

Seksuelle overgrep, resiliens og selvopfatning

En survey som søker å finne en sammenheng mellom resiliente forhold i oppveksten og senere selvopfatning og syn på egen fungering.

Ann Margrith Klingenberg og Tonje Lovang

Masteroppgave ved Institutt for Spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Juni 2006

Innhold

1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN OG FORMÅL MED UNDERSØKELSEN	1
1.2 PROBLEMSTILLING, OG TILNÆRMING TIL DENNE	3
1.3 AVGRENSNING AV OPPGAVEN	4
2. TEORI OG TIDLIGERE STUDIER.....	6
2.1 SEKSUELLE OVERGREP	6
2.1.1 <i>Seksuelle overgrep, ulike definisjoner.....</i>	<i>9</i>
2.1.2 <i>Senskader; forekomst og mørketall.....</i>	<i>12</i>
2.1.3 <i>Rettens holdninger til overgrep.....</i>	<i>14</i>
2.2 SELVOPPFATNING.....	15
2.3 RESILIENS.....	18
2.4 SOSIAL KAPITAL	24
3. METODE	29
3.1 FORSKNINGSMETODER	29
3.2 VALGET AV KVANTITATIV FORSKNINGSMETODE	30
3.3 UTVIKLING AV SPØRRESKJEMAET.....	34
3.4 OPERASJONALISERING AV BEGREPENE	35
3.5 PILOTUTPRØVING	41
3.6 INFORMANTENE.....	42
3.6.1 <i>Utvalg.....</i>	<i>42</i>
4. ETISKE OG KRITISKE VURDERINGER AV UNDERSØKELSEN.....	48

4.1	VALIDITET, RELIABILITET OG GENERALISERING	48
4.2	KRITIKK AV INSTRUMENT.....	52
4.3	ETISKE BETRAKTNINGER.....	55
5.	PRESENTASJON AV RESULTATENE	57
5.1	BAKGRUNNSVARIABLER	57
5.2	SAMMENSLÅING AV VARIABLER	60
5.2.1	<i>Selvopfatning</i>	61
5.2.2	<i>Sosial kapital</i>	67
5.2.3	<i>Resiliens</i>	71
5.3	SAMMENHENG MELLOM RESILIENS, SELVOPPFATNING OG SOSIAL KAPITAL.....	80
5.4	SAMMENFATNING OG KONKLUSJON	85
	KILDELISTE.....	90
	VEDLEGG	95

Sammendrag

Tittel: Seksuelle overgrep, resiliens og selvoppfatning.

Formål og bakgrunn: I oppgaven ønsket vi å sette fokus på konstruktive helsefremmende perspektiver vi har opplevd som viktige i utdanningen. Erfaringer fra praksis i studiet, på skoler tilknyttet psykiatrien, ga oss innblikk i at mange jenter på slike skoler hadde overgrepserfaringer, men var henvist på bakgrunn av ulike atferdsvansker. Seksuelle overgrep kan gi alvorlige senskader. I denne oppgaven har formålet vært å sette fokus på hvilke egenskaper som har bidratt positivt for kvinners selvoppfatning og syn på egen fungering, på tross av denne risikopåvirkningen i barndommen.

Teori og metode: Begrepet resiliens viser til forhold i barnas oppvekst som kan ha hatt en helsefremmende virkning til tross for risikopåvirkning. For å kartlegge kvinnenes opplevelse av egen fungering i dag, har vi forholdt oss til begrepene selvoppfatning og sosial kapital. Begrepene resiliens, selvoppfatning og sosial kapital blir redegjort for, i denne oppgaven, både teoretisk og gjennom tidligere studier.

Forskning på sårbare grupper vanskeliggjør representative utvalg. Utvalget av informanter er hentet fra støttesentre mot incest i hele landet. Utvalget hevdes ikke å være representativt for alle kvinner som har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen. En kvantitativ metode med survey (spørreskjema) har vært brukt i denne undersøkelsen.

69 informanter har deltatt i undersøkelsen, det resulterte i en svarprosent på 55,2%. Spørreskjemaet inneholdt 19 påstander som skulle besvares etter likertskalaprinsippet. Påstandene var formulert innenfor 4 hovedområder; demografiske bakgrunnsdata, resiliente forhold, selvoppfatning hos informantene som voksne, og kvantitet og kvalitet på sosial fungering som voksne.

Resultater: Begrepene selvoppfatning og grad av sosial fungering (sosial kapital) korrelerte signifikant, og ble derfor oppfattet som gode mål på det vi ønsket å utforske. Våre funn indikerte at to resiliente forhold kunne ansees som viktige for det å inneha en god selvoppfatning og en god opplevelse av egen fungering som voksne; påstandene om de resiliente faktorene ”signifikant annen” og det å ”alltid ha hatt lett for å få venner”. Disse korrelerte signifikant med selvoppfatning og sosial kapital.

Dårlig selvoppfatning henger sammen med manglende støtte fra en voksen, og vanskeligheter med å skaffe seg venner. På samme måte har de informantene som opplevde en støttende voksen hatt lettere for å skaffe seg venner, og har bedre selvoppfatning som voksne.

Forskning referert til i oppgaven viser at kvinner (med overgrepshistorie fra barndommen) som er fornøyd med egen fungering, ofte har hatt en lærer som forstod dem, og at skolen har fungert som et fristed.

Et stort flertall av våre informanter hevder å **ikke** ha hatt en lærer som forsto hvordan de hadde det.

Konklusjonen på undersøkelsen er at informantene som selv mener de fungerer relativt bra, har hatt en signifikant annen til stede i oppveksten. De har også hatt lettere enn andre informanter for å få venner i oppveksten. De som fungerer relativt bra sosialt, har også noe bedre selvoppfatning som voksne.

Våre funn viser at det å være tilstede som en positiv og støttende voksen kan utgjøre en forskjell. Spesialpedagoger og andre som arbeider med barn har en mulighet til å være en slik voksen for barn som utsettes for seksuelle overgrep.

Forord

Først vil vi takke våre informanter og kontaktpersonene ved de ulike støttesentrene vi har vært i kontakt med. De har foruten å bidra med nyttige innspill og gode råd, vært hovedårsaken til at denne masteroppgaven lot seg gjennomføre.

En takk også til vår veileder Åse Egge som har vært en kilde til motivasjon.

En takk skylder vi også Peer Møller Sørensen for at han ga av sin tid, og bisto med livreddende hjelp med statistikken.

Under utformingen av spørreskjemaet fikk vi god hjelp fra en pilotinformant, som hjalp oss å formulere påstandene på en fornuftig måte. Tusen takk også til henne.

Sist men ikke minst må vi rette en stor takk til våre ektemenn og våre barn for deres tilsynelatende utømmelige tålmodighet med oss, og som ga oss 10 dager i Frankrike for å ferdigstille oppgaven. Uten dere hadde vi ikke fått det til.

Ann Margrith Klingenberg og Tonje Lovang

Villefranche sur Mer, mai 2006

1. Innledning

I dette kapitlet vil vi gi en kort bakgrunn for undersøkelsen. Vi vil belyse formålet, og dessuten utdype vår problemstilling. Tilnærming til arbeidet og avgrensning av oppgaven redegjøres også for under dette kapitlet.

I bestrebelsen etter å etterkomme kravet om nærhet i tid, forsøkte vi, så langt det var mulig, å forholde oss til litteratur ikke eldre enn fra 2000. Dette har ikke vært mulig når det gjelder alt materiale. Noe ble vurdert til å inneholde viktig teori til tross for datering før årtusenskiftet. Nærhet i sted har også vært et mål i litteratursøket, men også dette viste seg å være et problem, flere undersøkelser vi har vurdert som relevante er amerikanske.

Metoden vi har brukt for å samle inn data har vært kvantitativ. Det presenteres teori og tidligere forskning som er ment å legitimere og belyse tema og sentrale begreper. I tillegg til dette fikk vi mye nyttig informasjon da vi ble invitert til et støttesentrene for å presentere spørreskjemaet. Der fikk vi anledning til å observere, og til å ta del i samtale med brukerne av sentret, og dette var svært nyttig. Forut for dette har en pilotinformant gitt nyttige tilbakemeldinger, og bidratt til at skjemaet fikk sin endelige form.

1.1 Bakgrunn og formål med undersøkelsen

I praksisperioder i studiet har vi opplevd at det er en betydelig overvekt av seksuelt krenkede barn som er elever ved sykehuskoler tilknyttet psykiatrien, og på skoler som kaller seg ”spesielle skoler”, også tilknyttet psykiatrien.

Seksuelle overgrep er en invaderende og krenkende form for overgrep noen barn utsettes for. Virkningene av dette er mange, og kan ha følger på psykiske områder, så vel som fysiske. Samspeilet mellom faktorene i barnet og konteksten rundt, vil kunne være bestemmende for utfallet av belastningen for det enkelte barn.

Antropologiske undersøkelser har vist at noen mennesker har klart seg forbausende bra på tross av å ha blitt utsatt for ulik form for risiko i oppveksten, hevder Nøvik (2001) samt Helmen Borge (2003). Forskning på disse barna har vist at visse egenskaper og forhold har hatt en beskyttende virkning. Disse egenskaper og forhold kalles i forskningen for resiliente egenskaper (ibid.).

Tidligere forskning (Valentine og Feinauer 1993) har vist at resiliente egenskaper og god selvoppfatning hos overgrepsofsatte kan sees på som en indre drivkraft til å ta viktige beslutninger i sine liv. Det å flytte hjemmefra, søke kontakt med venner og å begynne på skole, kan være slike beslutninger.

I vår utdanning har det blitt lagt stor vekt på konstruktive pedagogiske begrep, som Antonovskijs, ”salutogenese”(Sommerschield 2001), empowerment (Lassen 2002) og resiliens (Helmen Borge 2003; Waaktaar og Christie 2004). Vi ser på dette som et viktig fokus i spesialpedagogisk arbeid og det har også vært en drivkraft gjennom utviklingen av vår problemstilling. Lite av forskningen vi har funnet, fokuserer på positive forhold som har hatt betydning for kvinner med overgrepserfaringer.

The world we have created is a product of our thinking. If we want to change the world, we have to change our thinking. Albert Einstein (Brooks og Goldstein 2005)

Som spesialpedagoger med fordypning i psykososiale vansker forventer vi å møte mennesker med overgrepserfaringer i yrkesutøvelsen. Alle som jobber med barn i ulike sammenhenger vil kunne forvente dette. Det å oppleve seksuelle overgrep som barn kan innebære en psykososial risiko (Kirkengen 2005; Dyregrov 2000). For å kunne tilrettelegge et tilbud til disse barna, vil det være nyttig å ha identifisert disse særegne forhold som er viktige for å fremme mestring og for å gi grobunn for læring.

1.2 Problemstilling, og tilnærming til denne

Det var enighet fra starten av om at vi ville skrive om mennesker som hadde opplevd seksuelle overgrep som barn, og at vinklingen skulle ha det salutogenetiske perspektivet vi har opplevd som viktig i utdanningen vår.

Vi kontaktet, via e-post, personer innenfor ulike instanser på området vi ønsket å skrive oppgave om.¹

Formålet med denne kontakten var å få innspill til tema på undersøkelsen vår. Vi hadde noe kontakt med enkelte etter dette, og fikk mange innspill på viktigheten av å forske innenfor dette området, og at de gjerne ville ha informasjon om oppgaven vår på et senere tidspunkt. Slik fant vi frem til hva undersøkelsen vår i hovedtrekk skulle dreie seg om.

Paraplysidene ”NoAbuse”² på internett hadde e-postadresser til 18 støttesentre. Vi sendte en e-post til alle disse adressene og inviterte dem til å delta i undersøkelsen vår³. Vi fikk 5 svar fra sentre som var positive til å delta i undersøkelsen på dette tidspunktet. I denne perioden søkte vi å oppdatere oss på litteratur vi anså som relevant for oppgavens tema.

Vi arbeidet med teori for å finne frem til hvilke variabler vi var interessert i å utforske, og på måter å presentere dem på i et spørreskjema. Selvoppfatning opplevdes som vesentlig for grad av fungering og resiliens har kommet frem som et salutogenetisk fokus i spesialpedagogisk arbeid. Begrepet de Vaus (2004) kaller ”social capital” (sosial kapital) så ut til å kunne brukes for å identifisere variabler som

---

¹ Se vedlegg 1

² En webportal mot overgrep. Sidene gir en oversikt over hjelpeapparatet mot seksuelle overgrep, familievold og rusmisbruk. Ressurser på nett, omhandler temaene angst, spiseforstyrrelser, selvmord m.m.

³ Se vedlegg 2

kunne si noe om den enkelte informants grad av fungering slik informanten selv opplever det. På bakgrunn av dette formulerte vi følgende problemstilling;

Kvinner som opplevde seksuelle overgrep i barndommen; kan vi se sammenheng mellom resiliente egenskaper og hvordan de oppfatter seg selv og egen fungering?

Da undersøkelsen skulle utformes ble følgende hypotese utviklet;

Det er større grad av sosial kapital der resiliente faktorer og positiv selvoppfatning er til stede.

1.3 Avgrensning av oppgaven

Seksuelle overgrep forekommer på barn, menn og kvinner. I denne oppgaven har vi valgt å forholde oss til kvinner som har opplevd seksuelle overgrep som barn. Det finnes mange teorier som ville vært interessante for å belyse informantgruppens fungering. Det ville vært mulig å se på spesifikk fungering innenfor områder som utdanning eller relasjoner. I stedet har vi valgt det noe videre begrepet sosial kapital, som operasjonaliseres til fungering på flere områder i livet. Det kunne også ha vært interessant å se på flere teorier for å belyse samme temaet, som for eksempel tilknytning og relasjonsteori. Området selvoppfatning innebærer også en rekke muligheter for utdypning. En av flere muligheter er å gå spesifikt inn i de ulike former for selvoppfatning, som for eksempel akademisk og sportslig selvoppfatning.

Når det gjelder vår bruk av begrepet sosial kapital, har vi ikke skilt i vesentlig grad mellom bru-varianten og bånd-varianten av begrepet. En grundigere undersøkelse ville kunne gått i dybden på disse områdene, og for eksempel utforsket hvorvidt kvinnene brukte sine relasjoner til egen vinning, eller heller hadde nære, stabile relasjoner over tid, men som ikke gav status eller suksess i karrieren.

Dersom vi hadde valgt å ilegge begrepet resiliens en annen forståelse, ville oppgaven kunne dreid seg om mestring og ville derved i større grad vært med på å identifisere

mestringsfaktorer. I mestringsbegrepet forutsettes ikke risikopåvirkning, slik vi forutsetter i vår operasjonalisering av resiliens begrepet.

Vår forståelse og valg av sentrale begrep for å belyse tema og problemstilling, er påvirket av interessen for å fokusere på mulige resiliente faktorer og vårt salutogenetiske grunnsyn. Denne undersøkelsen er et forsøk på å rette fokus mot nettopp dette perspektivet.

2. TEORI OG TIDLIGERE STUDIER

Begrepene *seksuelle overgrep* (på barn), *resiliens*, *selvoppfatning* og *sosial kapital* står sentralt i vår oppgave. Vi vil derfor i dette kapitlet referere teori og forskning innenfor disse områdene. Vår forståelse og bruk av begrepene vil følge av dette.

2.1 Seksuelle overgrep

En norsk studie fra 2003 (Peleikis et al 2004), utforsket den relative påvirkningen seksuelle overgrep på barn kan ha for kvinner med denne erfaringen. Informantene i studien er polikliniske pasienter som behandles for angst og depresjon. Halvparten av de 112 informantene hadde identifisert erfaring som overgrepsutsatt da de startet sin behandling. Undersøkelsen konkluderer med en økt frekvens blant denne gruppen når det gjaldt post-traumatisk-stress-syndrom (PTSD) og selvskading. Denne gruppen ble også markant oftere utsatt for voldtekt etter 16 års alder (39 %). Stemningslidelser og problemer med nære relasjoner ble det ikke funnet noen overhyppighet av i denne gruppen, sammenlignet med andre typer familierelatert risikobakgrunn. Det kan nevnes at undersøkelsen stilte krav til informantene om at de hadde et klart og tydelig minne om de seksuelle overgrepene som angivelig fant sted. Det ble i denne undersøkelsen brukt strukturert intervju til innhenting av informasjonen. I denne studien var gjennomsnittsalderen da informantene første gang ble utsatt for seksuelle overgrep 6.3 år. Gjennomsnittsalder for da overgrepene stoppet var 12.3 år. 95% av informantenes overgripere var menn. De fleste var barnas fedre eller stefedre. 59% opplevde at overgriper prøvde å normalisere den seksuelle aktiviteten. 70% av de utsatte ble utsatt for overgrep kontinuerlig, eller over perioder. 30% ble utsatt for episodiske overgrep. Når det gjaldt frekvens i populasjonen viste Kreyberg et al (Peleikis et al. 2004) innledningsvis til en studie som rapporterte at 5% av norske kvinner er offer for alvorlige, gjentatte seksuelle overgrep som barn.

En britisk populasjonsstudie undersøkte virkningene hos kvinner som ble utsatt for seksuelle overgrep som barn (Hill, Davis, Byatt, Burnside, Rollinson og Fear 2000). Undersøkelsen viste at jenter under 11 år som ble utsatt for omsorgssvikt hadde oftere en overgriper utenfor familien. Andre typer traumatiske opplevelser rapporteres å ikke virke like sterkt inn som seksuelle overgrep. Spesielt finner denne studien en overhyppighet av depresjon hos kvinner med overgrepshistorie, etter at andre typer risikofaktorer ble regnet med.

Finkelhor og Browne (1985) gjorde et forsøk på å gruppere og systematisere skadevirkninger etter seksuelle overgrep på barn. Tidligere hadde kliniske observasjoner vist en overhyppighet av seksuell dysfunksjon, depresjon, og lav selvaktelse. Forfatterne konkluderte med fire hovedeffekter; traumatisk seksualisering, opplevelsen av svik, maktesløshet og stigmatisering.

Stortingsmelding Nr 53 (1992-93) (Om Seksuelle overgrep mot barn) nevner de samme virkningene som Finkelhor og Browne (1985): Traumatisk seksualisering, opplevelse av svik, stigmatisering og maktesløshet. I tillegg vektlegger de dissosiasjon⁴ som en alminnelig mestringsstrategi. Myhren og Steinsbekk (2000) mener at dissosiasjonen kan bli til et patologisk fenomen der barnet reagerer med dissosiasjon også på mindre stressende hendelser. Dette kan få pedagogiske konsekvenser, da barnet har lett for å glemme fagrelaterte tema de har blitt presentert for i undervisningen. Dissosiative symptomer synes spesielt å være forbundet med seksuelle overgrep i barndommen (Barne og Familiedepartementet 2003; Waaktaar & Christie 2004).

Legen Anna Luise Kirkengen (2001; 2005) har forsket på kvinner og medisinske plager sett i lys av overgrepserfaringer i barndommen. Hun mener hun kan se en klar

---

⁴I ICD10 (Europeisk diagnosemanua, WHO) utgjør dissosiative lidelser (konversjonslidelser) en egen diagnostisk kategori med mange underkategorier. Ifølge Putnam (1997) har dissosiasjon 3 mulige funksjoner; automatisert atferd, utskillelse og isolering (compartmentalizing) av informasjon og affekt, endring av identitet og fremmedgjøring fra selvet. Ved å dissosiere kan individet beskytte seg mot vonde hendelser. Individet slipper å forholde seg til helheten i sine opplevelser. Noen ganger kan fragmentene danne utgangspunktet for utvikling av delpersonligheter som kan begynne å leve sitt eget liv. Fysisk vold eller seksuelle overgrep koblet til fysisk vold i oppveksten ser ut til å være de viktigste risikofaktorene i forhold til å utvikle en dissosiativ lidelse.

sammenheng mellom sykdomshistorie og overgrepets art. Hun har gått fenomenologisk til verks når hun har prøvd å se kropp og sinn som et hele. Av de 34 dybdeintervjuene hun gjorde med utsatte kvinner, viser hun til symptomer som nedsatt hørsel (av psykologiske årsaker; for å skjermes seg mot obscøne kommentarer fra overgriper), unormalt mange gynekologiske inngrep, angst for å ha noe i munnen, ekteskap med voldelige menn, og søvnproblemer. Alle symptomene kunne relateres direkte til overgrepens art, ifølge Kirkengen. Som hovedgrupper av senskader nevner Kirkengen (2001) sanselige innprentninger, usikker virkelighetsoppfatning, uegnete tilpasningsreaksjoner, anstrengte relasjoner, gjenkjente minner, ikke hørte budskap og reaktiverte erfaringer.

Gro Breidvik (2003) refererer tall fra 1994, der det kommer frem at 31% av kvinner og 7% av menn i Norge ble utsatt for seksuelle overgrep som barn. Dette var imidlertid en undersøkelse med svarprosent på kun 37 % (n= ikke oppgitt). 15 undersøkelser som ble foretatt mellom 1984 til 1997 blant pasienter som ble innlagt på psykiatrisk sykehus viser at nøyaktig halvparten av kvinnene opplevde seksuelle overgrep i barndommen. Tallet er det samme som vi finner igjen i undersøkelsen til Peleikis et al (2004) som nevnt ovenfor. Breidvik (2003) mener at de fleste som har vært utsatt for seksuelle overgrep i barndommen går igjennom livet uten å fortelle om det til noen.

Resiliensforskningen, blant annet utført tidlig av Michael Rutter og Emmy Werner (Nøvik 2001), viser at barns fremtid ikke kan predikeres på bakgrunn av overgrepserfaringer. Det er mange forhold som spiller inn, og som gjør at noen barn greier seg bedre enn andre, til tross for de samme erfaringene⁵.

Sandfort maner i boken "Seksuelle overgrep mot barn, - et kritisk perspektiv" (Sandfort 1997) til et mer nyansert bilde av problematikken. Forfatteren refererer til

---

⁵ Dette omtaler vi i et eget kapittel om resiliens i denne oppgaven.

---

forskning fra midten av åttitallet som mente at prognosene til overgrep utsatte barn i større grad avhang av faktorer som foreldrenes inntekt, foreldrenes støtte og oppvekststed, enn av overgrepserfaringer. Særlig det å bli utsatt for overgrep fra personer utenfor familien var det liten konsensus på hvorvidt førte til stor grad av problemer. Noen forskere mener å ha funnet at 20-44% av ofrene for seksuelle overgrep i barndommen ikke synes å ha senskader (NRSB⁶ 2002).

2.1.1 Seksuelle overgrep, ulike definisjoner

Juridiske definisjoner

Straffelovens kapittel 19, om seksuallovbrudd bruker begrepene seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, og seksuell handling eller omgang (Alminnelig borgelig straffelov 2002).

Lovens oppbygning, strafferammene og de faktiske straffereaksjonene gjenspeiler en tankegang som graderer overgrepene først og fremst i forhold til fysiske eller ytre kjennetegn. Seksuell omgang som eventuelt inkluderer samleie, betraktes som et grovere lovbrudd enn en seksuell handling eller seksuelt krenkende atferd (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003). Handlingen er straffbar (Alminnelig borgelig straffelov 2002). Loven gir anledning til å idømme inntil 10 års fengsel dersom barnet er under 14 år. Er barnet mellom 14 og 16 år er det anledning til å idømme inntil 5 år. Incest⁷ kan straffes med fengsel i inntil fem år.

Problemene med den juridiske definisjonen kan være at kravene til bevisførsel er store i slike saker. Det er ofte i disse overgrepens natur at det ikke finnes vitner til selve overgrepet. Å finne tekniske bevis (spor av overgriperens kroppsvæsker) kan også være vanskelig. Likevel kan handlingene oppleves krenkende. En overgrepssak kan også være foreldet for rettssystemet fordi overgrepet har blitt fortrent av den utsatte,

---

⁶ Nasjonalt ressurscenter mot seksuelle overgrep på barn

⁷ forstås med utuktig omgang med et barn overgriper har et omsorgsforhold til

og kommer opp i den utsattes bevissthet først langt senere, for eksempel ved en fødsel. Dette betyr imidlertid ikke at ikke den utsatte har hatt og har vansker som skyldes overgrepene eller overgrepene

Psykologiske definisjoner

Psykologiske definisjoner tar ikke stilling til hva de konkrete overgrepshandlingene innebærer. En definisjon som ofte brukes er Kempes fra 1980;

Seksuelle overgrep defineres som avhengige og utviklingsmessige umodne barn og ungdommer trekkes inn i seksuelle handlinger som de ikke helt forstår, og som de ikke kan komme seg ut av, eller som de ikke har tilstrekkelig med kunnskap eller erfaring til å gi sitt begrunnede samtykke til, eller som krenker familierollens sosiale tabuer (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003)

Støttesentre mot Incest bruker en psykologisk definisjon, og definerer incest som: *Seksuelle overgrep begått av noen et barn har et tillitsforhold til.* Vårt inntrykk er at det er den subjektive opplevelsen av å ha blitt utsatt for overgrep som er kriteriet som støttesenter mot incest forholder seg til (Generell informasjon om Smi-Oslo:12)

Barne og Familiedepartementet og Sosial og Helsedirektoratet skriver i sin veileder for hjelpeapparatet (2003) at grunnleggende elementer i mange av de definisjonene som er satt fram i sosialfaglig, psykologisk og sosiologisk faglitteratur om seksuelle overgrep mot barn, har vært:

- *en seksuell handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke kan gi informert samtykke til*
- *handlingen krenker barnets identitet*
- *den voksne utnytter barnets avhengighet eller egen maktposisjon*
- *handlingen baserer seg på den voksnes behov*
- *aktiviteten bryter med sosiale tabuer innenfor familien eller er ulovlig* (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet, 2003:9)

I veilederen for hjelpeapparatet (ibid.), nevnes at momenter av vold, tvang eller trusler og det at barnet blir lurt, ofte blir vektlagt i psykologiske definisjoner av seksuelle overgrep på barn. Det at handlingen ikke er konkretisert i denne typen definisjoner kan gjøre at de lettere favner den store variasjonen av overgrep som blir gjort mot barn. Moderne informasjonsteknologi har gjort det mulig å begå overgrep mot barn på måter som ikke tidligere var mulig. Disse overgrepene faller likevel inn under psykologiske definisjoner. Videre minner veilederen om at mange voksne starter sin ”overgriperkarriere” tidlig, at man gjør overgrep mot andre i ung alder, en god definisjon må derfor inkludere seksuell aktivitet mellom barn hvor det er innslag av ”lureri”, press, tvang, trusler eller vold.

Incest inkluderes av definisjonene som er nevnt ovenfor. I veilederen anbefales det at hjelpeapparatet legger til grunn en definisjon av incest som inkluderer alle som har en foreldrerolle eller omsorgsrolle i forhold til barnet. Incest mellom søsken vil også være innenfor ovennevnte definisjoner.

Problemene med psykologiske definisjoner av seksuelle overgrep kan være at de er noe mindre konkrete enn juridiske definisjoner. De avviker fra den juridiske definisjonen ved å vektlegge den subjektive opplevelsen. Et ungt menneske kan bli utsatt for seksuelle overgrep av en voksen uten at hun selv vil definere det som et overgrep. Tvert imot kan et ungt menneske som har opplevd å bli krenket fra tidlig alder lære seg et atferdsmønster som initiativtaker til seksuelle handlinger for å få kontroll over situasjonen. Kirkengen (2005) hevder at seksuelt misbrukte jenter med stor sannsynlighet blir selvdestruktive og selvforaktende unge kvinner. Selvforakten kan komme til uttrykk gjennom leve- og væremåter preget av grenseløshet og manglende beskyttelse og aktsomhet. Vår pilot-informant⁸ kunne beskrive lignende erfaringer.

---

⁸ Se kapittel 3.5, Pilotutprøving

Definisjon

I denne oppgaven forholder vi oss til begrepet seksuelle overgrep på barn synonymt med de ulike støttesentre mot incests forståelse av begrepet. Støttesentrene mot incest (SMI) forholder seg til en forståelse av begrepet som understreker at overgrepet er utført av noen barnet har et tillitsforhold til. Ved en slik forståelse fremheves betydningen av tillit, og understreker det doble traumet overgrepet er for barnet. Traumet består ikke kun av overgrepet i seg selv, men det gjøres av noen man skulle kunne forvente å få beskyttelse og hjelp av. Definisjonen vi forholder oss til er:

Seksuelle overgrep begått av noen et barn har et tillitsforhold til.

2.1.2 Senskader; forekomst og mørketall

Senskader etter seksuelle overgrep

Barne og Familiedepartementet og Sosial og helsedirektoratet (2003) nevner en rekke skadevirkninger etter seksuelle overgrep. Sterk skyld og skamfølelse, negativt selvbilde, isolasjon, seksuelle problemer, problemer med opplevelse av egen kjønnsrolle, smertetilstander, psykosomatiske tilstander, angst, depresjon, hallusinasjoner, søvnevansker, selvdestruktiv atferd, suicidalitet, sviktende tillit til andre mennesker, tendens til å bli offer på nytt, utvikling av overgriperatferd, samt aggressiv, konfliktskapende væremåte.

Vanlige senskader etter seksuelle overgrep kan også vise seg ved dissosiasjon (med hukommelsestap) (Dyregrov 2000; Myhren og Steinsbekk 2000), traumatisk seksualisering (Gamst og Langballe 2004). Svik, maktesløshet og stigmatisering. Disse hovedkategoriene av senskader innebærer også lav selvaktelse og selvtillit, samt økt forekomst av selvskading. I tillegg kommer de fysiske og psykiske virkningene som kan være direkte følger av overgrepets art, ifølge Kirkengen (2005). Post-traumatisk-stress-syndrom (PTSD) og traumer kan være en diagnose mange opplever (Dyregrov 2000; Waaktaar og Christie 2004). Økt forekomst av depresjon, og økt utsatthet for voldtekt etter fylte 16 år kan også ses i sammenheng med å bli

utsatt for seksuelle overgrep som barn (Peleikis et al 2004). Smertetilstander, sykdom (Barne og Familiedepartementet, Sosial og Helsedirektoratet 2003) og overgriperatferd (Nyman, Risberg og Svensson 2001) regnes også som vanlige konsekvenser. En doktoravhandling fra 2004, viser også til skyld-skam følelse og problemer med tilknytning, som vanlige senskader etter overgrep på barn (Gamst og Langballe 2004). Abdulrehman og De Luca (2001) nevner lav selvoppfatning som en alvorlig konsekvens etter seksuelle overgrep

Forekomst

Finkelhor (Barne og Familiedepartementet, Sosial og Helsedirektoratet 2003) gjorde undersøkelser vedrørende seksuelle overgrep på barn, i 20 forskjellige land. Han mente i 1994 at forekomsten av seksuelle overgrep på jenter varierte mellom 7% til 36% i disse landene. Forekomsten av seksuelle overgrep mot jenter ser ut til å være halvannen til tre ganger så vanlig som mot gutter, ifølge den samme undersøkelsen.

Av vestlige land, mente Sætre i 1997 (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003) at det dreide seg om mellom 10 % og 20 % av jenter. Når det gjelder definisjonen ”Grove seksuelle overgrep”⁹, er forekomsten 5 % blant jenter (Peleikis et al 2004; Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003).

Mørketall

Mørketallene er sannsynligvis høye, skriver Barne og Familiedepartementet og Sosial og Helsedirektoratet (2003). Bare 6 -12 % av de overgrep som avsløres blir rapportert til myndighetene, viser en amerikansk studie (ibid.).

Bare toppen av isfjellet blir rapportert til politiet. I 2000 ble det i Norge anmeldt 647 tilfeller av utuktig omgang. Barn i institusjon er hyppigere utsatt for overgrep enn

---

⁹ Begrepet ”grove seksuelle overgrep” er ikke nærmere forklart i kilden.

andre barn (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003). Det samme gjelder barn med ulike funksjonshemninger (Hoem Kvam 2001).

Dissosiasjon som mestringsstrategi kan være viktig for en kvinne som har vært utsatt for seksuelle overgrep hevder Kirkengen (2005), for at hun skal kunne leve med en erfaring som kan forvandle gull til bly. Imidlertid virker dissosieringen som et slør som kan begrense antall saker som kommer opp i rettsapparatet. Hukommelsen kan påvirkes, og detaljer som kan være viktig for rettsakens utfall glemmes (ibid.)

2.1.3 Rettens holdninger til overgrep

Likestillingssenteret og barneombudet har undersøkt 248 rettsavgjørelser fra 1995 til 2000. Undersøkelsen er utgitt i en bok i 2001. Her undersøkes domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker. Barn under 13-14 års alder blir i disse rettsavgjørelsene behandlet entydig som offer, uten ansvar for de overgrep som er begått mot dem. For barn over 13-14 år ser det ut til at barnas klær, atferd og tidligere relasjoner synes å ha betydning for rettens avgjørelse på samme måte som retten vurderer voksne. Voksne kvinner som blir utsatt for seksuelle overgrep blir i retten oppfattet som mer troverdig dersom hun har synlige psykiske reaksjoner etter overgrepet. Spesielt dersom hun får medisinsk behandling for det.

Barns troverdighet

Når det gjelder saker der det er et barn som er den fornærmede, har denne undersøkelsen funnet eksempler på at barns troverdighet anses styrket om de kan gi en logisk og sammenhengende forklaring. Barn i 13-14 års alder blir også vurdert som en voksen (les: mindre troverdig) dersom voldtekten er begått av en tidligere kamerat eller kjæreste. De dommene som omtaler overgrepet som en impulshandling, og skyldes tiltaltes "primitive drifter", tenderer ofte å bli vurdert som et formildende hensyn, i følge boken (Likestillingssenteret; Barneombudet 2001).

Boken nevner et tilfelle der retten i formildende retning legger vekt på at den trettenårige niesen til overgriperen var den pågående. Et annet formildende forhold, i

en annen sak, var at jentene på 13 og 14 år fikk penger av overgriperen. Formildende var det også dersom overgrepene ikke satte fysiske spor på barna.

2.2 Selvoppfatning

Hva kan påvirke selvoppfatningen?

Selvoppfattelse kan påvirkes slik at selvtilliten svekkes (Dyregrov 2000).

Repetisjonstraumer kan være med på å påvirke barns syn på seg selv og deres oppfattelse av egen verdi som person (ibid). Barn med overgrepshistorie har ikke alltid en forventning om å bli elsket, og dette kan bli en selvoppfyllende profeti. Om et barn ikke er i stand til å stanse gjentatt traumatisering i hjemmet, kan barnet utvikle en svekket tiltro til egen mestring, og vil kunne få en svekket selvtillit og senket utforskningstrang som resultat (ibid).

Tetzchner (2001) presenterer en modell¹⁰ av Damon og Hart, som viser selvoppfatningens utvikling i oppveksten. Han viser hvilke kjennetegn unge mennesker utvikler i perioden fra tidlig barndom til sen ungdom for å få en fullt utviklet selvoppfatning som voksen. For eksempel viser modellen at de yngste barnas selvoppfatning er styrt av ytre, ukontrollerbare (for dem selv) faktorer. For barn som blir utsatt for seksuelle overgrep i alderen mellom 6 og 12 år¹¹ vil for eksempel det Damon og Hart kaller det psykologiske selv, bli påvirket på områder som genererer kunnskap, kognitive evner og evnerelaterte emosjoner. Uforanderlige selvkjennetegn og egne evner i forhold til normativ standard påvirkes også i denne alderen (Tetzchner 2001). Sosial sensitivitet, kommunikativ kompetanse og andre psykologisk relaterte ferdigheter er blant de egenskaper som dannes i den tidlige ungdomstiden (ibid). Disse områdene vil kunne påvirkes ved dramatiske endringer eller traumer (som etter seksuelle overgrep) barnet kan utsettes for.

---

¹⁰ Se vedlegg 3, modell fra Tetzchner 2001

Hvordan måle selvoppfatning?

De fleste instrumenter konstruert for å måle selvoppfatning konsentrerer seg, ifølge Skaalvik og Skaalvik (1998), om 5 dimensjoner;

- fysisk selvoppfatning (utseende og /eller fysisk-motoriske ferdigheter)
- sosial selvoppfatning (popularitet og evne til å omgås andre)
- intellektuell og akademisk selvoppfatning (oppfatning av eget evnenivå og prestasjonsnivå, for eksempel på skolen)
- emosjonell selvoppfatning (angst, ukontrollert sinne, glede eller tilfredshet)
- moralsk eller atferdsmessig selvoppfatning (spørsmål om en ser seg selv som en som følger vanlige normer, oppfører seg pent eller er til å stole på) (ibid).

Skaalvik og Skaalvik (1998) skriver om multidimensjonal selvvurdering. Dette begrepet innebærer erkjennelsen av at selvvurderingene på de ulike områdene (som i listen ovenfor) kan være ganske forskjellige.

Hva kjennetegner menneskers selvoppfatning?

Susan Harter (Sommerchild 2001) har undersøkt hva som kjennetegner barn med positiv og/eller negativ selvfølelse. *”Beskrivelsene av barna i gruppen med høy selvfølelse likner til forveksling på beskrivelsene av de motstandsdyktige barna i resillienceforskningen. De har tro på egne krefter, tar initiativ, er selvstendige og nysgjerrige, beskriver seg selv positivt, er stolte over egne ferdigheter og tåler skuffelse, kritikk og forandring”* (Sommerchild 2001:43). Dette indikerer at begrepene resiliens og god selvoppfatning er beslektede fenomener.

---

¹¹ Gjennomsnittelig alder for barn som blir utsatt for seksuelle overgrep er 6.3 år til 12.3 år (Peleikis et al 2004).

Selvoppfatning etter seksuelle overgrep

Abdulrehman og De Luca (2001) refererer, som tidligere nevnt, i en artikkel flere studier som omhandler overgrepsekvenser hos krenkede. Lav selvoppfatning blir nevnt først av følgene hos jenter som ble utsatt for seksuelle overgrep. De skriver at undersøkelser har vist at voksne som ble utsatt for seksuelle overgrep som barn erindrer færre venner i barndommen, samt vansker med å ta kontakt med andre. De konkluderer med at evnen til å ta kontakt med andre er skadet av krenkelsene. Som voksne viste informanter med overgrepsbakgrunn mindre tilfredsstillende forhold til venner og andre (Abduhrehman og De Luca 2001), Dyregrov (2000) hevder også at problemer med evnen til å inngå i relasjoner med andre er en vanlig konsekvens etter seksuelle overgrep.

En undersøkelse av den selv overgrepsutsatte Angela Heckman, omhandlet "Self-esteem and Childhood sexual abuse" (Heckman 2005). Surveyen med 372 informanter hadde en svarprosent på 98. I hennes studie fant hun at 31.5 % av informantene var overgrepsutsatte. Hun mente å ha funnet en signifikant lavere selvoppfattelse blant de av informantene som hadde denne erfaringen. Imidlertid fant Heckman til sin overraskelse ingen signifikant forskjell i selvoppfatningen hos informanter som hadde blitt utsatt for overgrep 1 gang, av en fremmed, kontra de som hadde blitt utsatt for langvarig incest. Roman et al.(1996) mener også å ha funnet en klar sammenheng mellom overgrepserfaringer og dårlig selvoppfatning. De hevder at flere studier viser at kvinner utsatt for seksuelle overgrep tenderer til å ha en lavere sosioøkonomisk status og dårligere betalte jobber. Dette begrunnes ikke med faglig udyktighet, men dårlig selvoppfatning, som igjen er en konsekvens etter overgrepene (ibid).

Selvoppfatningen ser ut til å påvirke funksjonen på mange vesentlige områder i livet. Voksne uten overgrepserfaring fra barndommen attribuerer i hovedsak mer eksternalt enn de som har denne erfaringen. Følgende av dette kan være at voksne kvinner som har blitt utsatt for seksuelle overgrep som barn i større grad sliter med skyld og

skamfølelse. Dette gjelder ikke bare i forhold til overgrepene, men ser ut til å gjelde også andre områder i voksenlivet.

Definisjon

I denne oppgaven velger vi å forholde oss til begrepet selvpoppfatning på samme måte som Skaalvik og Skaalvik i boka ”Selvpoppfatning, motivasjon og læringsmiljø” (1998:15); *enhver oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten som en person har om seg selv*. På engelsk er begrepet ”self-esteem” dekkende for dette fenomenet. Andre norske beslektede ord er selvtillit, selvfølelse og selvbilde. Ifølge Skaalvik og Skaalvik (1998) kan begrepet oppfattes mangeartet; det dekker sider ved identiteten, kan inkludere roller og egenskaper, og oppfattes både spesifikt og generelt. Sommerchild (2001) bruker begrepet ”selvbilde” som hun mener er dekkende for ”self-esteem”, men kobler det også til ordene egenfølelse og egenverd.

2.3 Resiliens

Fra patogenese til salutogenese

Forskning på barn av schizofrene mødre, som på tross av mødrenes lidelse, klarte seg overraskende godt, innledet forskningen på feltet. Interessen for å forstå de individuelle variasjonene i respons til motstand økte de empiriske forsøkene innenfor området (Luthar et al. 2000). Resiliensstudier var reservert for høyrisikopopulasjoner og med et spesielt fokus på unge som viste resiliens (eller evne til å komme over følelsesmessige, utviklingsmessige, økonomiske og miljømessige utfordringer) i deres oppvekst. Forskning fant etter hvert at også eksterne faktorer kunne være av betydning for resiliens. En linje mellom tre sett av faktorer implisert i utviklingen av resiliens ble trukket. Faktorene attributter ved barna selv, aspekter ved deres familier og karakteristika ved deres sosiale omgivelser (Luthar et al. 2000; NASW¹² 2006).

---

¹² National Association of Social Workers

Forskere fokuserer nå mer på hvorfor slike faktorer kan medvirke til et positivt utfall. Tidligere forskning så på ”de som klarte seg på tross av”, tidligere kalt løvetannbarn, som usårbare. Nå mener man å se at et positivt utfall også involverer en utviklingsmessig progresjon slik at ny sårbarhet eller styrke blander seg med skiftende livsomstendigheter (Luthar et al. 2000; Werner 2000). Forskningen kan sies å ha bidratt til en overgang fra ren patologisk tenkning til fokus mot et mestringsperspektiv hos mange innenfor fagfeltet. Mange fagfolk har ikke lenger et ensidig fokus på det som må forandres eller ”repareres”, men også på hvordan det positive kan styrkes. Forskning rundt resiliens dreier seg nå rundt spørsmålene ”hva virker, og hvorfor?” (NASW 2006).

Ved fokusskiftet fra mislykkethet til mestring, er nå forskning mer rettet mot sunn utvikling under risiko, og ikke bare mot skjev utvikling (NASW 2006; Helmen Borge 2003).

Hva er resiliens?

På tross av kunnskap om motgangserfaringer og hvordan det kan føre til konsekvenser for utviklingen, er det ingen holdepunkter for å si at sammenhengen er deterministisk. Det er dokumentert av bl.a. Werner og Smiths Kauai undersøkelse på 50 tallet (Nøvik 2001), at enkelte barn som har vært utsatt for et ekstremt vanskelig miljø allikevel unngår senere tilpassningsproblemer. Denne typen observasjoner har fått mange forskere og teoretikere til å mene at det å unngå skjevutvikling på tross av motgang, er bevis på en (ikke-observert) form for resiliens som beskytter mot eller på andre måter mildner effekten av å bli utsatt for motgang (Fergusson og Horwood 2003).

Det er identifiseringen av individer som viser resiliens, som i sin tur reiser viktige spørsmål om prosessen som leder til resiliens.

Det har vært to hovedtilnærminger som har forsøkt å beskrive faktorer som medvirker til resiliens. Den ene tilnærmingen har foreslått tilstedeværelse av ulike beskyttelsesfaktorer som virker formildende til effektene av å bli utsatt for motgang.

Konseptet beskyttelsesprosesser ble først systematisk utviklet av Rutter i 1985 (Fergusson og Horwood 2003) Rutter (2000) mener bl.a. at resiliens oppstår først når et barn er utsatt for risiko.

Den andre tilnærmingen er tanken om kompensatoriske prosesser. Denne tanken hevder at den resiliente faktoren gir en like fordelaktig effekt, både på de som er utsatt for stress, og de som ikke er utsatt for dette (Fergusson og Horwood 2003).

Andre forskere ser på resiliens som egenskaper alle barn har og drar nytte av, men som ikke nødvendigvis vil gi den samme fordelaktige effekten for barn som ikke utsettes for risiko (ibid).

Det finnes også et biologisk perspektiv på resiliens. Curtis og Cicchetti (2003) hevder at det er på tide å inkludere biologiske mål i resiliensforskningen for å få mer korrekte mål på resiliens. Å gjøre dette vil være riktig, hevdes det, og det henvises til hvordan biologiske og psykologiske systemer interagerer med hverandre gjennom hele utviklingsforløpet. Vi har i denne oppgaven valgt å ikke kommentere dette videre, da det blir for komplekst og i hovedsak hører hjemme innenfor det nevrologiske/medisinske fagfeltet. Vi understreker at vi allikevel anser det biologiske perspektivet for relevant hva gjelder forståelsen av fenomenet, og videre utvikling av resiliensforskningen.

Resiliente faktorer

Evne til ekstern attribusjon, lett temperament, behagelig utseende, selvkontroll, selvtillit, positiv natur, sosial intelligens etc. nevnes ofte som eksempler på internale resiliente egenskaper. I tillegg nevner Helmen Borge (2003) positiv selvfølelse, god evne til å takle problemer, gode kommunikative ferdigheter, evne til å konsentrere oppmerksomheten, evne til å kontrollere impulser og aggresjon, og selvstendighet.

Eksternale resiliente faktorer hevdes ofte å være; støttende voksenperson i eller utenfor familie, gode venner, og sterke gode bånd til familie (Werner 2000; Helmen Borge, 2003; Houshyar og Kaufman 2005, Bolger og Patterson 2003 m.fl). Helmen

Borge (2003) understreker også viktigheten av tilgang til råd og veiledning, blant annet fra lærere, som en viktig ekstern resilient egenskap.

Internale resiliente faktorer regnes som faktorer knyttet til individet selv. Antonovsky hevdet at en sterk religiøs tro kunne virke som en vedvarende beskyttelsesfaktor gjennom livet (i Helmen Borge 2003; Luthar et al. 2003; Luthar 2000; Sommerschild 2001). Også Dyregrov (2000) nevner tro som en beskyttende faktor. Ideologisk tilhørighet kan ha samme virkning (Helmen Borge 2003).

Selv hos spedbarn kan man finne resiliente egenskaper ifølge Emmy Werner (2000). Rutter (2000) fremholder at egenskaper som i utgangspunktet ikke er særlig tiltrekkende kan virke beskyttende på den det gjelder. Han viser for eksempel til mennesker med sosiopatiske trekk, som er overflatiske i sin omgang med mennesker. Videre at disse kan ha evne til å se sine egne behov og begrensninger, noe som gjør dem i stand til å unngå å møte det som utfordrer dem

Resiliensstudier

Resiliensstudier har økt de siste 20 årene. Årsakene til dette er flere. En årsak kan være at den teknologiske kompleksiteten i vårt samfunn stadig øker. I takt med denne økningen vil også antallet unge som møter, for eksempel fattigdom og annen risikofylt påvirkning, bli stadig større. Internett og lignende medier kan representere nye risikofaktorer (Brooks og Goldstein 2005).

En annen årsak kan være økt interesse innenfor fagmiljøer for å forstå risiko og forsvarsfaktorer og hvordan disse fungerer. Mulighetene for å kunne omdanne denne forståelsen til intervensjonsmetoder som ikke bare kan øke positivt utfall for unge som møter risiko, men også kunne være anvendbar på barnepopulasjonen generelt, er noe enkelte forskere er opptatt av. Målet er å skape det Brooks og Goldstein (2005) kaller et resilient "mindset" i alle unge, en form for resilient tankesett. Håpet er at alle unge som er i stand til å utvikle dette "resiliente tankesettet" vil være mer i stand til å effektivt kunne takle stress, greie hverdagsutfordringer og komme seg etter motgang og traumer. Videre at de unge skal være i stand til å utvikle klare og realistiske mål

og problemløsningsstrategier, inngå i gode relasjoner med andre og ikke minst behandle seg selv og andre med respekt. Det gjenstår mye forskning før man kan se hvorvidt prosessene kan tilføres alle unge og gi et godt utfall (Brooks og Goldstein 2005).

Resiliens – et omstridt begrep

Det vil i drøftingsdelen av denne oppgaven komme klart fram at resiliens ikke er et entydig begrep. Det har foreløpig ikke lyktes å finne en allment godkjent operasjonalisering av resiliens blant forskere. Enighet rundt bruken av termer vil være essensielt for at alle forskere skal kunne lese de samme resultater ut av de samme undersøkelser (Luthar et al. 2000; Roosa 2000).

Når det gjelder begrepsoperasjonalisering og hvorvidt vi snakker om egenskaper ved personer eller dynamisk prosesser tar Luthar et al. (2000) fram bl.a Block. Block bruker begrepet ego-resiliens som refererer til personlige karakteristika ved individet. I motsetning til ego-resiliens er resiliens, referert til som en prosess (Rutter og Taylor 2003).

Ego-resiliens og resiliens er altså ulike på to hovedområder. Ego-resiliens som personlige karakteristika, har ikke risikopåvirkning som en nødvendighet. Resiliens som en dynamisk prosess, forutsetter risikopåvirkning. (Luthar et al. 2000; Rutter og Taylor 2003).

Ytterligere forvirring når det gjelder prosess kontra egenskap kan oppleves ved bruken av begrepet ”resiliente barn”. Begrepet viser ikke til en personlig attributt som for eksempel intelligens eller empati, det kan heller sies å referere til to sameksisterende forhold ved resiliens. Med dette menes tilstedeværelsen av trussel mot barnets velvære og bevis for positiv tilpasning i barnet, på tross av motgangen det har møtt. Barnet selv er ingen prosess (Luthar et al. 2000).

På tross av uenigheter rundt operasjonaliseringen av resiliens, er det et stadig behov for forskning på dette temaet. Et resilient rammeverk kan være spesielt viktig når det

gjelder å føre an forskning på mishandling og seksuelle overgrep. Resiliensforskningen har et særlig fokus på å peke ut veien mot positiv tilpassning for misbrukte barn. Dessuten også å undersøke hvordan barn som har vært utsatt for spesielle risikofaktorer og stressfaktorer, heri psykiske traumer og vanskjøtsel innenfor familierammene, klarer seg ”mot alle odds”.

Å forstå resiliens fullt ut hos mishandlede barn krever undersøkelser av genetiske faktorer og fordrer ytterligere kunnskap om betydningen av tilknytningsforhold, og genetiske og miljømessige forhold. Luthar et al. (2000) ser et klart behov for resiliensforskning for å øke den vitenskapelige troverdigheten i arbeidet. Nåværende kontroverser rundt resiliens er de samme som har kommet også når det gjelder andre psykologiske konstruksjoner (ibid.). At ny forskning kan gi funn som oppfattes som kontroversielle var tilfelle for blant andre Sigmund Freud. Han startet sitt arbeid med kvinner som hadde opplevd seksuelle overgrep, og satte fokus på dette. Reaksjonene fra forskningsmiljøet ble for vanskelig å bære, og Freud endte opp med å kalle sine funn for hysteri hos kvinner (Gamst og Langballe, 2004). Motbør må stimulere til mer forskning og anses som konstruktivt, ikke som en stopper.

Pseudoresiliens

Boka “The Invulnerable child” av Anthony og Cohler fra 1987 lanserer begrepet pseudoresiliens (Helmen Borge 2003). Kreativitet som en erstatning for sosial kompetanse kan sees hos enkelte barn som har en vond barndom. Studier av mange forfatteres liv og deres verk illustrerer på mange måter den trygghet og glede mange barn finner i sin egen fantasiverden. Hos de pseudoresiliente barna erstatter denne fantasiverdenen den sosiale kompetansen og det sosiale livet andre barn har og som regnes som resiliente (ibid.).

Waaktaar og Christie presenterer og bruker i ”Styrk sterke sider” (2004) en modell som inneholder kreative aktiviteter som musikk og filmskaping for å styrke resiliens hos utsatte barn.

Dyregrov (2000) nevner kreative og kunstneriske aktiviteter som drama, musikk, skriving, maling og dikt som viktige metoder for bearbeiding av traumatiske inntrykk. Det ser ut til at dette kan være resiliensfremmende aktiviteter, men kanskje på en annen måte enn den vi finner hos de mer sosialt aktive barna?

Definisjon

Begrepet er direkte hentet fra det engelske ordet "resillience". På norsk blir ordet gjerne brukt synonymt med begrepene "motstandskraft" og "mestring" (Helmen Borge 2003). Waaktaar og Christie (2004) hevder at begrepet "motstandskraft" ikke er dekkende nok. Begrepet hevdes i stor grad å fremheve at det er knyttet til faktorer i personen, og i for liten grad tar hensyn til alt det miljøet rundt representerer. Forfatterne velger derfor i boka "Styrk sterke sider" (2004) å bruke det engelske begrepet "resillience". Begrepet "mestring" er forskjellig fra resiliens, hevder Helmen Borge (2003), fordi mestring i større grad enn resiliens er basert på læring. Resiliens derimot er uløselig knyttet til risiko. Resiliens utvikles ifølge Helmen Borge (2003) *"...i det virkelige liv i samspill med en avpasset dose reell risiko og barnets egenart"* (Helmen Borge 2003:18).

Hun bruker den samme begrunnelsen for sin begrepsforståelse i boka "Resiliens" (2003), men har i tillegg fornorsket ordets stavemåte. Det er denne samme begrepsforståelse, skrivemåte, og definisjon vi forholder oss til videre oppgaven.

2.4 Sosial kapital

I søken etter et begrep som kunne måle informantenes opplevelse av egen fungering, fant vi *sosial kapital* beskrevet hos de Vaus (2004). Dette begrepet fant vi relevant for vår problemstilling siden det fokuserer på deltagelse i- og tillit til- ulike sosiale relasjoner. Vår informantgruppe har ofte problemer med nettopp å inngå i gjensidige, gode relasjoner (Dyregrov 2000; Waaktaar og Christie 2004; Gamst og Langballe 2004).

I begrepet inngår elementer som sosiale normer og deres håndheving, tillit, sosiale gjensidige nettverk og engasjement for fellesskapets beste. Sosial kapital foreligger på flere nivå: individnivå, lokalsamfunn og storsamfunn. Begrepet søker å omfatte både bånd mellom likesinnede (bånd-variant) og bruer mellom mennesker med forskjellig plass i samfunnet (bru-variant) (Norges Forskningsråd 2005).

Sosial kapital- et entydig begrep?

Sosial kapital blir stadig oftere brukt som forskningstilnærming, på tvers av ulike fag og saksområder. Det nevnes at sosial kapital er blitt en flerfaglig møteplass for forskere innenfor for eksempel samfunnsøkonomi, statsvitenskap, sosiologi, psykologi og pedagogikk (Norges Forskningsråd 2005). Begrepet er ikke entydig innenfor fagmiljøene og vektet noe ulikt (O'Neill og Gidengil 2006; Baron, Field, Schuller 2002; Decker og Uslaner 2001; Norges Forskningsråd 2005). Det anses problematisk å skulle redegjøre nøye for dette, siden det innbefatter en stor grad av innsikt i forståelsesrammene i de aktuelle fagområdene, og faller også utenfor vår oppgaves rammer. Vi har valgt vår definisjon og forståelse ut fra hva vi tolket som meningsfullt i forhold til vår oppgaves innhold, etter slik de Vaus (2004) beskriver fasen med å finne en passende definisjon i boka "Surveys in social research". Dette perspektivet presenteres i det følgende.

Hva vet vi om fordelingen av sosial kapital?

Undersøkelser gjort av Norges Forskningsråd (2005) viser til at det er en forholdsmessig høy beholdning av sosial kapital i Norge. Det ser ut til at nordmenns tillit til andre mennesker er høyere enn i land vi kan sammenligne oss med. Det er også slik at fordelingen av sosial kapital er ujevn her i Norge. Undersøkelser viser at høyere utdannende mennesker har mer tilgang til sosial kapital enn mennesker med lavere utdanning. Enslige har mindre tilgang enn gifte og samboende, medlemmer av ulike organisasjoner har mer tilgang enn mennesker uten organisasjonstilknytning. Dessuten er tilgangen til sosial kapital noe høyere blant dem som flytter sjeldent. Undersøkelsen viser til liten kunnskap om hvorvidt det er sosial kapital av typen

---

individuelle ”bånd” eller ”bru”-varianten, som er de mest fremherskende. På samme måte kan ikke undersøkelsene fortelle om kvinner og menn har ulik tilgang til disse to typer av sosial kapital (Norges Forskningsråd 2005).

Hvor får vi tilgang til sosial kapital?

Coleman (Norges Forskningsråd 2005) ser på familien som den viktigste og opprinnelige kilden til sosial kapital for barn. Kollektive ressurser som fremmer barns kognitive og sosiale utvikling, samt tilegnelsen av verdier og normer. Det hevdes at der det tenderer til å være et mer omskiftelig og varierende familieliv, kan dette føre til at mengden av denne formen for sosial kapital svekkes. Denne formen for sosial kapital kalles gjerne båndvarianten, fordi den kan fungere som usynlige bånd mellom menneskene.

Som voksen kan man gjennom frivillig deltagelse og engasjement, utdanning og jobb kunne delta i stabile sosiale forbindelser eller nettverk som er preget av gjensidighet. Man kan se på sosial kapital som et kollektivt gode man kan nyte godt av uten selv å ha bidratt. Ser man på sosial kapital på denne måten kan man tenke seg at sosial kapital vil være tilgjengelig for alle individer i et samfunn til enhver tid, uansett livsbetingelser og kontekst. Denne formen for sosial kapital kalles bruvarianten, fordi den bygger bru mellom mennesker på forskjellige steder i samfunnet.

I Norges Forskningsråds publikasjon fra 2005 kan vi lese følgende om sosial kapital; *”Sosial kapital på alle nivå er en ressurs som må bygges opp, holdes ved like og fornyes, gjennom innsats eller virksomhet, og som omvendt kan forvitre eller forringes”* (Norges Forskningsråd 2005:17). Når sosiale forbindelser er opprettet, er det essensielt at de pleies for å vedlikeholdes ellers kan de stå i fare for å bli borte eller bli dårligere. Den enkelte må sikre at de andre medlemmene i et nettverk har den opplevelsen at de også har noe igjen for å stille opp for vedkommende. Slike investeringer i forbindelser innebærer å gjøre om tilfeldige sosiale relasjoner til relasjoner som ikke bare er nødvendige, men også selektive. Disse relasjonene bør innebære varige forpliktelser og rettigheter, gjensidig kjennskap og anerkjennelse

(Norges Forskningsråd 2005). Vil det da være slik at sosial kapital er tilgjengelig for alle, uansett fysiske og psykiske forutsetninger?

Hvordan påvirkes tilgangen til sosial kapital?

Norges Forskningsråd (2005) framholder en rekke forhold som påvirkes av tilgangen til sosial kapital. For eksempel barn og unges oppvekstvilkår og utdanningsresultater. Jobbsøking, arbeidsmarkedstilpassning og integrering er andre forhold som påvirkes. Lovlydighet, kollektiv selvhjelp og befolkningens helse og velvære er andre forhold som kan påvirkes av tilgangen til sosial kapital. Norges Forskningsråd hevder at det ser ut til å være sosial kapital av ”bru”-typen som synes å ha størst potensiell virkning i flere av disse sammenhengene.

En rekke undersøkelser viser at områder med høy sosial kapital har bedre skolerresultater, helse, bedre omsorgsordninger for barn og større økonomisk vekst enn områder med mindre sosial kapital (ibid). Håkon Lorentzen og Ørnulf Seippel (Norges Forskningsråd 2005) hevder at mennesker *har det* bedre, at de er sunnere og lykkeligere når de inngår i tette sosiale nettverk. Dette innebærer at man har noen som bryr seg, gir omsorg og hjelp. Videre hevder de at mennesker *gjør det* bedre når de har mange løse og varierte nettverk der de kan søke hjelp. En slik hjelp kan være assistanse til jobbsøking, bilkjøp, løse personlige problemer, låne penger eller kontakte en lege. Kvaliteten, variasjonen og sammensetningen av individets sosiale nettverk er viktig for hvordan individet ”har det” og ”gjør det”. Kvaliteten på et samfunns sosiale nettverk er avgjørende for hvor godt det er å leve i det.

Definisjon

Reciprocity¹³ er et gjennomgående begrep i litteratur om sosial kapital. Det gir oss en oppfatning av at frivillighet og naturlig sosial interaksjon står sentralt i sosial kapital. Winter og Stone bruker denne definisjonen på sosial kapital;

“[Social capital] consist of networks of social relations which are characerized by norms of trust and reciprocity. Combined, it is these elements which are argued to sustained civil society and which enable people to act for mutual benefit.” (de Vaus 2004:48)

de Vaus (2004) tabell¹⁴ trekker det abstrakte begrepet ”sosial kapital” til det konkrete plan. For eksempel utleder ”quality of social relations – norms” til ”trust” og ”reciprocity” som igjen kan utlede eksempelvis til tillit til regjering eller utdanningssystem. Vår forståelse og bruk av begrepet er derfor **”frekvens og kvalitet av sosial interaksjon i et økosystem rundt individet”**. Det kan være naturlig og tro at personer som skiller seg betydelig ut funksjonsmessig i noen sammenhenger stigmatiseres. En slik tilstand kan føre til mindre tilgang på de arenaer sosial kapital normalt utøves/finner sted. Slik vi oppfatter det er denne forståelsen egnet til å operasjonalisere ulike faktorer av sosial interaksjon. Mennesker som har opplevd seksuelle overgrep som barn har opplevd noe som mange vil predikere gir en skjevutvikling. Putnam (i O’Neill og Gidengil 2006) sammenfatter sosial kapital i fem områder, som vi har benyttet i utviklingen av våre påstander om sosial kapital i spørreskjemaet:

1. Organisasjonsdeltagelse i samfunnet
2. Engasjement i offentlig anliggende
3. Frivillig samfunnsengasjement
4. Uformell sosialisering
5. Sosial tillit

---

¹³ Reciprocity = Behaviour in which two people or groups of people give each other help and advantages (Cambridge Advanced Learner’s Dictionary)

¹⁴ Se vedlegg 4

3. METODE

Vi vil i dette kapittelet redegjøre for valg av forskningsmetode og design. Vi legger hovedvekten på den kvantitative fremgangsmåten. Så følger en beskrivelse av operasjonaliseringen av begrepene, utforming, ferdigstilling av spørreskjemaet og hvordan undersøkelsen ble gjennomført. Deretter vil vi redegjøre for utvalget. Vi diskuterer undersøkelsens svarprosent før vi redegjør for validitet, reliabilitet og generalisering. Avslutningsvis i kapittelet tar vi opp de etiske betraktningene og avslutter med en kritikk av spørreskjemaet.

Vi velger for leservennlighetens skyld, å gjenta problemstillingen her;

”Kan vi se sammenheng mellom resiliente egenskaper og senere tilgang til sosial kapital hos kvinner som opplevde seksuelle overgrep i oppveksten?”

3.1 Forskningsmetoder

En metode skal beskrive fremgangsmåten man benytter for å finne svar på sin problemstilling. En definisjon av metode kan sammenfattes slik; *et sammenhengende sett av regler for innsamling, bearbeiding og tolkning av data* (Dalen 2004). Innenfor kvalitativ forskning vil et overordnet mål være å utvikle forståelse av ulike fenomener som knytter seg til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. Man ønsker å få mer innsikt i hvordan mennesker forholder seg til sin livssituasjon, altså få en økt forståelse snarere enn å finne forklaringer. Den kvalitative undersøkelsen kan sies å gå mer i dybden enn i bredden (ibid.). Den kvalitative tilnærmingen fokuserer på opplevelsen til den enkelte, og ikke bare på beskrivelser av forholdene menneskene lever under (ibid).

Kritikk mot den kvalitative metoden har blant annet vært at den kan mangle generaliserbarhet, og at man er for avhengig av den subjektive tolkningen til forskeren (de Vaus 2004).

Som en motsetning finner vi den kvantitative tilnæringsmåten hvor det samles inn sammenlignbar informasjon (materiale). Det innsamlede materialet skal være standardisert slik at det kan sammenlignes og systematiseres.

I motsetning til den kvalitative tilnærmingen vil det innenfor kvantitativ tilnærming være gruppen som står i fokus framfor individet, og resultatene vil derfor kunne si mer om generelle tendenser, enn hvert enkelt individs opplevelse.

Hovedfokus for kvantitativ metode vil være å søke å finne hovedtendenser i et utvalg som i størst mulig grad skal kunne la seg generalisere (Fink 1995). Hovedskillet mellom kvalitativ og kvantitativ tilnæringsmåte vil være hvilken hensikt man har med sin undersøkelse, hvilken kunnskap man ønsker å erverve. de Vaus (2004) hevder at det ikke er fruktbart å skille mellom disse to tilnærminger når det gjelder datainnsamling. I stedet for et sterkt skille mellom de to tilnæringsmåter, kan man triangulere, for å få mer utfyllende informasjon.

3.2 Valget av kvantitativ forskningsmetode

Metodevalg måtte tas med tanke på hvor hensiktsmessig metoden ville være i å kunne gi oss datamateriell som grunnlag for analyse og vurdering av problemstillingen.

I løpet av prosessen fra valg av tema og metode, har det kommet innsigelser fra ulikt hold. Dette handlet om at undersøkelsen kunne være vanskelig å gjennomføre når det gjaldt tilgangen til informanter.

Vi har begge under årenes løp opplevd å få møte ungdommer og unge voksne med overgrepsbakgrunn. Disse menneskene har vi møtt innenfor ulike institusjoner og i såkalte spesielle og alternative skoler. Grunnen til at ungdommene vi har møtt har befunnet seg på slike steder, har vært forklart med at de har utvist atferd som er lite forenelig med den man forventer i normalskolen. Det kan være utagering eller på andre måter vanskelig håndterbar oppførsel eller psykiatriske diagnoser av ulik karakter.

For oss ville valget av en kvalitativ tilnærming på vår problemstilling kunne gitt en mer helhetlig forståelse av relativt få kvinners livssituasjoner. Ved bruk av for eksempel en semistrukturert intervjumodell, ville vi kunne fått sterke enkelthistorier og en bredere forståelse av den enkelte kvinnes opplevelse etter seksuelle overgrep. Kvalitative undersøkelser innenfor denne tematikken har vært gjort en rekke ganger før, for eksempel gjennom Anna Luise Kirkengens doktoravhandling som ble publisert i 2001 og boken hennes "Hvordan krenkede barn blir syke voksne" (Kirkengen 2005).

Det som vekket vår interesse har vært at en stor andel av disse unge vi møtte i praksisperiodene hadde opplevd seksuelle overgrep i løpet av oppveksten. At så mange av de vi møtte fortalte tilnærmedesvis like historier og erfaringer, indikerte at dette kanskje kunne være virkeligheten også for andre med overgrepserfaringer. Det var slike erfaringer som gjorde at vi ønsket en undersøkelse med mange informanter, noe som gjorde en kvantitativ metode til informasjonsinnhenting mest egnet.

Survey - spørreskjema

Det er viktig å se at en survey ikke utelukkende handler om spørreskjema, men også kan være for eksempel et intervju. Som de Vaus uttrykker det;

"A survey is not just a particular technique of collecting information.....The distinguishing features of surveys are the form of data collection and the method of analysis" (de Vaus 2004: 3)

Det er altså hvordan man samler inn datamaterialet og hvilken metode man benytter til analyse som viser hvilken type survey man har valgt.

Vi hadde som målsetning å få flest mulig informanter for gjennom analyse av materialet å kunne identifisere noen fellestrekk. Vi ønsket å formulere påstander som vi håpet kunne fortelle oss noe om informantenes resiliente egenskaper i barndommen, og om hvordan deres tilgang til sosial kapital som voksne nå er.

I den sammenhengen vurderte vi at det ville være nyttig å få vite noe om hva som oppleves som sårt for folk flest, men som ekstra belastende for mennesker med overgrepserfaring. Eksempel på dette kan være spørsmål om vennskap, forhold til kropp og utseende, syn på sin egen verdi som menneske, deltakelse i sosiale settinger etc. Nettopp fordi det kan oppleves vanskelig å svare på slike ting, vurderte vi det slik at et spørreskjema kunne virke mindre truende enn et personlig intervju. Dessuten kunne det være vanskelig i en intervjusituasjon å avskjære informanten dersom hun skulle komme inn på temaer og tanker som ikke var relevant i forhold til vår spesifikke problemstilling. Vi kunne risikere å bli sittende med mengder av interessant informasjon, som dessverre ville ha vært irrelevant dersom vi skulle være tro mot vår problemstilling.

Likeledes var vi bekymret for å sette i gang prosesser hos informantene i intervjuet. Vi hadde ingen mulighet til å takle eventuelle reaksjoner på en forsvarlig måte. Som kjent kan ubearbeidet minnemateriale kunne føre til at tanker og minner ofte vender tilbake igjen (Dyregrov 2000; Kirkengen 2001, 2005). I tillegg hadde vi et håp om at hvis vi brukte spørreskjema, ville mange kunne fylle ut skjemaer når de var på de ulike støttesentrene, og ved det også ha tilgang til støtte fra mennesker der hvis det skulle oppleves vanskelig.

Slike vurderinger gjorde at vi valgte survey med spørreskjema. I etterkant av utformingen av skjemaet hadde vi et møte med en del kvinner på et støttesenter. Denne samtalen med kvinnene der synliggjorde et stort behov for å prate og for å fortelle hos disse kvinnene. Denne erfaringen forsterket vår antagelse om at det ville kunne være sårende og vanskelig å avbryte en informant.

Sårbarheten og opplevelsen etter seksuelle overgrep vil i høyeste grad være subjektiv, og vi ønsket ikke med vår problemstilling å utelukke potensielle informanter pga en rangering av overgrepets alvorlighet eller art. Det viktigste for oss var å få kontakt med informanter som alle hadde opplevd overgrep som de selv opplevde som alvorlige, og levde og strevde med følgene etter. Utdyping av overgrepens art i seg

selv ble derfor irrelevant for oss. Et spørreskjema med klare, konkrete påstander, som ikke fokuserte på overgrepet, framsto for oss stadig mer aktuelt.

Vi valgte på bakgrunn av overfor nevnte å benytte oss av en kvantitativ metode siden vi ønsket mange informanter, mulighet for å finne fellestrekk og å utforske i bredden. Videre har vi også observert at survey med spørreskjema har vært vanlig benyttet innenfor lignende undersøkelser, for eksempel Hill et al. (2000). De ser gjennom sin undersøkelse på omsorgsvikt og frekvensen i sammenheng med seksuelle overgrep. Valentine & Feinauer (1993) undersøkte resiliente faktorer forbundet med kvinner som opplevde seksuelle overgrep i barndommen. Abdulrehman & De Luca (2001), så på sammenhenger mellom seksuelle overgrep som barn og senere sosial fungering.

Vi har også i etterkant av analysen av dataene sett, at det ville ha vært opplysende med noen intervjuer i tillegg. Å metodetriangulere¹⁵ for å utdype hvordan livssituasjonen til informantene faktisk arter seg hadde gitt flere vinklinger og en mer helhetlig tilnærming. Ikke minst for å få mer utfyllende informasjon til en del av spørsmålene. En slik inngående utforskning måtte vi dessverre utelate på grunn av tids- og kapasitetshensyn. Noe mer utfyllende informasjon fikk vi likevel. Vi ble invitert til et av støttesentrene for å presentere spørreskjemaet vårt. Dette møtet resulterte i en mengde nedtegnede utsagn etter samtalen med informantene. Informantene gav oss sitt samtykke til å bruke deres utsagn i oppgaven, anonymt. Utsagnene har vi videre brukt for å illustrere tallene i analysen og i oppgaven for øvrig.

Samtalen med kvinnene på støttesentret vi besøkte var viktig for oss. Virkeligheten bak tallene og svarkategoriene ble tydeliggjort når kvinnene kom med kommentarer til undersøkelsen og spørreskjemaet. Deres valg av ord, halve setninger og spontane utsagn ga oss en dimensjon av innlevelse i temaet seksuelle overgrep mot barn.

---

¹⁵ Bruke elementer fra ulike metoder for å fremme oppgavens art

I vår undersøkelse ville ikke personlig informasjon, som kunne identifisere våre informanter, være tilgjengelig eller nødvendig. Innhenting av tillatelse fra offentlige instanser ble derfor ikke nødvendig. Samtykke fra informantene, for å benytte oss av deres utsagn, måtte selvfølgelig innhentes.

3.3 Utvikling av spørreskjemaet

I utviklingen av spørreskjemaet¹⁶ ble det tilstrebet å formulere påstander som opplevdes som relevante for problemstillingen. Det skulle også oppleves meningsfylt for informantene å besvare skjemaet vårt.

Vi bestemte oss tidlig i prosessen å basere oss på likertskala-prinsippet. Påstander hvor respondenten krysser av på grad av enighet/uenighet. Likertskala er en vanlig måte å samle informasjon på når det er holdninger eller relaterte områder som er målet for utforskningen (de Vaus 2004). På bakgrunn av forskningen på selvoppfatning, seksuelle overgrep og resiliens¹⁷, ble en hypotese formulert:

”Det finnes bedre selvoppfatning og syn på egen fungering hos informanter der resiliente egenskaper er identifisert”.

Spørreskjemaet skulle framstå attraktivt, lettfattelig og ha korte og klare instruksjoner. Vi prøvde å organisere spørreskjemaet i logiske frekvenser, og ønsket å unngå åpne spørsmål. Åpne spørsmål ville gjøre vår analyse og bearbeiding av materialet mer tidkrevende (deVaus 2004). Vissheten om sårbarheten i denne gruppen var underliggende i hele prosessen med utformingen av skjemaet og ved formuleringen av påstander. Det var et ønske om å ikke virke støtende på informantene, men det var allikevel nødvendig å spørre om ting som kunne være vanskelig. I prosessen etterstrebet vi å begynne med de minst ”truende” spørsmålene,

---

¹⁶ Se vedlegg 5

¹⁷ Se avsnittene ”seksuelle overgrep”, ”sosial kapital”, ”resiliens” og ”selvoppfatning”

komme med de viktige spørsmålene i en naturlig rekkefølge, og presentere de vanskeligste spørsmålene til slutt (jmf de Vaus 2004).

I avveiningene rundt hvilke demografiske variabler som var interessante, vurderte vi både etnisk og religiøs tilhørighet. Det kan være en fare for, som Ingstad (2001) beskriver det, å si at all atferd er akseptabel hvis den regnes som en del av kulturen. Andres sorg, smerte og traumer oppleves mindre alvorlig enn vår fordi ”de andre” er ”vant” til det. Høyst sannsynlig er det slik at mange hendelser er traumer, i alle kulturelle sammenhenger, selv om de ilegges ulik mening og får ulike konsekvenser for handlingen. Kulturell bakgrunn og religion ville ikke være interessant for denne oppgaven, slik vi vurderte det, selv om religiøs tilhørighet hevdes av noen å kunne fremme resiliens (Dyregrov 2000; Helmen Borge 2003).

Alder, bosituasjon, skole/utdanning og arbeidsforhold var noe vi anså alle kunne svare forholdsvis uproblematisk på. I ettertid ser vi at vi kunne hatt med flere alternativer på spørsmålet om arbeidsforhold, noen informanter kommenterte dette i spørreskjemaet.

De demografiske variablene, påstandene 1a-1c,¹⁸ og 4¹⁹, anser vi som nødvendige for å kunne si noen om svarene fordeler seg ulikt etter alder, bosituasjon, utdanning, eller hyppigheten av krenkelse.

3.4 Operasjonalisering av begrepene

I prosessen med å formulere påstander var det viktig å finne ut hva vi trengte av informasjon for å si noe om tilstedeværelsen av resiliens, sosial kapital og selvoppfatning. Etter litteraturstudier i arbeidet med oppgaven, fant vi fram til noen resiliente faktorer som ser ut til å ha vært påvist i lignende studier. Evnen til eksternal

---

¹⁸ ”Alder”, ”Bosituasjon”, ”Skole/utdanning”, ”Arbeidsforhold”

¹⁹”Jeg ble utsatt for seksuelle overgrep; 1 gang, gjentatte ganger, husker ikke/vet ikke”

---

attribusjon²⁰ og tilstedeværelse av en signifikant annen²¹ (Valentine og Feineuer 1993; Helmen Borge 2003). Nære relasjoner, som en signifikant annen, måler i tillegg til resiliens også sosial kapital på bånd-nivå. Videre i dette kapitlet redegjør vi for vår operasjonalisering av de overnevnte begreper.

Selvoppfatning

Grøholt (2001:128) skriver at *”Tenker du om deg selv at du har noe positivt å bidra med, vil selvfølelsen og pågangsmotet øke, omgivelsene vil gradvis endre sine tilbakemeldinger og en god sirkel settes i gang”*.

Det anses som en viktig resilient faktor å inneha en positiv selvoppfatning²² (Helmen Borge 2003). Det er individets egen vurdering av seg selv som nærer selvbildet, og denne egenvurderingen behøver ikke være sammenfallende med realiteten.

(Sommerschild 2001). Et forringet eller ødelagt selvbilde eller uklar virkelighetsoppfatning er vanlig etter å ha opplevd seksuelle overgrep (Kirkengen 2001). I møtet med informantene på støttesentret vi besøkte, ble det fortalt om følelsen av å være lite verdt som menneske, følelse av å være skitten og brukt²³. Det ble derfor viktig for oss å formulere påstander som også skulle søke å måle dette²⁴. Denne oppgaven skiller mellom informantenes oppvekst og deres opplevelse av seg selv i voksen alder. Påstandene som omhandler informantenes selvoppfatning handler følgelig om opplevelser i nåtid. Påstandene om opplevelse av skyld og skam, som vi har som mål på selvoppfatning, kunne også oppfattes som mål på resiliens. Forskere

---

²⁰ ”Jeg vet jeg er uten skyld for at overgrepene fant sted” og ”jeg skammer meg ikke for overgrepene jeg ble utsatt for”

²¹ ”I oppveksten hadde jeg god støtte i en eller flere voksenpersoner, for eksempel innenfor familien, på skolen eller andre steder” og ”På skolen hadde jeg en lærer som skjønte hvordan jeg hadde det”

²² ”Jeg er et verdifullt menneske”, ”Jeg trives med utseendet mitt”, ”Jeg trives med kroppen min”, ”Jeg føler jeg har mye å gi i et vennskapsforhold” og ”Jeg føler jeg har mye å gi i et kjærlighetsforhold”.

²³ ”Antakelig vil jeg føle meg ekkel resten av livet...som om jeg har vært innblandet i noe” sa en av våre informanter.

²⁴ Dette er forsøkt utforsket gjennom påstandene: ”Jeg er et verdifullt menneske”, ”Jeg trives med utseendet mitt”, ”Jeg trives med kroppen min”, ”Jeg føler at jeg har mye å gi i et vennskapsforhold”, ”jeg føler at jeg har mye å gi i et kjærlighetsforhold”. Jeg vet jeg er uten skyld for at overgrepene fant sted” og ”jeg skammer meg ikke for overgrepene jeg ble utsatt for

er opptatt av å skille mellom eksternal og internal attribusjon²⁵. Ser vi på sammenhengen mellom seksuelle overgrep og eksternal attribusjon, vil det være en sterk resilient faktor å kunne legge ansvaret for overgrepet på overgriper, i stedet for på seg selv. Resiliente faktorer måler opplevelser i barndommen. Påstandene om følelse av skyld og skam, eksternal attribusjon, blir derfor i denne oppgaven brukt som en del av de voksne informantenes selvoppfatning. Damon og Harts modell som presenteres i Tetzchner (2001) viser utviklingen av selvet som en prosess i utviklingsperioden²⁶. Mange teoretikere med ham har ment at spesielt ungdomsalder og tenårene er en viktig periode for utvikling av identitet, og dermed selvoppfatning. Undersøkelsen fra 2003 (Peleikis et al 2004) viser, som nevnt, en gjennomsnittsalder for barn som blir utsatt for overgrep første gang på mellom 6,3 år, - og 12,3 år. Hvis dette er representativt for våre informanter, vil det være grunn til å tro at overgrepserfaringene ligger forut for den alderen da identiteten dannes. Kan da barnets attribusjonsstil antas å ha betydning for selvoppfatningen og attribusjonsstilen i voksen alder?

Selvoppfatning blir i Skaalvik og Skaalvik (1998) presentert i underbegrepet ”selvakseptering” ved en modell av Shavelson, Hubner og Stantons. Underbegrepene kan generelt deles i områdene ”akademisk selvvurdering” og ”ikke akademisk selvvurdering” (sosial, emosjonell og fysisk selvvurdering). Subområdet sosial selvvurdering, dreier seg her om venner og signifikante andre. Emosjonell selvvurdering innebærer emosjonelle tilstander. Fysisk selvvurdering innebærer fysiske evner/idrett, og utseende. I vårt spørreskjema finner vi dette igjen i

---

²⁵ Internal attribusjon viser til evner og innsats som betydningsfulle for aktuelle hendelser. Eksternal attribusjon innebærer at hendelsen tilskrives noe utenfor en selv, altså noe en ikke evner å påvirke (Skaalvik og Skaalvik,1998)

²⁶ Utviklingsperioden regnes fra 0 til 18 års alder

---

spørsmålene om venner²⁷, hvorvidt informanten ser seg selv som verdifull²⁸ og spørsmål om utseende²⁹.

Resiliens

Tilknytning til venner³⁰ og støttende voksne³¹ regnes som resiliente faktorer. Det ble derfor viktig å formulere påstander som skulle måle dette. Til tross for den faglige uenigheten rundt begrepet resiliens, ser den resiliente faktoren ”en signifikant annen” ut til å være den faktoren de aller fleste resiliensforskere kan enes om (Luthar et al. 2000; Houshyar og Kaufman 2005)

Ser vi på Maslows behovshierarki (Skaalvik og Skaalvik 1998) finner vi trygghet som en absolutt forutsetning for all annen utvikling. For et barn vil det å bli trodd og forstått være en forutsetning for trygghet. Etter et seksuelt overgrep vil det å bli sett og trodd kunne være en sterk resilient faktor (Werner 2000; Helmen Borge 2003; Houshyar og Kaufman 2005; Bolger og Patterson 2003).

Helmen Borge (2003) presenterer begrepet pseudoresiliens³² som viser til bruk av kreativitet som en måte å bearbeide og leve med overgrepserfaringer av ulik art. Evnen til kreativitet innebærer personlige, kognitive, motiverende og miljømessige forutsetninger (Evenshaug og Hallen 2000). Kreativitet er ressurskrevende, men kan gi evnen til problemløsning i belønning. Helmen Borge (2003) skriver at det er uklart om dette er en del av det samme fenomenet som resiliensforskningen måler, og som

---

²⁷ ”Jeg har en eller flere venner jeg kan snakke med om alt” og ”Jeg har snakket med en slik venn en eller flere ganger i løpet av den siste måneden”

²⁸ ”Jeg er et verdifullt menneske”

²⁹ ”Jeg trives med utseendet mitt”, ”Jeg trives med kroppen min”

³⁰ ”Jeg har alltid hatt lett for å få venner”

³¹ ”I oppveksten hadde jeg god støtte i en eller flere voksenpersoner, for eksempel innenfor familien, på skolen eller andre steder” og ”På skolen hadde jeg en lærer som skjønte hvordan jeg hadde det”

³² ”Kreative aktiviteter, som for eksempel maling, musikk, skriving, teater etc. var viktige for meg etter overgrepene”

---

går under definisjonen resiliens. I spørreskjemaet er dette forsøkt målt ved påstanden om at kreative aktiviteter har vært viktige etter overgrepene.

Sosial kapital

Begrepet de Vaus (2004) kaller ”social capital” (sosial kapital) virket egnet til å identifisere variabler som kunne si noe om den enkelte informants opplevelse av egen fungering. de Vaus (2004) fremhever begrepet som todelt. Sosial kapital er altså ikke bare tilgang til ulike relasjoner, men også styrken og tilliten til de ulike relasjonene. Også benevnt som bånd variant (nære relasjoner) og bru variant (bruer mellom mennesker med forskjellig plass i samfunnet). Det ble derfor viktig å ikke bare vite om informantene hadde venner, var medlem av ulike foreninger etc, men også hvorvidt informantene deltok regelmessig, eller hadde snakket med en venn innenfor en viss tidsramme. Spørsmålene 17³³, 18³⁴ og 19³⁵ er ment å kartlegge dette.

Å bli utsatt for overgrep som barn kan begrense muligheten til å etablere intime og stabile forhold til andre. Barn som har en tett relasjon til sin overgriper vil ofte få problemer senere med tillit og tilknytning (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003). Dette kunne gjelde våre informanter. Kunnskap om informantenes bosituasjon³⁶ kunne kanskje gi en indikasjon på dette? På samme måte kunne spørsmål knyttet til vennskap og kjærlighet, gi informasjon om det samme tillitsproblemet. Delaktighet i fritidsaktiviteter, sosialt engasjement og kontakt med offentlige instanser, måler i tillegg styrken av sosial kapital hos informantene.

I vårt spørreskjema spør vi om alder³⁷. Symptombildet endrer seg med alderen. Avstanden, til overgrepene, i tid, har betydning for utvikling av symptomer. Etter

---

³³ Jeg er en aktiv deltaker i sportsklubb el. annet lignende sosial virksomhet.

³⁴ Jeg er en aktiv deltaker i-og eller har verv i ulike styrever

³⁵ Jeg føler det er greit å ta kontakt med offentlige instanser dersom jeg skulle ha behov for det.

³⁶ Jeg bor for tiden; Alene, med samboer/ektefelle, alene med barn, kollektiv med venner, institusjon, annet

³⁷ ”Jeg er en kvinne i aldersgruppen 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60 eller eldre”

---

fylte tyve år har informantene noe mer livserfaring, og i større grad evne til selv å kunne identifisere hvilke faktorer som har vært til støtte i oppveksten.

Problemer med entydig operasjonalisering

I prosessen med å formulere påstandene slik at de skulle måle det vi ønsket, så vi at mange av de ulike påstandene ikke bare målte resiliens, men også sosial kapital.

Spørsmål 16 og 16a³⁸ tar for seg å ha venner man kan snakke med om alt.

Spørsmålene kan tolkes både som en resilient faktor, men også at informantene har tilgang til sosial kapital.

På samme måte så vi at spørsmål 13³⁹ viser både selvbilde og sosial kapital. Det å kunne ha gode relasjoner til andre, å kunne kommunisere passende å oppnå samarbeid og få sosial støtte er tegn på sosial kompetanse (Ogden 2002). Men det er også tegn på sosial kapital, så vel som resiliens. Mange av spørsmålene måler selvoppfatning i tillegg til resiliens blant annet spørsmålene knyttet til skyld⁴⁰ og skam⁴¹. I analysen ser vi på påstanden som omhandler skam som en del av selvoppfatningen.

Under utarbeiding av de ulike påstandene så vi hvordan begrepene resiliens og sosial kapital og ikke minst sosial kompetanse grep inn i hverandre. Dette gjorde vår forståelse for den faglige debatten rundt å enes om et entydig resiliensbegrep klarere (Luthar et al. 2000).

Det sies å ligge i resiliensbegrepets natur at det er en dynamisk prosess på samme måte som vi etter hvert opplevde påstandene vi formulerte i skjema. Det er derfor

---

³⁸ ”Jeg har en eller flere venner utenfor Støttesentre som jeg kan snakke med om alt.” ”Jeg har snakket med en slik venn en eller flere ganger i løpet av den siste måneden.”

³⁹ ”Jeg føler at jeg har mye å gi i et vennskapsforhold”

⁴⁰ Jeg vet jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted.

⁴¹ Jeg skammer meg ikke over overgrepene jeg har vært utsatt for

vanskelig å være kategorisk når vi hevder at spesifikke spørsmål kun måler et spesifikt begrep.

3.5 Pilotutprøving

Etter å ha utarbeidet utkastet til et spørreskjema, tok vi kontakt med en venninne som sa seg villig til å kommentere utformingen og spørsmålene fra et brukerperspektiv. Hun har erfaringer som faller inn under den definisjonen vi forholder oss til når det gjelder seksuelle overgrep på barn, og fyller kravet vi setter til våre informanter.

Vår pilotinformant reagerte allerede på spørsmål om demografiske fakta. Hun mente det kunne være leit å måtte krysse av for lav utdanning, og mente at enkelte ville komme til å trekke den konklusjonen at overgrepene var deres skyld ”*for jeg er jo så dum*”.

Vi hadde også med i denne utgaven påstanden ” jeg opplevde å bli sett, da overgrepene ble avdekket”. Dette ønsket pilotinformanten å endre til ”forstått og trodd”, eller noe lignende, fordi hun opplevde det som tydeligere. Når det gjaldt å besvare påstanden om hvorvidt man følte seg forstått og trodd, sa hun at hun ikke husket dette – ”*hvordan kan jeg vite det?*”

På påstanden om en trives med kropp og utseende, ba hun bestemt om at kropp og utseende ikke måtte være med i det samme spørsmålet, men skilles ad i to ulike påstander.

Når det gjaldt spørsmålet om kjærlighetsforhold, sa hun ”*mange føler de har mye å gi i et kjærlighetsforhold, men roter det til*”. Hvis en har blitt utsatt for incest, sa hun, er det enten eller. Enten vil du ikke ha sex, og synes det er vanskelig, eller så er det så lett som helst, og en har mange partnere. Hun savnet flere spørsmål om sex i skjemaet vårt, fordi det burde det vært forsket mer på, mente hun.

På det siste spørsmålet, om å ta kontakt med offentlige instanser, kommenterte pilotinformanten at det er *”greit å ringe, når det gjelder andre. Men ikke for meg selv!”*.

Vi hadde som intensjon å gjøre utformingen av skjemaet, visuelt sett, avvæpnende. Ønsket var å gjøre det tiltalende, med en mellomting mellom seriøst og ufarlig. Det ble bifalt av vår pilotinformant. Disse kommentarene har vært nyttige for oss. Vi endret enkelte av spørsmålene, for eksempel laget vi to påstander når det gjaldt *”fornøyd med kropp og utseende”*. Vi tydeliggjorde også påstanden om å bli *”sett”* til å bli *”forstått og trodd”*. Spørsmål om sex vurderte vi til å ligge utenfor rammene som vår problemstilling gir.

3.6 Informantene

Vi har så langt i kapittelet beskrevet våre valg av metodisk tilnærming, samt valg av instrument. Videre vil vi redegjøre for vårt utvalg, og hvordan vi fikk våre informanter.

3.6.1 Utvalg

Vi ønsket i denne oppgaven å oppnå kontakt med kvinner som hadde opplevd seksuelle overgrep som barn. Hvor skulle vi finne disse? Det eksisterer ingen offentlige lister over denne type informasjon. Opplysninger av denne art er sensitive og ikke allment tilgjengelig.

Det finnes klare regler for hvordan man skal foreta et representativt og godt utvalg (Lund 2005). Sammensetningen av utvalget bør gjenspeile en maksimal variasjon innenfor fenomenet vi studerer. Dette krever at vi trenger å vite hvilke fellestrekk som kjennetegner kvinner som har opplevd seksuelle overgrep i oppveksten. Er det sosioøkonomiske stereotypier? Det er gjort mange undersøkelser som viser sammenhenger mellom atferdsvansker, depresjon, alkoholmisbruk, angst, suicidal atferd, seksuelt overførbare sykdommer, uønskede svangerskap og, ikke minst,

seksuelle problemer (Kirkengen 2005). Det er likevel ingen holdepunkter for å påstå at seksuelle overgrep på barn skjer i større omfang i fattigdomskulturer enn i øvre sosioøkonomiske sjikt.

Støttesentre mot incest finnes over hele landet, og vi så derfor på disse som et naturlig sted å henvende oss til for å finne informanter.

Om Støttesentre mot incest i Norge

Tallet på incestsentre har variert opp gjennom årene, men pr i dag er det 24 sentre, fordelt på 16 fylker. 21 av sentrene er åpne for kvinner, noen av disse er også åpne for menn (tall fra No Abuse⁴²). Incestsentre skal primært være et støttetilbud på dagtid for voksne overgrepsutsatte og pårørende til overgrepsutsatte barn og ungdom. Incest,-voldtekts- og krisesentre er omfattet av en felles statlig tilskuddsordning med øremerkede midler. Et overordnet mål for tilskuddsordningen er å hjelpe ofrene og å prøve å redusere omfanget av mishandling og overgrep. Sentrenes økonomi er basert på økonomisk tilskudd fra kommuner, fylkeskommuner og helseregioner, gaver fra private og organisasjoner samt statlige tilskudd (St. meld. 13 2004-2005. Om incestsentre). De ulike sentrene baserer sine tjenester etter prinsippet om selvhjelp. Målet er å gi råd, støtte og hjelp til brukerne. Tilbudene ved de ulike sentrene varierer, og det finnes ikke noen entydig oppfatning om hva slags tilbud sentrene skal gi. Et overordnet motto for støttesentrene er at *”incest skal tales i hjel - ikke ties i hjel”*.

De fleste sentrene tilbyr ulike kurs, holder temakvelder og driver også informasjonsarbeid. Noen tilbyr også følge til lege, sosionom, ved anmeldelser og ved eventuelle rettssaker. Felles for sentrene er også at ansatte har faglig relevant kompetanse, med og uten overgrepserfaring. Noen av sentrene forutsetter

---

⁴² En webportal mot overgrep. Sidene gir en oversikt over hjelpeapparatet mot seksuelle overgrep, familievold og rusmisbruk. Ressurser på nett, omhandler temaene angst, spiseforstyrrelser, selvmord m.m.

overgrepserfaring hos sine ansatte, andre har som forutsetning for tilsetting at man ikke har denne erfaringen. Alle sentrene har strenge regler om gjensidig taushetsplikt, det føres ikke journaler. Ved mistanke om alvorlig omsorgssvikt skal barnevernet kontaktes (Lov om barnevern §§ 4-10, 4-11, 4-12. *Opplysningsplikten etter barnevernloven går foran taushetsplikten etter andre lover*, Barne- og likestillingsdep., Om opplysningsplikt til barnevernet og barnevernets adgang til å gi opplysninger 2005:3).

Selvhjelpsgrupper

Eli Vogt Godager fra Norsk Selvhjelpsforum, Nasjonalt kompetanse og ressurscenter (2006), hevder at selvhjelp er et endringsverktøy som har få begrensninger, men at selvhjelpsprosesser allikevel må tilpasses de enkelte målgrupper slik at praksis og omfang varierer. Videre sier hun at innenfor psykisk helse er det fokus på hvilke endringer selvhjelp kan bidra til på individ og kollektivt nivå, og også hvilke synergier dette kan gi i et folkehelseperspektiv. Nasjonal plan for selvhjelp legger til grunn følgende definisjon:

”Selvhjelp er å ta tak i egne muligheter, finne frem til egne ressurser, ta ansvar for livet sitt og selv styre det i ønsket retning. Selvhjelp er å sette i gang en prosess, for å bli aktiv deltaker i eget liv.” (Barne og Familiedepartementet, Sosial og helsedirektoratet 2003)

En forutsetning for selvhjelpsarbeidet ligger i empowerment-tankegangen, styrking av individet ved å aktivere egne ressurser (Godager 2006). I Liv Lassens bok *Rådgivning, kunsten å hjelpe* (2002) forklares empowerment som metode, at det har et fokus på å identifisere ressurser og på å bygge opp kompetansen hos individer og systemer. I følge Lassen (2002) består empowerment av tre deler: Mestring, læring og bestyrkning.

Hvem er brukerne av sentrene?

Brukere, betegner personer i målgruppa som benytter støttesenterenes tilbud.

Begrepet *brukere* understreker nettopp at egeninnsatsen er basis i arbeidet, hevdes det fra et av sentrene vi var i kontakt med. Selvhjelpsprinsippet er vanlig brukt innenfor ulike støtteorganisasjoner.

Vi har spurt våre kontaktpersoner på de ulike støttesentre hvem deres brukerne er. Er det de ”sterkeste” av de utsatte kvinnene som tar kontakt? Eller er det de ”svakeste”? En leder av et støttesenter uttrykte det slik; ”*brukerne kommer til støttesenteret når de er på sitt mest sårbare*”. Hun ville derfor ikke oppfordre sine brukere til å krysse av på skjemaet, fordi hun var redd for at de kom til å være uenig (”Krysse av på den negative delen av skjemaet”) i påstandene. Dette ville kunne forsterke deres allerede dårlige selvfølelse. Vi har derfor ingen informanter fra dette støttesenteret med i vår undersøkelse.

Andre kontaktpersoner vi har snakket med har gitt uttrykk for at det er utsatte kvinner ”i midtsjiktet” som kontakter støttesentrene. Det finnes kvinner som har fortrenget overgrepene, eller ikke opplever overgrepene som et problem som preger livet deres i stor grad. De tar ikke kontakt med et støttesenter mot incest. De svakeste kvinnene, de som sliter med mange skadelige ettervirkninger etter overgrepene⁴³ tar ikke heller kontakt med støttesentre. Det å ta kontakt krever for mye av dem.

Tilgang til informanter

Våre krav til informantene var: at de har henvendt seg til et støttesenter mot incest og at de ønsker å svare på vårt spørreskjema. Dessuten at de var kvinner over 20 år og hadde erfaringer som faller inn under støttesentrenes definisjon av incest, før fylte 18 år. Nedre aldersgrense ble diskutert, men endte på 20 år da vi mente at fra denne alderen og oppover ville man ha noe mer livserfaring.

---

⁴³ Sanselige innprentninger, usikker virkelighetsoppfatning, uegnede tilpasningsreaksjoner, anstrengte relasjoner (Kirkengen 1997, Dyregrov 2000), gjenkjente minner, ikke hørte budskap, reaktiverte erfaringer (Kirkengen 1997), konsentrasjonsvansker, unngåelsesreaksjoner, dårlig selvtillit (Dyregrov 2000).

Tilgang til informanter fikk vi etter å ha kontaktet alle landets støttesentre mot incest via e-post. Vi fikk positive svar fra enkelte sentre umiddelbart. Andre sentre fikk vi kontakt med først da vi hadde spørreskjemaet ferdig utformet. Videre fikk vi en kontaktperson ved de sentrene som ønsket å delta, dette var i hovedsak den daglige lederen for senteret. Vedkommende skulle formidle spørreskjemaene fra oss, og også sørge for tilbakesendelsen av skjemaene.

Svarprosent

I vår spørreundersøkelse fikk vi en svarprosent på 55,2 %. Det betyr at 69 av våre 125 skjemaer ble distribuert til brukere på de ulike støttesentrene og returnert i utfylt stand til oss. Boolsen (2004) skriver i boken "Fra spørreskjema til Statistisk analyse" at en svarprosent på mellom 50 og 60 blir ansett som "mindre akseptabelt". Vi ønsket oss høyest mulig generaliserbarhet. Med tanke på at våre informanter tilhører en sårbar gruppe, anser vi allikevel denne svarprosenten for å være tilfredsstillende. Vi var også på forhånd blitt advart mot å være optimistiske når det gjaldt antallet informanter.

Uforutsette hendelser oppgav flere kontaktpersoner som årsaker til at flere av sentrene ikke kunne bidra med så mange informanter som estimert på forhånd. Vi har hatt få uker fra utsendelse av skjemaene til vi har bedt å få dem tilbake igjen. Dersom vi hadde hatt lengre tid på undersøkelsen kunne flere brukere ha vært innom senteret og sett skjemaet enn det som ble tilfelle. Likevel ser vi ikke bort fra at våre spørsmål og spørsmålsformuleringer også kan ha bidratt til at brukere ved sentrene ikke ønsket å besvare skjemaet etter å ha sett det. Det kan dessuten hende at spørreskjemaet ikke opplevdes som så relevant for brukerne ved at vår agenda ikke kom tydelig frem, eller opplevdes som viktig nok. Noen av kontaktpersonene ga også uttrykk for at det var stort påtrykk på sentrene om å delta på ulike undersøkelser, og at det rett og slett kunne være litt "undersøkelses-tretthet" blant brukerne.

Det er vel også slik at det eier forholdet vi som studenter har til vår oppgave og spørreskjemaet, oppleves mye sterkere for oss enn for våre kontaktpersoner, naturlig

nok. Det faktum at vi visste hvilken arbeidstygde de ulike sentrene slet under, gjorde oss nok noe unnfalne i forhold til å purre på skjemaer etc. Det er vanskelig å balansere krav og takknemlighet, og redsel for å være masete. Vi ser ikke bort fra, i ettertid, at vi kanskje kunne vært mer offensive mot de kontorene som faktisk hadde sagt seg villig til å hjelpe oss.

4. ETISKE OG KRITISKE VURDERINGER AV UNDERSØKELSEN

4.1 Validitet, reliabilitet og generalisering

De overfor nevnte begreper henviser til undersøkelsens troverdighet, pålitelighet og begrensninger. Begrepet reliabilitet viser til hvor nøyaktig og pålitelig en undersøkelse er. For å sikre reliabilitet i en kvantitativ undersøkelse må man ha en godt forklart og systematisk prosess som kan la seg etterprøve. Hvis undersøkelsen kan etterprøves av andre kan den si noe om intersubjektiviteten eller generaliserbarheten. Hvis ikke undersøkelsens reliabilitet er god, er ikke undersøkelsen valid (Kleven 2005).

Vår undersøkelse er basert på selvrappotering gjennom et spørreskjema. Vi kan kun anta at reliabiliteten er god dersom våre informanter har forstått spørsmålene og svart oppriktig på dem. Vi var til stede på et av sentrene en kveld hvor noen informanter fylte ut skjema, og ut fra denne erfaringen så det ut til at spørsmålene i seg selv var forståelige.

Det valget av design vi har gjort medfører noen begrensninger hva gjelder validitet. Når vi tenker validitet i vitenskapelig sammenheng tenker vi at noe er dokumenter og holdbart (Befring 2002; Lund 2005).

Selv om vår oppgave er en deskriptiv undersøkelse, var vår motivasjon å ”si noe om” en sammenheng, eller et fenomen; seksuelle overgrep versus selvpoppfatning og sosial kapital. Vi oppfattet det derfor slik at undersøkelsen både kan ses på som kausal og deskriptiv. Dette gjør at vi anser de fire kvalitetskravene til Cook og Campbell som relevante (Lund 2005). Dette ser vi nærmere på i dette kapitlet.

Designet kan ses på som et induktiv og deskriptiv design. Induktivt, fordi vi vil identifisere informasjon fra en gruppe der den allerede finnes (Fink 1995), ved

støttesentrene i dette tilfelle. Deskriptivt, fordi vi har et ønske om å se nærmere på et saksområde og søker å beskrive et fenomen, forekomst eller prosess (Befring 2002). Designet er også ikke-eksperimentelt fordi vi prøver å studere en tilstand, ikke manipulere eller intervenere faktorene som er involvert; tema og informanter.

Med validitet henviser man til hvorvidt undersøkelsen har undersøkt det den skulle og om den er gyldig. Det skal eksistere overbevisende linjer fra våre konklusjoner til datamaterialet vi har innhentet. Cook og Campbells (Lund 2005) validitetssystem består av fire kvalitetskrav; statistisk, indre, begreps og ytre validitet hvorav alle har trusler mot validitet som vi anser som relevante i denne undersøkelsen.

Statistisk validitet; Hva gjelder den statistiske validiteten, vil den alltid være truet av brudd på statistiske forutsetninger, og lav statistisk styrke. Vår undersøkelse vil vise seg å ha statistisk validitet dersom sammenhengene vi finner er statistisk signifikant og rimelig stor. Man kan stå i fare for å gjøre en mulig Type I eller Type II feil, opprettholde en falsk hypotese eller forkaste en sann hypotese (Lund 2005).

Indre validitet; her vil vi se at statistiske sammenhenger vil være forenelig med flere kausalrelasjoner, det kan være flere årsaker enn de seksuelle overgrepene som påvirker senere sosial kapital. Dette gjør at helt sikre konklusjoner om årsaksforhold blir umulig. Resultatet av dette blir at vi alltid skal vurdere alternative tolkninger av resultatet. I denne undersøkelsen kan det være forhold ved vårt måleinstrument, spørreskjemaet, som kan vise seg å gi kunstige resultater.

Begrepsvaliditet; dette handler om undersøkelsens målingsproblem. Måler vi det vi trodde vi målte? Dette forutsetter at vår effektindikator, sosial kapital, er målt på en god nok måte. Selvrappoteringsformer som her ved et spørreskjema, vil ikke kunne måle objektive størrelser. Ved å besvare spørreskjema gis man muligheten til å fremstille seg selv i et gunstigere lys. Det kan bevisst eller ubevisst besvares utfra informantenes antagelser om hva vi ønsker å få inn av svar. Vi måler abstrakte begreper, som for eksempel resiliens, som viser seg vanskelig målbart. Dette gjør det viktig å ha en klar begrepsforståelse.

Ytre validitet; handler om generaliseringsproblemet ved undersøkelsen. Det å generalisere viser til overføring av resultater, tendenser eller kausale sammenhenger fra vår undersøkelse. Overføre eller generalisere til andre relevante situasjoner, personer og over tid. I vår undersøkelse kan informantene utgjøre en trussel mot den ytre validiteten. Utvalget er ikke tilfeldig og vi har ikke mange informanter. Vi kan derfor ikke anta at vårt utvalg gjenspeiler denne gruppen på en representativ måte. Dette er en viktig grunn til at resultatene ikke kan generaliseres til gruppen som helhet. Det var ikke mulig for oss å få tilgang til informanter på andre måter, så dette var et valg om å gjennomføre undersøkelsen eller ikke. Når det gjelder generalisering over tid, er utsagn som sitert i kapittel 4,2 rimelig sterke indikatorer på at generalisering over tid er lite trolig. Der kommer det frem at svarene informantene gir kan avhenge av dagsform. Videre kan vi heller ikke være sikre på at vi faktisk måler det vi hadde som intensjon med undersøkelsen, av samme grunn.

Oppsummering av validitetskrav

Statistisk validitet vil være avhengig om vi finner rimelig store statistiske signifikante sammenhenger. Hva gjelder indre validitet har det vært spesielt viktig for oss å ha i minne at det kan antas å være flere kausalrelasjoner, noe som gjør det helt umulig å komme med helt sikre årsakskonklusjoner. Dette kan være en trussel mot indre validitet. I en artikkel i tidsskriftet "Child Abuse and Neglect" fra 1999 presenteres forskningsresultater omhandlende resiliens og empiriske forhold etter overgrep på barn. Forfatterne av denne artikkelen mener at forskning innenfor dette området trenger kontrollgruppe. Kontrollgruppe er vesentlig for å kunne si noe spesielt om de resiliente forholdene for gruppen overgrepsutsatte (Heller et al.1999). Det hadde naturligvis vært ønskelig i vår utforsking av problemstillingen at vi hadde det. Slik hadde det vært mulig å se hvorvidt våre informanternes fungering skilte seg fra informanter uten overgrepserfaring. Vi har derfor ikke holdepunkter for å påstå dette, bare antakelser basert på resultater fra andre studier. Abdulrehman og De Luca (2001) skriver at mangelen på homogenitet innenfor alder i undersøkelser vil kun gi

inntrykket av hvordan effektene av seksuelle overgrep på barn endrer seg over tid. Dette gjør seg også gjeldende i vår undersøkelse.⁴⁴

Når det gjelder begrepsvaliditet var det viktig at vår effektindikator er godt nok målt. I tillegg kommer svakhetene ved selvrapporing fra informantene. Trusler mot den ytre validitet kan være generalisering av resultater over til andre relevante situasjoner, personer og over tid. Ytre validitet er svekket fordi utvalget vi henvendte oss til var tilfeldig, og ikke kunne være noe annet i dette tilfellet. Temaet vi har valgt er tabuisert i samfunnet generelt, og for det enkelte individ spesielt. Vi kan derfor ikke påstå at vårt utvalg er representativt for voksne kvinner som har opplevd seksuelle overgrep som barn.

Hvis representativitet skulle kunne forventes i undersøkelser av denne art, vil det bli vanskelig å undersøke forhold rundt denne gruppen mennesker. På samme måte som virkningen av overgrepet er høyst subjektiv, er forholdene rundt så varierte at sammenlignbare forhold vil være høyst problematiske å forvente. Vi velger allikevel å anta at vi kan finne noen likhetstrekk i disse kvinnenes opplevelser da den livssituasjonen de befinner seg i, ofte ser ut til å medføre skyld, skam og negativ selvoppfatning. Til tross for vår antagelse om likhetstrekk, vil det, som tidligere nevnt være sterke subjektive oppfatninger av de ulikes opplevelser. Det vil derfor selvfølgelig være store variasjoner innenfor den enkeltes opplevelser.

Seksuelle overgrep på barn er et stort og alvorlig samfunnsproblem. Forskning på området kan kanskje være med på å begrense omfanget, og bidra til at hjelpeapparatet står bedre rustet i møtet med mennesker som har opplevd overgrep. Nye vinklinger vil alltid være viktig. Vår erfaring med spørreskjema som metode har vist å gi en rekke begrensninger, som vi har forsøkt å gi uttrykk for over. Allikevel tror vi at kvantitative og kvalitative vinklinger i forskningen begge er nødvendige for å få et mer helhetlig inntrykk av problematikken som tidligere nevnt. En

---

⁴⁴ Se kapittel 5

metodetriangulering vil kanskje være et råd fra oss til studenter og forskere som ønsker å gå inn i dette feltet.

4.2 Kritikk av instrument

”Dette har jeg ikke lyst til å svare på”, ”det var veldig konfronterende spørsmål” og ”dette er rene elendighetskartlegginga” er uttalelser informantene kom med på det støttesentret vi besøkte. *”Dere trykker på 19 knapper ved å stille 19 spørsmål”*. Disse kommentarene gav oss innsikt i at det ikke var uproblematisk å bli konfrontert med spørsmålene. Vi ønsker her å redegjøre for en del svakheter og erfaringer ved spørreskjemaet.

For å vite mer om informantenes grad av sosial kapital, bru-varianten⁴⁵, burde vi hatt med påstander som kunne indikere informantenes følelse av tillit, da styrken i relasjonene er en viktig del av begrepet sosial kapital, tolket etter de Vaus (2004). Påstandene kunne omhandle hvorvidt utdanning er verdifullt, eller tillit til at legen vil pasientens beste etc. Kunnskap om hvorvidt overgrepet(ene) var anmeldt, ville også gitt en sterk indikasjon på styrken av bru-varianten av sosial kapital. Videre ville det vært interessant i forhold til mørketall og seksuelle overgrep. Vi har nå ingen indikasjon på hvorvidt overgrepene mot våre informanter er registrert, og med i offentlige statistikk.

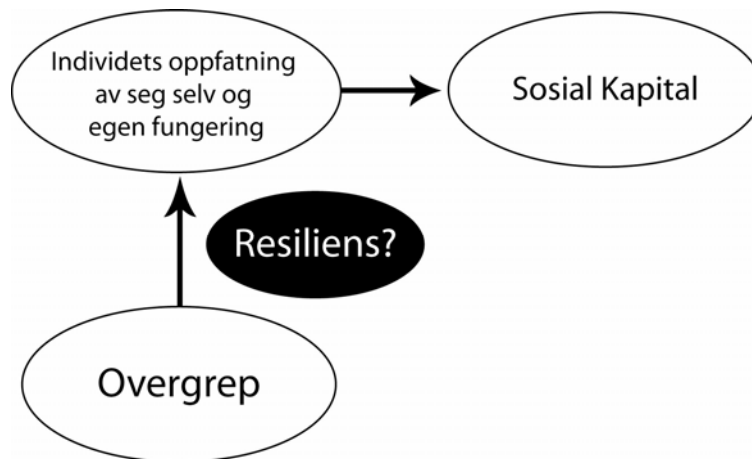
Vi ser også at vi i bestrebelsene etter å gjøre spørreskjemaet så kort og greit som mulig, ble opptatt av antall spørsmål, heller enn hva vi ville få svar på gjennom materialet vårt. Kvalitet kan ha falt noe på kvantitetens alter.

Temaet vi valgte for denne masteroppgaven, resiliens etter seksuelle overgrep, er et tema vi anser som godt gjennomdiskutert, og elementene vi valgte å vektlegge i spørreskjemaene, ved påstandene som skulle måle resiliens oppleves akseptable. Men

---

⁴⁵ ”Bruer” mellom mennesker med forskjellig plass i samfunnet

et slikt spørreskjema vil aldri kunne svare på alt. Vi lagde i den sammenheng en visuell framstilling for å se områdene undersøkelsen berører.

Figur 1 viser hvordan overgrep kan utløse resiliens og hvordan det påvirker individets oppfatning av seg selv og syn på egen fungering. Pil mellom individets selvoppfatning og vurdering av egen fungering, og sosial kapital, indikerer hvordan individets selvoppfatning igjen kan påvirke sosial kapital..

Når det gjelder forholdet mellom individet og sosial kapital (fig 1) kan vi ikke påstå gjennom denne undersøkelsen at seksuelle overgrep er den reelle og eneste årsaken til dårlig selvoppfatning eller vurdering av egen fungering. Vi kan heller ikke si at manglende sosial kapital kommer av dårlig selvoppfatning på bakgrunn av seksuelle overgrep. Kun se tendenser vedrørende vår informantgruppe. Det kan finnes flere årsaker til at et menneske ikke ser seg i stand til å benytte seg av elementer innenfor begrepet sosial kapital, det være seg både bånd, og bru-varianten. Andre typer belastninger som psykisk sykdom, dårlig økonomi, motgangserfaringer, mobbing eller tilflyttinger til nytt sted, kan spille inn på selvoppfatningen på samme måte. Videre kan disse faktorene, etter vår hypotese, føre til mindre sosial kapital på både bru og bånd variant.

Undersøkelsen vår kan ikke kunne gi sikre holdepunkter på tilstedeværelsen av resiliente egenskaper mobilisert etter overgrepene, bare vise til generelle og individuelle opplevelser hos individer etter seksuelle overgrep. Det å ha opplevd seksuelle overgrep gir ikke, som tidligere nevnt, et deterministisk utfall hva gjelder

alvorlige konsekvenser. Det er også slik at noen barn ikke utvikler alvorlig symptomatologi på tross av mange negative opplevelser (Sosial og helse direktoratet 2003). Alder på barnet som blir utsatt, antall krenkelser, relasjon til overgriper, eventuell omsorgssvikt for øvrig er faktorer som kan spille inn.

Andre forhold kan ha påvirket utfallet av undersøkelsen. I ettertid ser vi at skjemaet kunne vært utformet noe annerledes. For en tydeligere analyse ville det vært enklere og ha spørsmål på spørreskjemaet som skilte klarere mellom forhold i fortid og forhold i nåtid, noe også lederen for et av støttesentrene som deltar i undersøkelsen kommenterte. Dette ville gjort det klarere for informantene om vi spurte om oppvekst eller forhold som vedrører voksen alder, dette ble også kommentert av en informant.

I møtet med brukerne på et senter hvor vi fikk komme og presentere undersøkelsen vår, kom det tydelig fram mange synspunkter på spørreskjema. Som positivt nevnte informantene vinklingen av påstandene, som alle er formulert positivt, som for eksempel; *"Jeg vet jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted"*.

Informantene diskuterte seg imellom hvorvidt de skulle svare med "hodet eller hjertet". Dette gjorde oss klar over en stor svakhet ved å gjennomføre undersøkelser med spørreskjema på ømtålig og subjektiv problematikk. "Sense versus sensability" var et uttrykk den ene informanten brukte. Med dette mente hun at det var forskjell på hva hun visste logisk, og hva hun følte inni seg. En informant gjorde en talende bevegelse hvor hun dro en imaginær horisontal linje ved skulderpartiet for å vise at det var forskjell på kropp og hodet. *"Hva vil dere vi skal svare da?"* uttalte en av informantene, *"med hodet eller kroppen"*? Vi fikk klar beskjed om at svarene vi ville få inn i dag, ville kunne være noen helt andre hvis de skulle besvare spørreskjemaet i morgen eller om en uke. Dette ville være avhengig av dagsformen. Denne tankegangen samsvarer med hva Lazarus (1993) kaller skillet mellom kognitiv og emosjonell innsikt. Den emosjonelle innsikten framheves som er den essensielle. Den emosjonelle innsikten kan sies å forstå med "hele kroppen", ikke bare med hodet.

En informant mente at det skulle være alle forunt om en er utsatt for seksuelle overgrep eller ikke, å ha et ”hemmelig rom” hvor selv ikke kjærester eller bestevenner slipper inn. Dette var ment som en kommentar til våre spørsmål som omhandler venner man kunne snakke om alt med. Informanten ga allikevel uttrykk for at hun forsto hva vi mente med spørsmålet.

Vi spurte ikke om antall overgripere i spørreskjemaet, og det er ikke slik at alle overgrep mot et individ nødvendigvis utføres av den samme overgriperen. En informant påpekte dette for oss med følgende kommentar; *”Når det gjelder den første overgriperen, så vet at jeg var uten skyld, men når det gjelder den andre overgriperen er jeg usikker”*.

4.3 Etske betraktninger

Våre kontaktpersoner på støttesentrene og våre informanter ble spesielt informert om at deltagelsen var frivillig og anonym⁴⁶. De ble eksplisitt anmodet om å ikke svare på skjemaet dersom de hadde betenkeligheter.

Mange mennesker som har vært utsatt for seksuelle overgrep ønsker ikke å stå frem med sine erfaringer. Som tidligere nevnt er seksuelle overgrep et tabuisert tema i samfunnet generelt, og for mange individer spesielt. Anonymitetsprinsippet kan være avgjørende for noen brukere av støttesentrene, for i det hele tatt å tørre å ta kontakt med sentrene. For å nå flest mulig informanter ble det derfor viktig å understreke frivilligheten og anonymiteten i undersøkelsen.

Vi ønsket å gi en klar fremstilling av at vi var studenter fra universitetet som skulle skrive en masteroppgave. Det var ikke vår hensikt å fremstå som fullbefarne forskere, men som studenter som skulle gjøre sitt svennestykke i utdanningen.

---

⁴⁶ Se vedlegg 6

En annen avveining var hvor mye informasjon våre informanter trengte for å delta i undersøkelsen. Vi tilstrebet en åpen og ryddig kommunikasjon. Ved å informere informantene detaljert om våre forventninger, sto vi i fare for å få de svarene informantene trodde vi ville ha.

Vi etterstrebet bruken av et ikke-akademisk språk for å ikke komme i en situasjon der vi kunne fremstå som nedlatende. Vi hadde ingen holdepunkter for å vite noe om informantenes sosiøkonomiske tilhørighet. Derfor ønsket vi å benytte et språk som oppfattes som enkelt og meningsfullt for de fleste.

Bruk av begreper som resiliens, selvoppfatning eller sosial kapital ønsket vi å unngå, da vi ikke ønsket at informanter som svarte ”negativt” på mange av påstandene, også ville sitte igjen med en følelse av å ikke engang være resilient eller å ha sosial kapital. Bruk av akademiske begreper ville også kreve fyldigere forklaring, og vi fryktet at ved for mye kunnskap om hva vi ønsket, kunne vi oppnå at informantene svarte det de forsto vi var ute etter (jmf de Vaus 2004). Våre kontaktpersoner ved de ulike sentrene fikk alle en mer fyldig bakgrunn for skjemaet og oppgaven i sin helhet. Denne informasjonen ble gitt både via telefonsamtaler og e-post.

Bevisstheten om at vi hadde med en meget sårbar gruppe å gjøre, var underliggende i prosessen med undersøkelsen. Ønsket var å framstå både i ord og gjerning som empatiske og taktfulle.

5. PRESENTASJON AV RESULTATENE

Undersøkelsen har hatt til hensikt å se om det er sammenhenger mellom informantenes selvoppfatning, fungering og eventuelle resiliente egenskaper i oppveksten. Problemstillingen som la grunnlaget for spørreundersøkelsen er som følger;

Kvinner som opplevde seksuelle overgrep i barndommen; kan vi se sammenheng mellom resiliente egenskaper og hvordan de oppfatter seg selv og egen fungering?

Deskriptive frekvenstabeller over demografiske data som har kommet frem av spørreskjemaet presenteres først. N, som angir det totale antallet informanter vil variere noe på de ulike påstandene, da enkelte påstander er ubesvart hos noen av informantene. Frekvenstabellene drøftes i forhold til teori og empiri. Deretter presenteres og drøftes sammenhenger i datamaterialet med korrelasjonstabeller. Avslutningsvis i dette kapitlet sammenfattes resultatene, og det utledes en konklusjon.

5.1 Bakgrunnsvariabler

Informantene som har bidratt i spørreundersøkelsen var 69 brukere av støttesentre mot incest (n=69). De kommer fra 10 sentre over hele landet. Videre følger deskriptive frekvenser og kommentarer til disse, deretter følger sammenslåtte variabler og grunnlaget for dette. Kategoriene ”svært enig” ”enig” er slått sammen til kategorien ”svært enig/enig”, på samme måte er ”uenig” og ”helt uenig” slått sammen til ”uenig/helt uenig”. Denne sammenslåingen er gjeldende for hele dette kapitlet. Missing (ubesvart), forekommer på noen av variablene og disse er alle korrigerert før analyse.

Alder	Frequency	Percent
20-29	27	39,1
30-39	15	21,7
40-49	21	30,4
50-59	6	8,7
N	69	100

Figur 2: Det er en relativt stor spredning i alderen mellom 20 og mellom 30 og i alder blant informantene. Den største gruppen er 29 år. Gjennomsnittet finner vi i aldersgruppen 30 -39 år

En informant fra støttesenteret vi besøkte sa hun syntes spørsmålene var ubehagelige, men at hun var opptatt av at informasjon skal ut. ”Dere trykker på 19 knapper ved å stille 19 spørsmål”, sa en kvinne. ”Aldersspørsmålet er da vel ikke så ille” spurte en annen. ”Å, jo”, sa den første. ”Jeg fyller snart tretti, og gruer meg som bare det”. De snakket om det å fylle tretti og at noen kan oppleve det som stress fordi de ”ikke har noen ting, mann eller barn eller utdanning...”. En av kvinnene fortalte at hun synes det kjentes bra å bli eldre. ”Det betyr, for meg, å få mer makt”.

Bosituasjon	Frequency	Percent
Alene	16	23,2
Med samboer / ektefelle	21	30,4
Alene med barn	17	24,6
kollektiv / med venner	2	2,9
Institusjon	8	11,6
Annet	5	7,2
N	69	100

Figur 3: Hovedtyngden av våre informanter bor sammen med samboer/ektefelle eller alene med barn.

Voksne kvinner som ble utsatt for seksuelle overgrep som barn, og oppgir at de har det bra som voksne, takker ofte en støttende ektefelle eller kjæreste for sin gode fungering (Valentine og Feinauer 1993). Evnen til å inngå i nære relasjoner oppgis av flere som en av de evnene som oftest blir skadet etter overgrep (Dyregrov 2000; Kirkengen 2005; Breidvik 2003). Flere av informantene oppgir at de lever alene med barn. Å føde barn etter selv å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, fremheves av blant andre Kirkengen (2005) som en traumatisk situasjon der overgrepstraume kan reaktiveres. Selv om mer enn 30 % av informantene oppgir at de bor med en samboer eller ektefelle, vet vi ikke noe om de lever i et forhold som fungerer likeverdige. Ekteskap med voldelige menn er ikke uvanlig for kvinner med overgrepsbakgrunn hevder Kirkengen (2001, 2005). Disse tallene kan derfor ikke brukes som et mål på

god fungering, eller, slik vi mer presist hadde tenkt det, som sosial kapital på båndnivå.

Utdanning	Frequency	Percent
Fullført grunnskole	24	34,8
Fullført vgs	25	36,2
Høyere utdanning tilsvarende 3 år +	17	24,6
Annet	3	4,3
N	69	100

Figur : 4 Det ser ut til å være noe lavere utdanningsnivå i denne gruppen enn forventet i populasjonen for øvrig. Det har ikke lyktes å fremskaffe sammenlignbare data.

Mer enn en tredel av informantene (34,8 %) oppgir grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Det antas å være et lavere utdanningsnivå blant våre informanter enn blant kvinner i tilsvarende alder i normalpopulasjonen. Fysiske og psykiske plager som følge av overgrepene kan føre til lærevansker (Breidvik 2003), og negativ selvoppfatning. Dette kan hindre videre læring og ønske om videre utdanning. Lærere som ikke kjenner til at overgrep mot et barn har funnet sted, vil ikke alltid kunne tolke årsakene til en elevs atferd. Vår undersøkelse viser at mange informanter har opplevd at overgrepene mot dem ikke ble avdekket. At utdanning både krever og gir sosial kapital diskuterer vi i kapittel 5.3.

Arbeidsforhold	Frequency	Percent
Fast arbeid / Omsorgspermisjon / Student	22	32,8
Trygdet	32	47,8
Arbeidssøkende	6	9
Annet	7	10,4
N	67	100
Missing	2	
Total	69	

Figur 5: Antallet trygdede blant våre informanter utgjør en stor gruppe. Det antas å være flere trygdede blant våre informanter enn i normalbefolkningen for øvrig.

Tilnærmet halvparten av våre informanter oppgir at de er trygdet. Blant informantene finner vi fem som har en høyere utdanning på 3 år eller mer, og oppgir at de er trygdet. Denne bakgrunnsvariabelen har to uopplyste. To informanter kan ha glemt å svare på dette. Det kan også være slik som vår pilotinformant beskrev, at hun ikke følte seg hjemme i de oppgitte kategoriene, og at informantene kan bli bevisst en

opplevelse av nederlag ved utfyllingen. Begge informantene som svarte uopplyst var i aldersgruppen 20-29, og begge oppgir fullført grunnskole som høyeste utdanning. De to svarer tilnærmet likt på resten av skjemaet, og besvarelsene har hovedsakelig negativ benevning. Kanskje var det ikke forglemmelse, men en bevisst unnlattelse fra de to?

Antall overgrep	Frequency	Percent
1 gang	4	5,8
gjentatte ganger	62	89,9
husker ikke/vet ikke	3	4,3
N	69	100

Figur 6: Et stort flertall av informantene har vært utsatt for gjentatte overgrep. Noen informanter hadde på spørreskjemaet krysset av på både "husker ikke" og "en gang". Skåringen ble avgjort ved trekking.

Undersøkelser viser at overgrepsutsatte barn utsettes hyppigere for nye overgrep. 39 % av denne gruppen ble utsatt for voldtekt etter 16 års alder (Peleikis et al 2004). Vi vet ikke om dette er tilfelle blant våre informanter, men nær 90 % av informantene har opplevd gjentatte overgrep. Dyregrov (2000) mener traume etter overgrep er vanskeligere å bearbeide, og gir alvorligere senskader for de som blir utsatt for gjentatte overgrep. Vår undersøkelse oppgir ikke utsattes relasjon til overgriper. Peleikis et al (2004) hevder i sin undersøkelse at de fleste av hans informanters overgripere var barnas fedre og stefedre. Den nære relasjonen til overgriper kan gjøre traume mer omfattende, da det også er et tillitsbrudd fra en omsorgsperson.

5.2 Sammenslåing av variabler

Besvarelsene fra denne spørreundersøkelsen inneholdt påstander, hvis analyse var ment å måle selvoppfatning, resiliens og sosial kapital hos informantene. Alle påstandene i spørreskjemaet var formulert positivt, noe som var med på å forenkle innkodingen i databehandlingsprogrammet SPSS. Da besvarelsene ble oversatt til tallkoder betydde lav tallverdi uenighet i påstanden. Manglende besvarelse, (missing, uopplyst) ble kodet som 0. Dette gjaldt for de uopplyste med unntak av påstand 16a, som var et påfølgings spørsmål der det ikke var gitt at alle kunne besvare. Uopplyst ble her kodet med tallet 9. Alle besvarelsene for øvrig ble kodet innenfor skalaen 1-5.

Et unntak fra dette er påstand 3, der spørsmålet også inneholder svaralternativet ”overgrepet ble ikke avdekket”. Denne påstanden ble derfor kodet med svaralternativer i tallrekken 1-6.

Hovedbegrepene i problemstillingen var selvoppfatning, vurdering av egen fungering (sosial kapital), og resiliens. Videre presenteres hvordan bearbeidingen av de ulike variablene ga grunnlag for analysen.

5.2.1 Selvoppfatning

Begrepet selvoppfatning var ment å måles av 7 ulike påstander⁴⁷. Alle påstandene vedrørende selvoppfatning viser til informantenes oppfattelse av seg selv i nåtid, det vil si som voksne. Det var ingen missing på noen av disse påstandene, n=69.

Jeg vet at jeg er uten skyld	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	43	62,3
3 verken enig eller uenig	16	23,2
4 uenig / helt uenig	10	14,4
N	69	100

Figur 7: Hovedtyngden av våre informanter er enige i påstanden om at de ikke føler skyld etter overgrepene

Jeg skammer meg ikke	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	25	36,2
3 verken enig eller uenig	12	17,4
4 uenig / helt uenig	32	46,4
N	69	100

Figur 8: Hovedtendensen blant våre informanter er at de opplever å føle skam etter overgrepene.

De to påstandene som vist ovenfor behandles her sammen. En doktoravhandling fra 2004, viser til at følelse av skyld og skam etter å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep, er svært vanlig (Gamst og Langballe 2004). Støttesentre mot incest oppfordrer sine brukere til ikke å føle skyld for overgrepene de har blitt utsatt for (SMI-Oslo 2004). Støttesentrene understreker at voksne alltid har ansvaret for overgrepet, aldri barnet. Da alle våre informanter er tilknyttet støttesentre, kan det være grunn til å anta at de har tatt del i dette miljøet, som understreker skyldfriheten. Dette kan være med på å

⁴⁷ ”Jeg vet at jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted”. ”Jeg skammer meg ikke over overgrepene jeg har vært utsatt for”. ”Jeg er et verdifullt menneske”. ”Jeg trives med utseende mitt”. ”Jeg trives med kroppen min.” ”Jeg føler at jeg har mye å gi i et vennskapsforhold”. ”jeg føler at jeg har mye å gi i et kjærlighetsforhold”.

---

forklare hvorfor mange svarer at de er enige i påstanden om at de er uten skyld. Ville overgrepsofsatte kvinner som ikke var tilknyttet noe støttesenter, eller et tilsvarende miljø, svart det samme? Støttesentrene har betydning for overgrepsofsatte ved at de får anledning til å møte andre med samme erfaringer. Ved å delta i selvhjelpsgrupper, i dialog med andre overgrepsofsatte, får man tilbakemeldinger som kan være med på å styrke egen selvoppfatning. Å møte andre ofsatte som har opplevd mestring kan være med på å gi håp om en bedre hverdag. Nye vennskap kan dannes, brukerne kan treffe og forholde seg til hverandre over tid, og den ofsattes evne til å være i relasjoner kan styrkes. På bakgrunn av dette kan man kanskje tenke seg at mennesker som ikke er tilknyttet støttesentre, eller andre støttende miljøer, ville vært uenige i påstanden om skyld, enn våre informanter som er tilknyttet støttesentre. Det er allikevel ikke sikkert dette ville skjedd. Det kommer an på hvor personen er i sin bearbeidelsesprosess, uavhengig av hvorvidt man er tilknyttet et støttesenter eller ikke. Støttesentrenes motto ”incest skal tales i hjel, ikke ties i hjel” kan kanskje også bidra til å fremme en attribusjonsstil som plasserer skylden på overgriper og ikke på den ofsatte? Har informantene i denne undersøkelsen en større forutsetning for å svare seg enig i påstanden om skyld enn andre som ikke er tilknyttet et støttesenter? Ullmann (1997) skriver at voksne lettere plasserer skyld utenfor seg selv enn barn. Ofsatte som føler skyld vil, på bakgrunn av dette, ha dannet seg denne oppfatningen tidlig i livet. Kanskje kan støttesentrenes tilbud ha betydning for informantenes attribusjonsstil?

En informant vi snakket med kommenterte sin besvarelse av denne påstanden slik: *”Når det gjelder en overgriper vet jeg at jeg er uten skyld. Men når det gjelder en annen er jeg usikker”*. Dette utsagnet viser noe av hva som kan røre seg i informantene, og kan kanskje brukes som en illustrasjon på hva en kvantitativ undersøkelse ikke fanger opp.

Hvorfor skårer våre informanter høyt på påstanden om at de ikke føler skyld (62,3 %), mens mange av informantene (46,4 %) føler skam over overgrepene? En av våre

informanter uttalte ”Bra spørsmål 8 og 9 er delt i to”⁴⁸. Denne uttalelsen ble videre forklart med utsagnet ”Sense og sensability er to forskjellige ting, rasjonale og kropp vil svare ulikt” ”Det er som om det går et skille mellom hodet og kroppen”. ”Skal vi svare etter hodet eller kroppen?” spør en annen. I kapittel 4.2, kritikk av instrumentet, beskrives denne problematikken og kommenteres med Lazarus (1993) teori om skillet mellom kognitiv og emosjonell innsikt.

Våre informanter kan antas å befinne seg på ulike stadier av bearbeidingen etter sine traumatiske erfaringer. Ulik grad av bearbeiding kan påvirke svaret på denne påstanden. Kan det å være bruker av et støttesenter som har til formål å styrke kvinnenens tro på egen verdi, være av avgjørende betydning for besvarelsen av en slik påstand? En slik påstand kan kanskje oppfattes provoserende? Informantene er klar over at de blir spurt om dette på bakgrunn av sine overgrepserfaringer, og påstanden kan implisitt forstås som at det ikke er en selvfølgelighet at man er et verdifullt menneske dersom man har slike erfaringer bak seg.

Jeg trives med utseendet mitt	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	15	21,7
3 verken enig eller uenig	14	20,3
4 uenig / helt uenig	40	57,9
N	69	100

Figur 9: Den absolutte hovedvekten av informantene trives dårlig med sitt utseende

Jeg trives med kroppen min	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	9	13
3 verken enig eller uenig	14	20,3
4 uenig / helt uenig	46	67,8
N	69	100

Figur 10: Det store flertallet av informantene har en negativoppfatning av egen kropp.

Begge påstandene kommenteres i det følgende avsnittet. Teori og empiri behandler gjerne dette sammen.

”Utseende!” sier en kvinne som besvarte et av våre spørreskjemaer på støttesenteret vi besøkte, ”der har jeg i hvert fall motstridende...”. Senere i samtalen forteller hun at hun har dager der hun føler hun er verdens styggeste, og andre dager der hun synes

⁴⁸ ”Jeg vet at jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted”, og ”Jeg skammer meg ikke over overgrepene jeg har vært utsatt for”

hun ”er ok, at håret ligger pent og sånn..” Lav selvaktelse og selvtillit er av flere forskere beskrevet som alminnelige senvirkninger etter seksuelle overgrep (Gamst og Langballe 2004; Kirkengen 2005; Tetzchner 2001). Lav selvaktelse og selvtillit henger sammen med opplevelsen av eget utseende og kropp.

”Dette med utseende kan jo gå opp og ned” kommenterer en annen informant. Hun forteller at kjæresten vil hun skal si til seg selv at hun er pen, men at det ikke er så lett. Senere i samtalen forteller hun om det å føle seg ekkel. ”antakelig vil jeg føle meg ekkel resten av livet...som om jeg har vært innblandet i noe”. ”Hvordan andre ser på meg er noe annet enn hvordan jeg ser på meg selv” sier en informant og kommenterer spørsmålene om utseende og kropp.

Kvinner er ofte opptatt av å ta seg godt ut. Overgrepserfaringer kan kanskje gi et ambivalent forhold til eget utseende. Barn kan under overgrepene ha fått høre hvor tiltalende deres kropp og utseende er. Fra det utsatte barnets perspektiv kan det fortone seg som at det er utseende og kroppen til barnet som tiltrekker seg overgriper (Breidvik 2003). Dette kan være med på å forsterke den voksne kvinnens negative holdning til eget utseende og egen kropp.

Mye å gi i kjærlighet	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	25	36,2
3 verken enig eller uenig	20	29
4 uenig / helt uenig	24	34,7
N	69	100

Figur 11: Tabellen viser at tilnærmet like mange informanter er enige og uenige i påstanden om at de føler at de har mye å gi i kjærlighet.

Mye å gi i vennskap	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	39	56,5
3 verken enig eller uenig	16	23,2
4 uenig / helt uenig	14	20,3
N	69	100

Figur 12: Over halvparten av informantene oppgir at de har mye å gi i vennskapsforhold.

Begge variablene i tabellene vist ovenfor behandles her, sammen. Det er en påfallende forskjell i våre informanters oppfatning av egen evne til å gi i henholdsvis vennskaps- og kjærlighetsforhold. Over halvparten føler de har mye å gi i vennskap, mens en drøy tredel mener å ha mye å gi i kjærlighet. Hva skyldes denne diskrepansen? Et kjærlighetsforhold skiller seg fra et vennskapsforhold ved at det innebærer en forventning om seksualitet og kroppslig kontakt. Dette kan oppleves

som truende hos overgrepsutsatte. 13 % av informantene oppgir at de er fornøyd med sin egen kropp. 67,8 % er ikke fornøyde. 34,7 % føler ikke at de har mye å gi i kjærlighet. Kan disse tallene indikere en sammenheng mellom informantenes negative holdning til egen kropp og utseende, og deres tro på at de har noe å gi i kjærlighet?

Dyregrov (2000) hevder at jenter har større grad av betroelse og intimitet i sine vennsforhold. Jenter inngår i vennsforhold med en forventning om å gi og få støtte i vanskelige situasjoner. Dette kan være en medvirkende årsak til den mer positive oppfatning informantene ser ut til å ha av seg selv i vennsforhold enn i kjærlighetsforhold.

Den sammenslåtte variabelen selvoppfatning

Før individuelle påstander, eller items, blir formet inn i en skala, må man forsikre seg om at skalaen møter de statistiske krav til reliabilitet og entydighet som stilles (de Vaus, 2004). Hver påstand i vårt spørreskjema er likt vektlagt, og blir derfor som de Vaus (2004) kaller det, en "equal weight scale".

Alle de syv presenterte variablene ble konstruert fordi vi antok at de kunne være gode mål på selvoppfatning slik vi forstår begrepet. På bakgrunn av disse variablene har vi brukt likertskalaprinsippet for å få frem informantenes selvoppfatning.

Abstrakte begreper som operasjonaliseres med et itemsett, har et behov for å opprette en indeks som et samlet uttrykk for begrepet (Christophersen 2005). Før indikatorene summeres må det vurderes om de utgjør en god operasjonalisering av begrepet. Spearmans' Rho testen viste oss at vi kunne lage en skala av påstandene omhandlende selvoppfatning.

Skalaen ble videre testet med Cronbachs Alpha⁴⁹ som resulterte i Alpha på .89, hvilket kan sies å være svært bra. Cronbachs Alpha bør ligge mellom .80 og .90 for å

---

⁴⁹ Indikerer indre konsistens for et indikatorsett, og den varierer mellom 0 og 1, der verdier nær 1 indikerer høy indre konsistens (Christophersen 2005: 241)

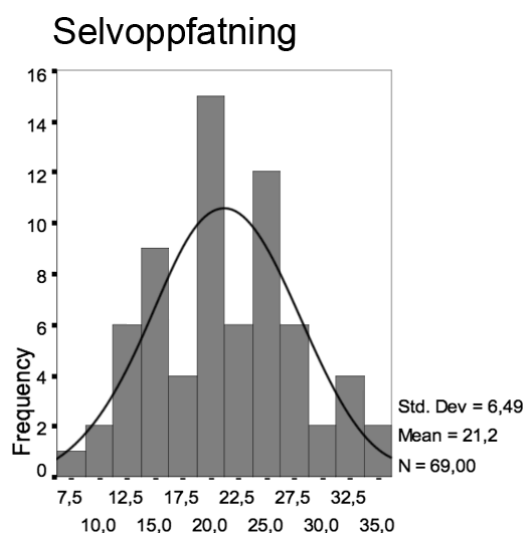
indikere god reliabilitet (Møller Sørensen, personlig meddelelse 2006), de Vaus (2004) hevder at Alpha skal være over .70.

Vi fant at hele skalaen av svaralternativer på de syv påstandene er i bruk. Det innebærer at noen informanter har svart utelukkende positivt på de syv påstandene, andre har svart utelukkende negativt. Dette er forholdsvis sjeldent, og bør derfor også være et varsel. Kan det være noen useriøse informanter i undersøkelsen? Dette er alltid en mulighet når man får et full-skala resultat. Imidlertid, hva gjelder denne spesielle sårbare målgruppen, vet vi at man kan møte mennesker som fremstår enten overmåte positive, eller negative. Det kan derfor antas sannsynlig at vi i vårt utvalg har påtruffet representanter fra begge grupper i denne undersøkelsen. Informantene selv ga uttrykk for, i vårt møte med det ene støttesentret, stor enighet om at deres liv kanskje besto av større kontraster enn hos andre. Utagerende atferd på en arena kunne suppleres med innadvendt atferd på en annen arena, hos en og samme person. Operasjonaliseringen av begrepet selvoppfatning, slik vi har tolket det, oppfattes her som vellykket, på bakgrunn av ovenfor nevnte.

	Svært enig / enig	Verken enig eller uenig	Uenig / helt uenig	
Jeg vet jeg er uten skyld	43	16	10	N 69 % 100
Jeg skammer meg ikke	25	12	32	N 69 % 100
Jeg er et verdifullt menneske	31	23	15	N 69 % 100
Jeg trives med utseendet	15	14	40	N 69 % 100
Jeg trives med kroppen min	9	14	46	N 69 % 100
Jeg har mye å gi i vennskap	39	16	14	N 69 % 100
Jeg har mye å gi i kjærlighet	25	20	24	N 69 % 100

Figur 13: Tabellen er en deskriptiv fremstilling over besvarelsene på påstandene som har til hensikt å måle selvpoppfatning. Dette er en sammenfatning av de foregående, kommenterte frekvensene.

Figur 14: Histogrammet viser en tilnærmet normalfordeling i besvarelsene av påstandene som omhandler selvpoppfatning. Det er ingen markert skjevhet i den grafiske fremstillingen.

5.2.2 Sosial kapital

Påstandene som gjelder sosial kapital, vår andre nøkkelvariabel, skulle vurderes tilsvarende vår første nøkkelvariabel, selvpoppfatning. Dette begrepet skal måle informantenes opplevelse av egen fungering. Det var 5 ulike påstander som skulle måle dette fenomenet⁵⁰ og som presenteres her. Påstanden ”jeg har snakket med en slik venn i løpet av den siste måneden” var et oppfølgingsspørsmål, og var av den grunn ubesvart av flere informanter. Denne påstanden ble derfor utelatt i indeksen som utgjør samlevariabelen. Alle påstandene vedrørende sosial kapital viser til informantenes opplevelse av egen fungering som voksne. De 3 første påstandene som vist nedenfor kommenteres samlet, og viser sosial kapital på bånd-nivå. De 3 påfølgende påstandene som presenteres, omhandler sosial kapital på bru-nivå, og behandles også samlet.

⁵⁰ ”Jeg er åpen til andre utenfor Støttesentret, om at jeg har vært utsatt for seksuelle overgrep”. ”Jeg har en eller flere venner utenfor Støttesentret, som jeg kan snakke med om alt”. ”Jeg er en aktiv deltaker i sportsklubb, eller annen lignende sosial virksomhet”. ”Jeg er en aktiv deltaker i -og eller har verv i ulike styreverv innenfor for eksempel politikk, borettslag

Åpenhet til andre	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	42	61,7
3 verken enig eller uenig	16	23,5
4 uenig / helt uenig	10	14,7
N	68	100
Missing	1	
Total	69	

Figur 15: De fleste av informantene er åpne til andre utenfor støttesenteret om at de har vært utsatt for overgrep i barndommen.

En eller flere venner utenfor støttesenteret	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	45	65,2
3 verken enig eller uenig	9	13
4 uenig / helt uenig	15	21,7
N	69	100

Figur 16: Hoveddelen av informantene oppgir å ha en eller flere nære venner.

Snakket med en venn siste mnd.	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	40	78,4
3 verken enig eller uenig	3	5,9
4 uenig / helt uenig	8	15,7
N	51	100
Missing	18	
Total	69	

Figur 17: Nesten alle av de som oppgir å ha en nær venn, har snakket med sin venn i løpet av den siste måneden.

Sosial kapital er et fenomen med betydning på flere nivå individ, lokalt- og storsamfunnsnivå. Begrepet deles gjerne inn i bånd - eller bruvariant, etter nærheten i relasjonen. Sosial kapital på de ulike nivå utgjør en ressurs som kan fremme eller ivareta verdier og hensyn. Det som kjennetegner sosial kapital som ressurs er at de må foruten å bygges opp, også ivaretas for å ikke forringes (Norges forskingsråd 2005).

En kvinne som har vært utsatt for overgrep og som frivillig tar kontakt med et støttesenter og der tar del i et gjensidig fellesskap, har sosial kapital på båndnivå. Støttesentrene binder mennesker som er like og står hverandre nær, sammen. På samme måte markerer dette grensen mot utenverden og i den forstand, utelukker andre. Kan vi anta at ved både å tilhøre fellesskapet på et støttesenter, og være åpen til andre om sin situasjon, viser mange kvinner i denne undersøkelsen høy grad av sosial kapital på båndnivå? Når det gjelder styrken av den sosiale kapitalen på

etc". "Jeg føler det er greit å ta kontakt med offentlige instanser dersom jeg skulle ha behov for det, for eksempel bank, lege etc".

båndnivå, mener vi her at den måles ved hvorvidt informantene ikke bare har venner, men også om de har snakket med dem den siste måneden, hvilket vil si at sosial kapital som ressurs ivaretas. Bare 5 informanter, som oppgir å ha en slik venn har ikke snakket med vennen i løpet av den siste måneden. ”En eller flere venner...” leser en av kvinnene på støttesenteret vi besøkte, høyt. ”Jeg skjønner hva dere er ute etter.. men de fleste har vel hemmelige rom...”. Denne uttalelsen minner oss på at alle, overgrepsutsatte eller ikke, har rett til å bestemme i hvilken grad man ønsker å være åpen overfor andre mennesker.

Aktiv i sport etc.	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	28	41,8
3 verken enig eller uenig	4	6
4 uenig / helt uenig	35	52,3
N	67	100
Missing	2	
Total	69	

Figur 18: Over halvparten av informantene er ikke aktive i sport eller lignende sosial virksomhet

Aktiv i verv	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	13	19,7
3 verken enig eller uenig	3	4,5
4 uenig / helt uenig	50	75,7
N	66	100
Missing	3	
Total	69	

Figur 19: Hovedgruppen av informantene oppgir å ikke være aktiv deltaker verv eller styrer

Kontakt med offentlige instanser	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	21	43,8
3 verken enig eller uenig	14	29,2
4 uenig / helt uenig	13	27,1
N	48	100
Missing	21	
Total	69	

Figur 20: De fleste informantene oppgir at det er greit å ta kontakt med offentlige instanser.

Sosial kapital av bruvarianten hevdes å bli skapt i nettverk og forbindelser som er preget av utadvendthet og åpenhet overfor personer eller grupper med andre kjennetegn enn seg selv (Norges forskningsråd 2005). De tre påstandene overfor var ment å indikere tilstedeværelse av sosial kapital på brunivå hos informantene. Utadvendthet og åpenhet betinger trygghet på egen verdi. Våre informanter har erfaringer som kan ha redusert deres opplevelse av selvverd, og derved opplevelsen av trygghet. Informantene i denne undersøkelsen viser en svært lav deltakelse i sosial

---

virksomhet eller offentlige verv. Vi har ingen holdepunkter for å si at det er lavere enn i populasjonen for øvrig. Informantene oppgir (43,8 %) at det er greit å ta kontakt med offentlige instanser. Dette er den andre av påstandene med en forholdsvis stor gruppe som oppgir ”verken enig eller uenig” (29,2 %). Den påstanden der flest svarte ”verken enig eller uenig” var påstanden om ”åpenhet til andre utenfor støttesenteret”. Pilotinformanten nevnte at det var greit å ta kontakt dersom det var på vegne av andre, noe enkelte informanter også skrev som en kommentar på spørreskjemaet. Dette kan ha vært en av årsakene den store andelen av ”verken enig eller uenig” besvarelsene. Det kan synes som om at det for informantene i denne undersøkelsen, er vanskeligere å benytte seg av sosial kapital på brunivå.

Den sammenslåtte variabelen sosial kapital

Den ene påstanden⁵¹ var et påfølgings spørsmål, og skulle kun besvares dersom påstanden forut var besvart positivt. På bakgrunn av dette var det naturlig at flere informanter svarte uopplyst på dette spørsmålet. Denne påstanden ble følgelig tatt ut da den ikke kunne sies å måle det samme som de øvrige påstandene. De 5 resterende påstandene ble etter en Spearmans Rho korrelasjonstest vist egnet til å lage en skala av. $N=68$, det er korrigerert for 1 missing⁵².

En reliabilitetstest ga en Alpha på .66, noe vi kunne godta som reliabelt da det bare er 5 items (ifølge Møller Sørensen, personlig meddelelse april 2006).

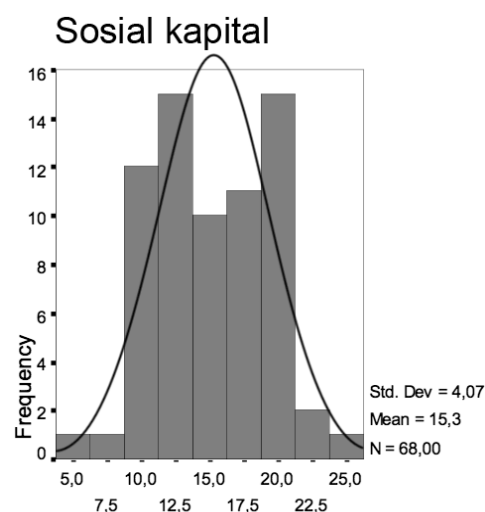
---

⁵¹ ”Jeg har snakket med en slik venn i løpet av den siste måneden.”

⁵² Missingverdi er erstattet med gjennomsnittet for enheten og avrundet til nærmeste hele tall.

	Svært enig / enig	Verken enig eller uenig	Uenig / helt uenig	
Åpenhet til andre utenfor støttesentrene	42	16	10	N 68 % 100
Jeg har en eller flere venner	45	9	15	N 69 % 100
Jeg har snakket med en venn siste måned	40	3	8	N 51 % 100
Aktiv deltaker i sportsklubb etc	28	4	35	N 67 % 100
Aktiv deltaker/verv i ulike styrer	13	3	50	N 66 % 100
Kontakt med offentlige instanser	24	15	28	N 67 % 100

Figur 21: Tabellen viser en deskriptiv fremstilling over besvarelsene på påstandene som har til hensikt å måle sosial kapital. Dette er en sammenfatning av de foregående, kommenterte frekvensene.

Figur 22: Figuren viser en tilnærmet normalfordeling i besvarelsene av påstandene som omhandler sosial kapital. Det er ingen markert skjevhet i denne grafiske fremstillingen..

		SOSKAP	SELVOPP
Spearman's Rho	SOSKAP		
	Correlation Coefficient		,455
	Sig. (2-tailed)		,000
	N		68
	SELVOPP		
Correlation Coefficient	,455		
Sig. (2-tailed)	,000		
N	68		

Figur 23: Viser at samlevariablen sosial kapital korrelerer signifikant med samlevariablen selvvopfatning.

Begge samlevariablene viser en sammenheng med hverandre. Hos mange informanter der sosial kapital finnes, vil det også være relativt god selvvopfatning. Dette indikerer at begge samlevariablene kan brukes som mål på noe av det samme hos informantene.

5.2.3 Resiliens

Begrepene “selvvopfatning” og “sosial kapital”, viser til informantenes nåtid.

Påstandene vedrørende resiliens skulle identifisere forhold hos informantene som fant sted i deres barndom. 5 påstander var tenkt å måle dette fenomenet.

Tatt vare på og trodd, avdekking	Frequency	Percent	Støttende voksen	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	17	25	1 svært enig / enig	10	14,8
3 verken enig eller uenig	8	11,8	3 verken enig eller uenig	16	23,5
4 uenig / helt uenig	16	23,6	4 uenig / helt uenig	42	61,7
6 ikke avdekket	27	39,7	N	68	100
N	68	100	Missing	1	
Missing	1		Total	69	
Total	69				

Figur 24: Viser at nær 40% av informantene opplevde at overgrepene ikke ble avdekket i løpet av oppveksten.

Figur 25: De fleste av våre informanter har ikke opplevd en støttende voksen.

39,7% av informantene (N=68) opplevde ikke at overgrepene mot dem ble avdekket. De informantene som var enige i påstanden om at de hadde blitt sett og trodd var færre (17 kvinner). 16 informanter var uenige i at de ble sett og trodd da overgrepet ble avdekket. For 16 informanter betyr det at de var bevisst at noen visste, men at de ikke opplevde å bli ivaretatt. I et resiliensperspektiv, kan det antas at gruppen med informanter som ble tatt vare på og trodd vil ha bedre muligheter for god fungering. Dersom overgrep ikke blir avdekket og blir gjentatt over tid, blir prognosene for det utsatte barnet dårligere (Dyregrov 2000).

En støttende voksen kunne vært en som både tok vare på og trodde på barnet. En støttende voksen kan likevel ha vært tilstede hos de barna som opplevde at overgrepene ikke ble avdekket. Det å være en støttende voksen innebærer ikke nødvendigvis kunnskaper om overgrep eller dets natur. Kun ti av våre informanter (14,8%) oppgir å ha hatt en slik voksen tilgjengelig.

Videre rapporterte 23,5% av informantene at de var uenig i at de var tatt vare på og trodd ved avdekkingen. En informant fra støttesentret vi besøkte fortalte at hun ikke ble trodd og tatt på alvor da hun selv fortalte om overgrepene. Margrete Wiede Aasland (2004), hevder at barn heller vil lyve seg ut av vanskelige situasjoner enn inn i dem. Dette viser at det er all grunn til å ta hentydninger fra barn på alvor. Det var kun 25 % av våre informanter som rapporterte å ha blitt trodd og tatt vare på ved avdekkingen.

Forståelsesfull lærer	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	7	10,1
3 verken enig eller uenig	11	15,9
4 uenig / helt uenig	51	73,9
N	69	100

Figur 26: En tidel av informantene opplevde å bli forstått av en lærer.

73,9 % av våre informanter rapporterer å være uenig i påstanden om å ha hatt en lærer som har sett og forstått hvordan hun har hatt det. I vårt møte med flere informanter på et av støttesentrene fortelles det hvor viktig det er at et barn får direkte spørsmål (om hvorvidt de blir utsatt for overgrep). Konsekvensene ved å ikke stille spørsmålet er mye større enn å stille det feil ble det hevdet av informantene.

”Jeg ville kanskje fortalt det til noen hvis de bare hadde spurt” var det flere som var enige om. En kvinne som har fortalt oss at hun utagerte kraftig på skolen sa *”...hadde bare noen spurt meg om hvordan jeg hadde det hjemme...”*. Disse utsagnene stemmer overens med utsagn gitt i en undersøkelse presentert i boken *”Misbrukte barn”* av Gro Breidvik (2003). Her hevdes det fra informantene at selv om de skulle ha svart uforskammet når en lærer spurte, ville de hatt en opplevelse av at læreren brydde seg om dem, og så at noe var galt. Videre i vår samtale med informantene på støttesenteret snakket vi om lærernes kompetanse på å oppdage barn som blir utsatt for seksuelle overgrep. Ingen fortalte om noen positive erfaringer her, tvert imot. *”Min erfaring av lærere er at de er unnvikende og redde”* sier en informant.

Samtalen kommer inn på symptomer og reaksjoner. En sier *”Noen begraver seg i skolearbeid, andre flipper helt ut.”* Hun forteller at hun var flink på skolen, og stille. Var venn med den *”teiteste”* jenta i klassen *”...jeg var den nest teiteste”*. Hun synes det var problematisk med gym og svømming *”...ekkelig med badedrakt...”* og *” måtte tvinge meg til å gjøre en innsats så jeg fikk bra karakter i gymmen”*. Undersøkelsen presentert i Breidviks (2003) bok viste at nettopp svømming og dusjing etter gym kan være problematisk for de overgrepsutsatte barna, og at det er all grunn for en lærer å stille oppklarende spørsmål, der læreren opplever en klar motstand om deltakelse fra en elev.

"Alle har kontraster i seg", er våre informanter i samtalen enige om. "Om barn ikke sier fra med ord så sier de fra med måten de er på, hjemme eller ute". Små barn tror de har fortalt om vanskelige hendelser når de har antydning, eller fortalt litt. Barns tiltro til en de kjenner eller liker kan være overveldende, og skuffelsen og følelsen av å bli nok en gang sveket kan være desto større. Barna kan tro at læreren forstår og ønsker at læreren skal beskytte dem (Breidvik 2003).

"Jeg var usynlig hjemme", sier en av informantene. "Men jeg var overtydelig ute. Jeg måtte sitte igjen første dag på skolen, og i barnehagen fikk ikke de andre barna være sammen med meg. På skolen banket jeg alle guttene." Hun forteller i løpet av samtalen at hun fortalte til en lærer at hun ble utsatt for overgrep. Læreren sendte henne videre til helsesøster. Verken læreren eller helsesøsteren hun fortalte det til gjorde noe med henvendelsen fra informanten. Det ble ikke heller vist en spesiell forståelse for denne informantens situasjon i skolen videre. Hun opplevde at de voksne i skolen enten ikke trodde på hennes historie, eller at de vurderte hennes vonde erfaringer til å være uten betydning. I Werners 40 år lange longitudinelle levkårsundersøkelse fra Kauai (Nøvik 2001) hadde alle de resiliente barna tidlig knyttet seg til minst en signifikant annen. Da disse barna ble ungdomsskolelever viste de seg å være spesielt tilbøyelig til å inneha god kontakt med støttepersoner som for eksempel lærere. Dette viser hvor stor rolle en lærer kan ha i forhold til overgrepsutsatte elever.

I vårt materiale fant vi at 39 % av våre informanter rapporterte at overgrepene ikke var avdekket (n= 68). At avdekkingen i det store og hele er skolens ansvar hevdes ikke her, men det anskueliggjør sannsynligheten for at lærere har truffet disse barna på skolen.

Det kan se ut til at det er lettere for lærere å oppfatte symptomer på ettervirkninger av seksuelle overgrep, snarere enn årsaken til symptomene. Helmen Borge (2003) understreker viktigheten av tilgang til råd og veiledning bl.a. fra lærere som en viktig eksternal resilient faktor. På bakgrunn av dette kan vi kanskje anta at en lærer vil kunne spille en viktig rolle for barn som opplever overgrep. Aasland (2004) hevder i

boken ”..si det til noen...” at man skal være forsiktig med å stille spørsmål man ikke ønsker svar på, eller ikke tror man vil takle. Dette er ingen unnskyldning for ikke å gjøre noe, man kan henvende seg til andre for råd. Det kan for eksempel være en sosiallærer. Lærere har ifølge barnevernsloven rapporteringsplikt (Barnevernloven §4-10 og 4-12).

Er det slik at lærere ikke ser på det å finne ut av årsaker til elevers spesielle atferd som sin oppgave? Er jobben gjort når elevene som forstyrrer seg selv eller andre, er identifisert og rapportert? Opplever lærere i grunnskolen at de har ansvar når det gjelder å forstå bakgrunnen for de synlige symptomene? Skulle denne undersøkelsen blant våre informanter ha vært generaliserbar kan det se ut til at lærere ikke opplever å ha et slikt ansvar. Spørsmålet retter seg som sådan mer mot en utdanningsinstitusjon som uteksaminerer mennesker til jobber hvor de med stor sannsynlighet vil møte barn med ulike overgrepserfaringer. Når elever faller ut av undervisningen av forskjellige årsaker, ville lærerne med bakgrunn i relevant kompetanse på området kunne tolke barnas atferd som et tegn på at noe er galt (Breivik 2003). Dette kan være et utgangspunkt for intervensjon. Vi trenger ikke vite sikkert at et barn har vært utsatt for overgrep for å stille spørsmål, og skulle vi vite om at overgrep har forekommet trenger vi heller ikke detaljer om overgrepet for å være til hjelp. Flere studier viser at de som ble trodd og fikk hjelp har hatt mindre helseproblemer enn de som opplevde manglende eller negativ respons (Ullman 1996). Valentine og Feinauer (1993) fant også i sin undersøkelse at det å bli hjulpet og trodd hadde hjulpet den utsatte til å tro på seg selv.

Dessverre er det slik som Breidvik (2003) uttrykker det;

”Noen barn går igjennom sin skoletid, uten at noen forstår at de bærer på ordløse opplevelser som stadig forstyrrer deres tankeverden”. (Breidvik 2003:56)

I den tidligere refererte undersøkelsen til Valentine og Feinauer (1993)⁵³, uttrykkes dette om informanter som anser seg selv som velfungerende i voksenalder;

”...school and college played a crucial role in the lives of many of these women and served as a kind of refuge from a painful environment” (Valentine og Feinauer (1993:222).

Som vist i kapittel 2, fremhever forskere og teoretikere det å ha en signifikant annen i oppveksten som en viktig forutsetning for å fremkalle resiliens. I vårt materiale korrelerer variabelen ”signifikant annet” signifikant med det å ha lett for å få venner.

De fleste som ikke har hatt en lærer som forsto hvordan de hadde det⁵⁴ hadde verken hatt noen støttende voksen ellers, eller hatt lett for å få venner. Disse informantene skåret heller ikke høyt når det gjaldt å vurdere seg selv og egen fungering. En lærer kan være en signifikant annen i et barns liv.

Kreative aktiviteter, pseudoresiliens	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	27	39,1
3 verken enig eller uenig	19	27,5
4 uenig / helt uenig	23	33,3
N	69	100

Figur 27: Vi ser at et lite flertall av informantene er enige i at kreative aktiviteter har vært viktige for dem i oppveksten

⁵³ Resilience Factors Associated with female survivors of Sexual Abuse

⁵⁴ 73,9% av informantene N=69

7 informanter av 69 har opplevd en forståelsesfull lærer, disse informantene har også hatt utbytte av kreative aktiviteter, pseudoresiliens. Det er en signifikant korrelasjon mellom pseudoresiliensfaktoren ”kreative aktiviteter”⁵⁵ og resiliensfaktoren som indikerer at en lærer har agert som en signifikant annen⁵⁶ Kan det være elever som gjennom stilskriving eller tegning på skolen har uttrykt fortvilelse? Er det slik hos disse 7 informantene at læreren forsto deres kreative, eller kunstneriske, arbeid, og på bakgrunn av dette viste forståelse for elevene?

Mange av informantene, 27 av 69, oppgir at de er enige i påstanden om at kreative aktiviteter har vært viktige for dem etter overgrepene. Ulike former for terapi benytter seg av bearbeiding gjennom kunstneriske og kreative aktiviteter, for eksempel dramaterapi, som en av våre informanter skrev i spørreskjemaet at hadde vært viktig for henne.

Lett for å få venner	Frequency	Percent
1 svært enig / enig	22	31
3 verken enig eller uenig	23	33,3
4 uenig / helt uenig	24	34,8
N	69	100

Figur 28: Svarepredningen på de ulike alternativene er svært jevn. Det er en liten overvekt av de som er uenige i påstanden.

22 informanter⁵⁷ oppgir i undersøkelsen at de alltid har hatt lett for å få venner. Dette er den resiliente egenskapen flest informanter har sagt seg enig i.⁵⁸

Mange som opplever gjentatte traumer i barndommen, som for eksempel seksuelle overgrep, har senere problemer med å knytte seg til andre mennesker. Redselen for å bli skadet, skuffet eller avvist er uttalt. Voksne som ble traumatisert som barn kan ha store vansker med nære forhold, både på psykisk og fysisk plan (Dyregrov 2000). Det

⁵⁵ ”Kreative aktiviteter, som for eksempel maling, musikk, skriving, teater etc. var viktige for meg etter overgrepene”

⁵⁶ ”På skolen hadde jeg en lærer som skjønte hvordan jeg hadde det”

⁵⁷ N= 69

⁵⁸ Med unntak av påstanden som måler pseudoresiliens, her er tallet 39,1 % (27 informanter) N=69

kan være grunn til å tro at det å ha hatt en venn kan bety en positiv forskjell for traumatiserte mennesker. At vennsforhold har hatt en avgjørende betydning for overgrepsoffer, ser vi i en undersøkelse Valentine og Feinauer hadde i 1993. Det var en undersøkelse om resiliente faktorer assosiert med kvinner som hadde opplevd seksuelle overgrep i barndommen. 75 kvinner som alle hadde opplevd seksuelle overgrep i barndommen ble enten intervjuet eller svarte på spørreskjema. Resultatene indikerte at støttende relasjoner utenfor familien var av avgjørende betydning for å komme videre etter overgrepene. Resultatene viste at vennsforhold og eksempler på "sunne" voksne mennesker rundt dem, hjalp informantene å føle seg støttet og gav dem rollemodeller å jobbe mot.

Allerede i 2 års alderen utvikler barn de første begrep om venner og ordet "venn" brukes i 3-4 års alderen. Tidligst knyttes vennskap ofte til barn som bor nær og er av samme kjønn. I senere skolealder velges ofte venner på grunn av felles holdninger og forventninger om både å kunne bli hjulpet av sine venner, og kunne hjelpe dem om noe skulle skje. Jenters vennskap er ofte mer intime og har større grad av betroelser enn guttenes (Dyregrov 2000). Forfatteren antar at jenter, gjennom nære vennskap, utvikler mer kompetanse for å kunne forstå og støtte sine venner i kriser, enn gutter. I puberteten anses viktigheten av en bestevenn som større, og det er i denne perioden livslange vennskap dannes. Disse vennskapene anses som viktige for utviklingen av identitet og nærhet til andre. Flere undersøkelser viser at unge oppsøker venner for støtte etter traumatiske hendelser. Det å ha en venn å betro seg til, fremheves av mange som den viktigste hjelpen etter en traumatisk hendelse. Jenter benytter seg av venninner som samtalepartnere i større grad enn guttene. Når jentene nærmer seg ungdomsalderen blir en god venninne den som fremholdes som mest betydningsfullt (ibid). Det kan være grunn til å anta at venner kan ha spilt en positiv rolle for overgrepsoffer uavhengig av når overgrepene startet.

Resiliensbegrepet – vanskelig å operasjonalisere?

Intensjonen om å lage en samlevariabel av påstandene som skulle måle resiliens viste seg å ikke være mulig. Dette fordi de ikke møtte de statistiske kravene. En

reliabilitetstest viste en innbyrdes samvariasjon på resiliens variablene, alpha .56. Selv ved å fjerne de 2 svakeste påstandene, ble alpha likevel på .56. Som tidligere nevnt bør en alpha være over .70. En skala med kun 3 items er for lite, så det ble besluttet å benytte våre påstander på resiliens som enkeltvariabler.

Det er, som nevnt, problematisk å finne et godt mål på resiliens som et samlet begrep med felles forståelsesgrunnlag. Det viste seg likevel, etter en korrelasjonstest, Spearmans Rho, at variablene ”Støttende voksenperson” og ”Lett for å få venner” viste en god korrelasjon (.379, signifikant på .01 nivå). Disse påstandene tilsvarer to resiliente faktorer. ”Signifikant annen”, som anses som en ekstern resilient faktor, og den resiliente faktoren ”alltid hatt lett for å få venner” som anses som en internal resilient faktor.

Funnene stemmer overens med funn i tidligere forskning om resiliens. En rekke beskyttelsesfaktorer og mekanismer som kan bidra til resiliens hos høyrisiko populasjoner er tidligere identifisert. Tilgjengeligheten til en omsorgsfull og stabil forelder eller annen omsorgsperson er blitt identifisert som en av de viktigste faktorer som kan påvirke prognosene til barn utsatt for seksuelle overgrep (Helmen Borge 2003; Rutter og Taylor 2003; Brooks og Goldstein 2005 ; Luthar et al. 2002).

Begrepet resiliens er omstridt innenfor fagfeltet, og som Kaplan (2005) skriver har ideen om resiliens ulik mening for ulike mennesker, og en del av disse meningene er vage og motsetningsfulle.

Det diskuteres innenfor fagmiljøet om hvorvidt resiliens faktisk eksisterer, eller om resiliens kun er et begrep som beskriver et eller flere sett av ulike individ-miljø interaksjoner (NASW 2006). Luthar et al. (2000) retter oppmerksomheten mot viktige vitenskapelige bekymringer og utfordringer hva gjelder resiliens. Forfatterne hevder det er liten konsensus om definisjon og terminologi rundt resiliens, videre at det er variasjon hva gjelder vurdering av risikoerfaringer hos angivelige resiliente barn. Det er også liten enighet om termer innenfor resiliensmodeller. Forskere har ulik begrepsdefinering. Rutter (2000) mener begrepet er dekkende for relativt god

fungering hos mennesker som i oppveksten har erfart situasjoner som er kjent for å kunne føre til utvikling av psykopatologi. Det er ikke kun beskyttelse i positive erfaringer, i følge Rutter, og heller ikke nødvendig at svaret ligger i hva individet gjør med den negative erfaringen der og da (hvordan individet møter erfaringen). Masten og Masten (i Luthar et al. 2000) skiller mellom ulike grupper av resiliens, for å kvalifisere til begrepet, og Tolan igjen mener at for å kvalifisere til merkelappen resiliens, må risikobarn utmerke seg på flere tilpasningsområder (ibid). Mark Roosa (2000) anser interaksjon som selve hjertet og sjelen i resiliens, og følgelig det viktigste karakteristika ved resiliensbegrepet. Problematikken rundt å enes om en entydig forståelse av resiliens har vi erfart gjennom vårt forsøk på å operasjonalisere resiliens

5.3 Sammenheng mellom resiliens, selvoppfatning og sosial kapital

De to påfølgende tabeller viser korrelasjonene mellom resiliens og selvoppfatning, og mellom resiliens og sosial kapital. Korrelasjonene er testet med Spearman's Rho.

		Tatt vare på og trodd ved avdekking	Støttende voksenperson	På skolen hadde jeg en lærer som skjønnte hvordan jeg hadde det	Kreative aktiviteter, pseudoresiliens	Jeg har alltid hatt lett for å få venner	SELVOPP
Spearman's Rho	Tatt vare på og trodd ved avdekking		,278	,176	,069	-,012	,077
			,056	,15	,578	,924	,533
			48	68	68	68	68
	Støttende voksenperson	,278		,267	,192	,343	,383
		,056		,064	,187	,016	,007
		48		49	49	49	49
	På skolen hadde jeg en lærer som skjønnte hvordan jeg hadde det	,176	,267		,251	,019	,189
	,15	,064		,037	,877	,12	
	68	49		69	69	69	
Kreative aktiviteter, pseudoresiliens	,069	,192	,251		,107	,038	
	,578	,187	,037		,381	,757	
	68	49	69		69	69	
Jeg har alltid hatt lett for å få venner	-,012	,343	,019	,107		,307	
	,924	,016	,877	,381		,01	
	68	49	69	69		69	
SELVOPP	,077	,383	,189	,038	,307		
	,533	,007	,12	,757	,01		
	68	49	69	69	69		

Figur 29: 5 variabler skal måle resiliens. De er her satt opp mot samlevariabelen "selvoppfatning". De resiliente faktorene "støttende voksenperson" og "jeg har alltid hatt lett for å få venner" korrelerer signifikant med selvoppfatning.

		Tatt vare på og trodd ved avdekking	Støttende voksenperson	På skolen hadde jeg en lærer som skjønnte hvordan jeg hadde det	Kreative aktiviteter, pseudoresiliens	Jeg har alltid hatt lett for å få venner	SOSKAP
Spearman's Rho	Tatt vare på og trodd ved avdekking		,278	,176	,069	-,012	,106
			,056	,15	,578	,924	,393
			48	68	68	68	67
	Støttende voksenperson	,278		,267	,192	,343	,348
		,056		,064	,187	,016	,015
		48		49	49	49	48
	På skolen hadde jeg en lærer som skjønnte hvordan jeg hadde det	,176	,267		,251	,019	,192
	,15	,064		,037	,877	,116	
	68	49		69	69	68	
Kreative aktiviteter, pseudoresiliens	,069	,192	,251		,107	,103	
	,578	,187	,037		,381	,405	
	68	49	69		69	68	
Jeg har alltid hatt lett for å få venner	-,012	,343	,019	,107		,513	
	,924	,016	,877	,381		,000	
	68	49	69	69		68	
SOSKAP	,106	,348	,192	,103	,513		
	,393	,015	,116	,405	,000		
	67	48	68	68	68		

Figur 30: 5 variabler skal måle resiliens. De er her satt opp mot samlevariabelen "sosial kapital". De resiliente faktorene "støttende voksenperson" og "jeg har alltid hatt lett for å få venner" korrelerer signifikant med sosial kapital.

”Jeg har alltid hatt lett for å få venner ” påstanden er signifikant med selvoppfatning. Påstanden korrelerer signifikant også med samlebegrepet sosial kapital, men med noe lavere p-verdi. Dette leder oss til å tro at informantene som har hatt lett for å få venner i oppveksten også har hatt en god selvoppfatning og et relativt velfungerende liv.

Selvoppfatning korrelerer signifikant med resultatene til sosial kapital, samt resiliensfaktorene ”signifikant annen”, og ”lett for å få venner”. Det er sammenheng mellom dårlig selvoppfatning som voksen og opplevelse av manglende støtte i barndommen. Dårlig selvoppfatning henger også sammen med vanskeligheter med å skaffe seg venner. På samme måte har de informantene som opplevde en støttende voksen i oppveksten hatt lettere for å skaffe seg venner, og har bedre selvoppfatning som voksen.

Problemstillingen som skulle utforskes i oppgaven etterlyser sammenhenger mellom resiliente egenskaper og overgrepsutsatte kvinners selvoppfatning og opplevelse av egen fungering som voksne. Overnevnte funn indikerer denne sammenheng når det gjelder to resiliente faktorer. Vi ser derfor at blant våre informanter er det en sammenheng mellom evnene til å skaffe seg venner i barndommen, ha en støttende voksen, og informantenes selvoppfatning og opplevelse av egenfungering som voksne. Funnene hevdes ikke å være kausale, eller generaliserbare til populasjonen fordi vi ikke kan hevde å ha et representativt utvalg.

Resiliens - betydningen av en signifikant annen

Definisjonen på den resiliente faktoren ”signifikant annen” blir i litteraturen nevnt, som tidligere i oppgaven, som en støttende voksenperson. Det forutsettes at støtten kommer fra en eldre person. I vårt materiale ser vi, noe overraskende, at denne faktoren korrelerer med egenskapen ”lett for å få venner”. Dette er en egenskap som innebærer evner til å få kontakt med jevnaldrende. Disse to forholdene utgjør både en eksternal og en internal faktor. Skal dette betraktes som et og samme forhold? Det å tiltrekke seg andre menneskers positive oppmerksomhet kan kanskje være et

---

fellestrekk hos disse barna. Hvis dette er tilfelle kan det være den ene, og ikke to atskilte, egenskaper som indikerer barnets resiliens.

Påstanden omhandlende en signifikant annen⁵⁹, korrelerte godt med påstanden omhandlende vennskap⁶⁰. Dette viser oss at evnen til å knytte seg til en viktig voksenperson, kan være den samme som evnen til å skaffe seg jevnaldrende venner. Begge begrepene handler om å ha et eller flere andre mennesker følelsesmessig tilgjengelig. En støttende voksenperson er her synonymt med en signifikant annen. En person som har hatt en signifikant betydning for barnet. En slik signifikant annen behøver ikke å være i familie, men kan være en lærer, bestemor, eller nabo. En venn kan også være av signifikant betydning, men i resiliensteori er en *signifikant annen* en voksen eller eldre person (Helmen Borge 2003). Valentine og Feinauers undersøkelse (1993), som tidligere nevnt, viser også til betydningen av en signifikant annen hos kvinner med overgrepshistorie.

I spørreskjemaet var de to påstandene som omhandlet signifikant annen⁶¹ ment å måle den samme resiliente faktoren. Dataene viste at de var signifikante på .01 nivå. Likevel er det få informanter som har hatt opplevelsen av å ha hatt en signifikant annen. Det er 14,8 % (10 informanter) som er enig/svært enig, i påstanden om signifikant annen, når det gjelder en generell voksen, og 10,1 % (7 informanter) som mener å ha hatt en lærer som har forstått dem.

Utdanningens betydning for selvoppfatning og sosial kapital

Fra et spesialpedagogisk perspektiv var det interessant å se i hvilken grad utdanning virket inn på informantenes egenvurdering. Sammenhengene i datamaterialet kan

---

⁵⁹ *I oppveksten hadde jeg god støtte i en eller flere voksenpersoner, for eksempel innenfor familien, på skolen eller andre steder*

⁶⁰ *Jeg har alltid hatt lett for å få venner*

⁶¹ *"I oppveksten hadde jeg god støtte i en eller flere voksenpersoner, for eksempel innenfor familien, på skolen eller andre steder" og "På skolen hadde jeg en lærer som skjønte hvordan jeg hadde det"*

ikke påstås å være kausale. Det viste seg å være større sammenheng mellom selvoppfatning og sosial kapital hos de med høy utdanning. Mange informanter har lav utdanning og det viser seg også at de samme informantene kan ha lav grad av sosial kapital og dårlig selvoppfatning. Dette gir en negativ signifikant korrelasjon. Korrelasjonen mellom utdanning og selvoppfatning er noe sterkere enn korrelasjonen mellom utdanning og sosial kapital. Det er likevel rimelig å anta at det også er en sammenheng mellom høyere utdanning og større grad av sosial kapital og bedre selvoppfatning.

		Utdanning	SELVOPP	SOSKAP
Spearman's Rho	Utdanning			
	Correlation Coefficient		-,421	-,413
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N		69	68
	SELVOPP			
	Correlation Coefficient	-,421		,455
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	69		68
	SOSKAP			
Correlation Coefficient	-,413	,455		
Sig. (2-tailed)	,000	,000		
N	68	68		

Figur 31: Figuren viser en signifikant korrelasjon mellom sosial kapital og selvoppfatning. Det er også signifikant negativ, korrelasjon mellom begge samlevariablene og utdanning.

17 av informantene oppgav at de hadde 3 årig høyere utdanning eller mer (n=69). Det er i hovedsak kvinner mellom 40 og 49 år som har høyest utdanning i vårt materiale. Høyt utdannede kvinner mente selv de var verdifulle mennesker, i større grad enn informantene med lavere utdanning. De høyest utdannede hadde også størst grad av åpenhet til andre. Utdanning ser ut til å ha større samvariasjon med selvoppfatning og sosial kapital enn alder. Det å ta en utdanning har hjulpet på informantenes fungering. Både økende alder og utdanning ser ut til å virke positivt inn på informantenes selvoppfatning og sosial kapital. Data fra denne undersøkelsen viser at utdanning gir informantene noe større fordeler.

Tilgangen til sosial kapital har betydning for utdanning, men forholdet er også andre veien; tilgangen til utdanning øker med graden av sosial kapital (Norges Forskningsråd 2005). Dette sirkelresonnementet kan se paradoksalt ut, men kan oppfattes som selvforsterkende på den måten at tilgangen til sosial kapital er

selvforsterkende. God tilgang til sosial kapital gir ytterligere tilgang til sosial kapital, og ved dette flere muligheter.

5.4 Sammenfatning og konklusjon

I dette kapitlet vil vi sammenfatte resultatene av undersøkelsen. Hensikten med denne oppgaven har vært å finne sammenhenger mellom resiliente egenskaper i barndommen og informantenes senere selvoppfatning og syn på egen fungering. I den sammenheng ble det viktig å operasjonalisere begrepene, resiliens selvoppfatning og sosial kapital slik at det målte det vi ønsket. Utfordringen videre var å studere hvordan begrepene korrelerte, om det var slik at vi kunne si at noen resiliente egenskaper i barndommen kunne ha betydning for kvinnenes selvoppfatning og senere syn på egen fungering. Begrepene sosial kapital og selvoppfatning, som vist tidligere i analysen, viste hver for seg å ha innbyrdes gode korrelasjoner⁶². De to samlevvariablene korrelerer dessuten signifikant med hverandre.

I vårt materiale viste det seg at forsøket på operasjonalisering av *resiliens* gav dårlig innbyrdes samvariasjon⁶³. På tross av dette viste påstandene som omhandlet evne til å inngå i vennskap og det å ha hatt en støttende voksenperson (i barndommen), seg å gi god korrelasjon.⁶⁴ På samme måte korrelerte påstandene vedrørende skyld og skamfølelse med hverandre⁶⁵. Selv om kvinnene opplevde at de var uten skyld for at overgrepene fant sted, skammet de seg allikevel over at overgrepene hadde skjedd. Erkjennelsen av skyldfrihet ser ikke ut til å ha påvirket deres opplevelse av skam.

---

⁶² Alpha .90 på selvoppfatning og .66 på sosial kapital

⁶³ Alpha .55

⁶⁴ Signifikant på .01 nivå

⁶⁵ ”Jeg vet at jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted”. ”Jeg skammer meg ikke over overgrepene jeg har vært utsatt for”.

Forventningen til materialet var å finne en større grad av positiv selvoppfatning og syn på egen fungering der resiliente egenskaper er identifisert. Kvinner med god selvoppfatning og positivt syn på egen fungering, ville også etter vår hypotese, vise seg å ha hatt en eller flere resiliente egenskaper i barndommen.

Forskningsfunn på resiliens er ofte ustabile, og det er sjeldent vist til konsistent positiv tilpasning over tid hos personer med høy risiko, hevder Luthar et al (2000). Forskningsfunn kan være ustabile på grunn av små utvalg, hevdes det, men også fordi det råder usikkerhet rundt hvilke kriterier som brukes i ulike definisjoner. Mark Roosa (2000) svarer på dette ved å hevde at vanlige forskningsdesign kanskje ikke passer til å identifisere viktige interaksjoner i resiliensforskningen. At resultatene fra resiliensforskning kan virke ustabile kan i stedet for å være et problem med resiliensbegrepet, også være et rent forskningsdesign-problem. Et slikt problem kan løses ved å forbedre måleenhetene, stramme inn definisjonen av resiliens, øke antallet i utvalget, ha kontrollgrupper eller en kombinasjon av disse. Heller, Larrieu, D'Imperio og Boris (1999) hevder at kontrollgrupper er essensielle for å si noe spesifikt om resiliente forhold.

God tilpasning hos såkalte resiliente barn kan variere over tid. Det kan være mange som etter hvert blir dårligere fungerende og viser en lavere grad av tilpasning. Dette kan observeres selv om man har tatt hensyn til den naturlige endring og alminnelige utvikling som finner sted i normalpopulasjonen (Luthar 2003). Bolger og Patterson (2003) mente å finne at resiliens verken er vanlig eller trolig til å ville holde seg stabilt blant mishandlede barn. De viser til at mindre enn 5 % av barna i deres undersøkelse fungerte bra over tid. Dette funnet er dramatisk, og krever flere longditudinelle undersøkelser for å undersøkes nærmere, slik vi ser det. Vår undersøkelse er, verken i form eller omfang, i stand til å kommentere dette.

Besvarelsene på spørsmålene om kreative aktiviteter gav ingen signifikant korrelasjon med de andre spørsmålene omhandlende resiliens, med unntak av påstanden om en forståelsesfull lærer. Både Waaktaar og Christie (2004) og Dyregrov (2000) har fremhevet kulturelt og kunstnerisk arbeid som en viktig metode

for bearbeiding etter traume. Kunne det være mulig at slikt arbeid kunne systematiseres i skolen for hele elevpopulasjonen, og slik gi ekstra utbytte til elever med traumatiske erfaringer? Fag som involverer kreative aktiviteter; forming, tegning, drama og musikk, kan brukes målrettet for bearbeiding og eksperimentering for alle elever, uansett bakgrunn. Dette kan i praksis bety en oppjustering av disse fagenes verdi. Gevinsten ville kanskje være at elever med traumatiske erfaringer ville kunne bruke skolen som en arena for bearbeiding? Det vil ikke være nødvendig å identifisere traumeskadede barn spesielt for dette, det ville i beste fall gi overgrepsutsatte barn et mer tilpasset tilbud på den skolen de naturlig tilhører. Kanskje dette kunne bidra til å korte ned på køen til de spesielle skolene som barnepsykiatrien tilbyr sine brukere.

Våre funn viser at kvinnene i vårt materiale har en større grad av/nyttegjør seg i større grad av sosial kapital på bånd-nivå. Det viser seg gjennom at over 60 % har uttalt å være åpen mot andre, også utenfor støttesentre. Enda flere oppgir å ha en eller flere nære venner. Av de som har en eller flere slike venner har de absolutt fleste snakket med vedkommende i løpet av den siste måneden. Informantene viser mindre grad av medvirkning i aktiviteter på mer krevende områder som for eksempel verv i organisasjoner eller styreverv. Vi vet imidlertid ikke hvordan dette forholder seg blant normalpopulasjonen. Det finnes flere informanter med god sosial kapital blant de informantene som er eldst og har høyest utdanning. Dette er ikke uventede funn, og det samme kan forventes å finne i normalpopulasjonen. Tilgangen til sosial kapital har betydning for utdanning, men forholdet er også omvendt, utdanning øker med grad av sosial kapital (Norges Forskningsråd 2005). Dataene viser en klar signifikans mellom selvoppfatning og sosial kapital. Signifikante er også korrelasjonene mellom sosial kapital, selvoppfatning, og de resiliente faktorene ”signifikant annen” og ”venner”. Det samme gjelder den resiliente faktoren ”eksternal attribusjon”. Dette kan oppfattes som en bekreftelse av hypotesen ”*Det finnes bedre selvoppfatning og syn på egen fungering hos informanter der resiliente egenskaper er identifisert*”.

Forbeholdet som bør tas ved en slik påstand er at det er de resiliente faktorene ”signifikant annen” og ”venner”, vi har fått bekreftet som samvarierer med de sammenslåtte variablene sosial kapital og selvoppfatning. Datamaterialet indikerer med andre ord at *overgrepsutsatte jenter som har en støttende voksen og/eller har lett for å få venner, har en bedre fungering som voksne*. Siden faktorene ”støttende voksenperson” og ”evnen til å skaffe seg venner” viste en sterk innbyrdes samvariasjon, antas de å kunne brukes som et mål på resiliente faktorer. Det antas derfor at de kan anbefales brukt i forskningssammenheng ved en eventuell senere undersøkelse vedrørende resiliens.

Problemet med å operasjonalisere resiliensbegrepet er tidligere nevnt. Karl Popper mente at forskning i sin ytterste konsekvens ikke noen gang kan brukes til å verifisere hypoteser, kun falsifisere, eller sannsynliggjøre (Kvernbekk 2005). Derfor vil det være i Poppers ånd å si at i denne undersøkelsen er hypotesen ikke falsifisert, men på det beste sannsynliggjort.

Kan vi besvare problemstillingen: *Kvinner som opplevde seksuelle overgrep i barndommen; kan vi se sammenheng mellom resiliente egenskaper og hvordan de oppfatter seg selv og egen fungering?*

Ja, med de samme korrelasjonene vi har funnet i datamaterialet, kan vi påstå en sammenheng i vårt materiale. Forbeholdet om at det kun er de resiliente faktorene ”alltid hatt lett for å få venner” og signifikant annen, gjør seg naturligvis også gjeldende her. Funnet vårt kan som tidligere nevnt imidlertid ikke påstås å være generaliserbart. Likevel kan vi i vårt materiale se at informanter som rapporterte en god selvoppfatning, og selv syntes de fungerte bra, hadde hatt lett for å få venner i barndommen, og hadde god støtte i en eller flere voksne. Konklusjonen på undersøkelsen er at våre informanter har en bedre fungering dersom de har opplevd en eller begge resiliensfaktorene i oppveksten.

I prosessen med oppgaven fikk vi erfare at vi har gått inn på et tabuisert tema. Til tross for at vi skriver 2006, og temaet har vært i medias søkelys i mer enn 20 år, er

det fortsatt vanskelig å snakke om seksuelle overgrep på barn. Etter et møte med noen informanter på et støttesenter erfarte vi denne vegringen for å benevne incest eller seksuelle overgrep ved dets rette navn. ”*Da jeg var liten så var det ingen som snakket om...*” sa en ung kvinne som så ut til å være knapt tretti. Brukerne på senteret snakket sammen om at seksuelle overgrep på barn var et tabuområdet. Paradoksalt nok var det ingen av dem som brukte ordet ”incest”, eller ”seksuelle overgrep” i løpet av samtalen. Isteden benyttet de halve setninger, eller utelot begrepet fullstendig. En kan reflektere om informantenes respons på opplevelse av skam etter overgrepet også viser seg ved valg av ord i samtale om temaet seksuelle overgrep.

”En signifikant annen” viser seg å være viktig for barn med overgrepserfaringer, dette kommer frem i teori og empiri. Lærere og spesialpedagoger kan fungere som signifikante andre. Vår undersøkelse gir et bilde av en virkelighet som gjenspeiler at dette ofte ikke er tilfelle. Til tross for mangelen på generaliserbarhet vil vi allikevel stille spørsmålet om ikke mange elever ville kunne hatt det bedre, både i skoletiden så vel som i voksenalder, dersom en lærer, spesialpedagog eller annen voksen hadde tatt seg den tid, og vist den oppmerksomhet som kunne utgjort den store forskjellen?

Kildeliste

- Abdulrehman, R.Y & De Luca, R.V (2001): "The implications of Childhood Sexual Abuse on Adult Social Behavior". *Journal of Family Violence*, Vol 16, nr 2, s. 193-202
- Almindelig borgelig straffelov. Lov av 22. mai 1902 nr 10, om seksualforbrytelser. m/endringer sist ved lov av 15 juni 2001 nr 64 og av 17 januar 1997 nr. 11 (i kraft 1. januar 2002)
- Barne- og Familiedepartementet, Sosial- og helsedirektoratet (2003): *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*. Oslo: Trykksakekspedisjonen
- Barne- og Likestillingsdepartementet: *Opplysningsplikt til barnevernet og barnevernets adgang til å gi opplysninger*. Oslo: Mentor Media
- Baron, S., Field, J., Schuller, T. (eds.) (2002): *Social Capital Critical Perspectives*. Oxford: University Press
- Befring, E. (2002): *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Gjøvik: Det Norske Samlaget
- Breidvik, G. (2003): *Misbrukte barn. Reaksjoner som kan vise seg i skole og barnehage*. Bergen: Sigma Forlag
- Bolger & Patterson (2003): "Sequela of Child Maltreatment. Vulnerability and resilience". From Luthar, S.S; *Resilience and Vulnerability. Adaption in the Context of Childhood Adversities*. Cambridge: Cambridge University Press
- Boolsen, M. W.(2004): *Fra spørreskema til statistisk analyse. – Genveje til pålidelige og gyldige analyser på et samfundsvidenskabeligt grundlag*. København: C.A. Reitzels Forlag
- Brooks, R.B; &Goldstein, S. (eds)(2005): *Handbook of Resilience in Children*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Christophersen, K-A. (2005): *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Oslo: Unipubforlag
- Curtis, W.J. & Cicchetti, D. (2003): "Moving research in resilience into the 21st century: Theoretical and methodological considerations in examining the biological contributors to resilience". *Development and Psychopathology*, Vol 15, s. 773-810
- Dalen, M. (2004): *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dekker, P., & Uslaner, E. M., (2001): *Social Capital and Participation in Everyday Life*. Routledge/ECPR Studies in European Political Science
- Dyregrov, A. (2000): *Barn og traumer, en håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget
- Evenshaug, O. Hallen, D.(2000): *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk

-
- Fergusson & Horwood (2003): "Resilience to Childhood Adversities. Results of a 21 year study". From Luthar, S.S; *Resilience and Vulnerability. Adaption in the Context of Childhood Adversities*. Cambridge: Cambridge University Press
- Fink, A. (1995): *How to design surveys*. California: SAGE Publications
- Finkelhor, D. & Browne, A. (1985): "The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse; A Conceptualization". From *American Journal of Orthopsychiaty*, Vol 55, nr 4, s. 530-539.
- Gamst, K.T. & Langballe, Å.(2004): *Barn som vitner*. Avhandling for graden pr.polit. Oslo: Universitetet, Utdanningsvitenskapelig fakultet
- Gjærum, B., Grøholt, B. & Sommerchild, H.(2001): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Grøholt, B. (2001): "Ungdomstiden og mestringsperspektivet". I Gjærum, B., Grøholt, B. & Sommerchild, H.(2001): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Heller, S.S, Laureiu, J.A, D'Imperio, R, Boris, N.W (1999): "Research in resilience to child maltreatment: empirical considerations". Fra *Child Abuse & Neglect*, Vol 23, nr 4, s. 321-338
- Helmen Borge, A.I (2003): *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Hill, J., Davis, R., Byatt, M., Burnside, E., Rollinson, L., & Fear, S. (2000): "Childhood sexual abuse and affective symptoms in women: a general population study". *Psychological Medicine*, vol 30, s 1283-1291
- Houshyar, S. & Kaufman, J. (2005): "Resiliency in Maltreated Children". From Brooks, R.B & Goldstein, S.; *Handbook of Resilience in Children*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Ingstad, B.(2001): "Studiet av mestring – det antropologiske perspektivet". I Gjærum et al. (2001): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kapland, H.B (2005): "Defining Resilience". From Goldstein, S. & Brooks, R.B. (eds); *Handbook of Resilience in Children*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Kirkengen, A.L (2001): *Inscribed Bodies. Health impact of childhood sexual abuse*. Holland: Kluwer Publishers
- Kirkengen, A.L (2005): *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kleven, T.A. (2005): "Begrepsoperasjonalisering". Lund, T. (red): *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub
- Kvam, M.H. (2001): *Seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kvernbekk, T.(2005): "Vitenskapsteoretiske perspektiver". Lund, T.(red): *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub

-
- Lassen, L. (2002): *Kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lazarus, R.S: (1993): "Coping theory and research: Past, Present, and Future". *Psychosomatic medicine*. 55 s 234-247
- Lund, T. (2005): "Metodologiske prinsipper og referanserammer" og "Generaliseringsproblematikk". Lund, T. (red): *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub
- Luthar, S.S (2003): *Resilience and Vulnerability. Adaption in the Context of Childhood Adversities*. Cambridge: Cambridge University Press
- Luthar, S.S & Cicchetti, D, & Becker, D. (2000): "The Construct of Resilience: A critical Evaluation and Guidelines for Future Work". *Child Development*, vol 71, nr 3, s.543-562
- Myhren, L. & Steinsbekk, S. (2000): *Avdekking av seksuelle overgrep mot små barn - barnet, metoden og den sakkyndige*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn (2002): *Seksuelle overgrep mot barn-utvalgte temaer*. Oslo: Statens Helsetilsyn
- Norges Forskningsråd (2005): *Sosial kapital. Klargjøring av ulike perspektiver. Kunnskapsstatus, funn og forskningsbehov. Forslag til videre satsning på forskning om sosial kapital i Norge*. Oslo: Norges Forskningsråd
- Nyman, A., Risberg, O., Svensson, B. (2001): *Unge förövare- sexuella övergrepp och behandling*. Oslo: Redd Barna
- Nøvik, T.S. (2001): "Kunnskap om mange – ressurs for den enkelte. Epidemiologisk kunnskap i mestringens tjeneste". I Gjærum et al (2001): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ogden, T. (2002): *Sosial kompetanse og problematferd i skolen. Kompetanseutviklende og problem løsende arbeid i skolen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- O'Neill, B. & Gidengil, E. (2006): *Gender and social capital*. New York, London: Routledge
- Peleikis, D.E. & Mykletun, A. & Dahl, A.A. (2004): "The relative influence of childhood sexual abuse and other family background risk factors on adult adversities in female outpatients treated for anxiety disorders and depression". *Child Abuse and Neglect*, vol 28, s. 61-76
- Roman, S.E., Martin, J., Mullen, P.E. (1996): "Womens self esteem: a community study of woman who report childhood sexual abuse". *British Journal of Psychiatry*, vol 169, s. 696-704
- Roosa, M.W. (2000): "Some Thoughts about Resilience versus Positive Development, Main Effects versus Interactions, and the value of Resilience". *Child Development*, vol 71, nr 3, s. 567-569

-
- Rutter, M (2000): "Resilience Reconsidered: Conceptual Considerations, Empirical Findings, and Policy Implications". From Shonkoff, J.P & Meisel, S.J.: *Handbook of Early Childhood Intervention*. Second Edition, s. 651-692. Cambridge: Cambridge University Press
- Rutter, M. & Taylor, E. (eds) (2003): *Child and Adolescent Psychiatry*. England: Blackwell Publishing
- Sandfort, Th.G.M. (1997): "Studier av seksuelt misbrukte barn: En oversikt, en kritisk gjennomgang og nye data". I Holgerson, A. og Sjøgren, L.H (red): *Seksuelle overgrep mot barn et kritisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget
- Skaalvik, E., Skaalvik, S. (1998): *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*. Oslo: TANO
- Sommerschild, H.(2001): "Mestring som styrende begrep". I Gjærum et al. (2001): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Stiftelsen SMI-Oslo (2004): *Informasjon om støttesenter mot incest – Oslo (SMI-Oslo)*. Oslo: SMI
- St.meld. nr. 53 (1992-1993). Om seksuelle overgrep mot barn: *Eit overgrep er eit for mykje*
- St.meld. nr 13 (2004-2005). Om incestsentre
- Tetzchner, S. V. (2001): *Utviklingspsykologi. Barne og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Ullman, SE. (1996): "Correlates and consequences of adult sexual assault disclosure". *Journal of interpersonal violence*. 11 (4) s. 554-571
- Ullman, SE. (1997): "Attributions, world assumptions, and recovery from sexual assault". *Journal of child sexual abuse*. 6 (1) s 1-19
- Valentine, L. & Feinauer, L.L (1993): "Resilience Factors Associated with Female Survivors of Childhood Sexual abuse". *The American Journal of Family Therapy*, vol 21, nr 1, s. 216-223
- de Vaus, D. (2004): *Surveys in social research*. London and New York: Routledge
- Waaktaar, T. & Christie, H.J (2004): *Styrk sterke sider. Håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget
- Werner; E (2000): "Protective Factors and Individual Resilience". From Shonkoff, J.P. & Meisel, S.J.: *Handbook of Early Childhood Intervention*. Second Edition, s. 115-132. Cambridge: Cambridge University Press
- Aasland, M.W. (2004): "...si det til noen...". Kristiansand: Høyskoleforlaget

Cambridge advanced Dictionary. URL:

<http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=66000&dict=CALD> (lesedato 10.03.06)

National Association of Social Workers. URL:

<http://www.naswdc.org/research/naswResearch/0804Resilience/default.asp> (lesedato 24.01.06)

Domstolenes holdninger i voldtekts- og sedelighetssaker. En undersøkelse av 248 rettsavgjørelse fra 1995 -2000. Utgitt av Likestillingssenteret og Barneombudet. URL:

<http://www.noabuse.no/so/tema.htm> (lesedato 28.03.06)

No Abuse. URL: <http://www.noabuse.no/so/smi3.htm#Akershus> (lesedato 27.08.05)

Norsk Selvhjelpsforum URL: <http://www.selvhjelp.no/Selvhjelp.htm> (lesedato 24.01.06)

Heckman, A. *Self-Esteem and childhood sexual abuse.* Indiana University Kokomo. URL:

<http://www.iuk.edu/~koresch/heckman.shtml> (lesedato 27.04.06)

.

Vedlegg

Vedlegg 1; *Brev til ulike organisasjoner som kunne tenkes å samarbeide, eller komme med innspill til oppgavens tema.*

Vedlegg 2; *Brev til Støttesentre mot incest med forespørsel om samarbeid*

Vedlegg 3; *Modell over utvikling av selvet, utviklet av Damon og Hart. Tatt fra Tetzchners bok Utviklingspsykologi, 2001.*

Vedlegg 4; *Modell over begrepet sosial kapital fra de Vaus bok Surveys in social research (2004).*

Vedlegg 5; *Spørreskjema.*

Vedlegg 6; *Informasjonsbrev til informantene som fulgte spørreskjemaet.*

Vedlegg 1

Hei,

29.08.05

Vi er to 36 år gamle masterstudenter i spesialpedagogikk, fordypning psykososiale vansker, ved Universitetet i Oslo. Etter kvalitetsreformen har den tradisjonelle hovedfagsoppgaven blitt erstattet med en masteroppgave, som har et omfang på 100 sider

Det er denne oppgaven vi nå skal forfatte for å avslutte vårt embedsstudium, oppgaven skal være ferdigstilt våren 2006.

Vi kunne tenke oss å bruke oppgaven vår til å undersøke sentrale tema som kan være viktige i arbeidet for å begrense og hindre overgrep på barn, eller som kan hjelpe overgrep utsatte barn.

Har din organisasjon/senter et tema som kunne tenkes å passe inn i disse rammene, evt vet om noen som kunne være interessert, setter vi stor pris på å høre fra dere. Kanskje vi kan få til et samarbeid?

Da vi dessverre har begrenset tid til rådighet på oppgaven, ønsker vi å starte så snart som mulig.

Alle innspill mottas med stor takk!

Med vennlig hilsen

Ann Margrith Rekdal Klingenberg

Bitte.klingenberg@c2i.net

Mob 41216594

Tonje Lovang

tonjelovang@hotmail.com

Vedlegg 2

Til Støttesentre mot incest

Oslo, 18. oktober 2005

Hei! Vi er to masteroppgavestudenter ved institutt for spesialpedagogikk ved universitetet i Oslo, med fordypningen "psykososiale vansker".

Vi ønsker å skrive en masteroppgave om sammenhengen mellom egenskaper i og utenfor individet (også kalt resiliente egenskaper), og hvordan mennesker utsatt for seksuelle overgrep som barn, har greid seg videre i livet. Selvtillit og vennskap er to av områdene vi ønsker å finne mer ut av.

Vi oppfatter seksuelle overgrep som den kanskje mest invaderende og krenkende formen for overgrep et barn kan utsettes for. Virkningene av dette er mange, og har følger på psykiske områder, så vel som de ofte får fysiske følger. Enkelte ser ut til å mestre denne erfaringen bedre enn andre. Vi ønsker å se om det kan være fellestrekk ved disse menneskene som kan forklare at en slik gjennomgripende krenkende erfaring kan mestres? Tidligere undersøkelser om dette indikerer at enkelte klarer seg praktisk talt uten men, mens andre sliter med store problemer gjennom hele livet som følge av overgrepene.

Med dette utgangspunktet ønsker vi å gjøre en spørreundersøkelse. Vi vil utforme et spørreskjema som vi håper kan besvares av flest mulige brukere av støttesentre mot incest over hele landet. Vi ber ikke om navn eller andre personalia, og skjemaet besvares selvfølgelig frivillig. Det garanteres full anonymitet til informanten. Informantene vi ønsker oss er kvinner over 20 år.

Vi sender derfor dette brevet til alle støttesentre som vi har funnet en internettadresse til. Håpet er at en kontaktperson på senteret vil være så vennlig å distribuere spørreskjemaet, gjerne så det er mulig å fylle det ut mens brukeren er på senteret, og senere videreformidle det til oss. Hvordan det praktisk kan gjennomføres, kan vi avtale ved direkte kontakt.

Oppgaven vår skal innebefatte 100 sider og skal senest være ferdig mai 2006. For at alle data skal behandles, ønsker vi å få gjennomført dette så fort som mulig.

Vi setter stor pris på om dere vil være så vennlig å hjelpe oss med dette! Det hadde også vært svært nyttig for oss å få en viss vurdering på hvem som er brukere av senteret. Dette for å forsøke å ha et så representativt utvalg av informanter som mulig, slik at resultatene fra undersøkelsen blir valide. Flest mulig informanter gir en best mulig undersøkelse.

Det vi ønsker hjelp til, er kort fortalt; noe generell informasjon om brukerne av sentrene og distribuering og tilbakeføring av flest mulig skjemaer. Skulle dere finne tid og muligheter til samarbeid, setter vi pris på en snarlig tilbakemelding.

Det vil ikke medføre økonomiske utlegg eller merarbeid for de enkelte støttesentre.

Vennlig hilsen

Tonje Lovang
tonjelovang@hotmail.com
mob.99 29 52 63

Ann Margrith Klingenberg
bitte.klingenberg@c2i.net
mob.41 21 65 94

Vedlegg 3

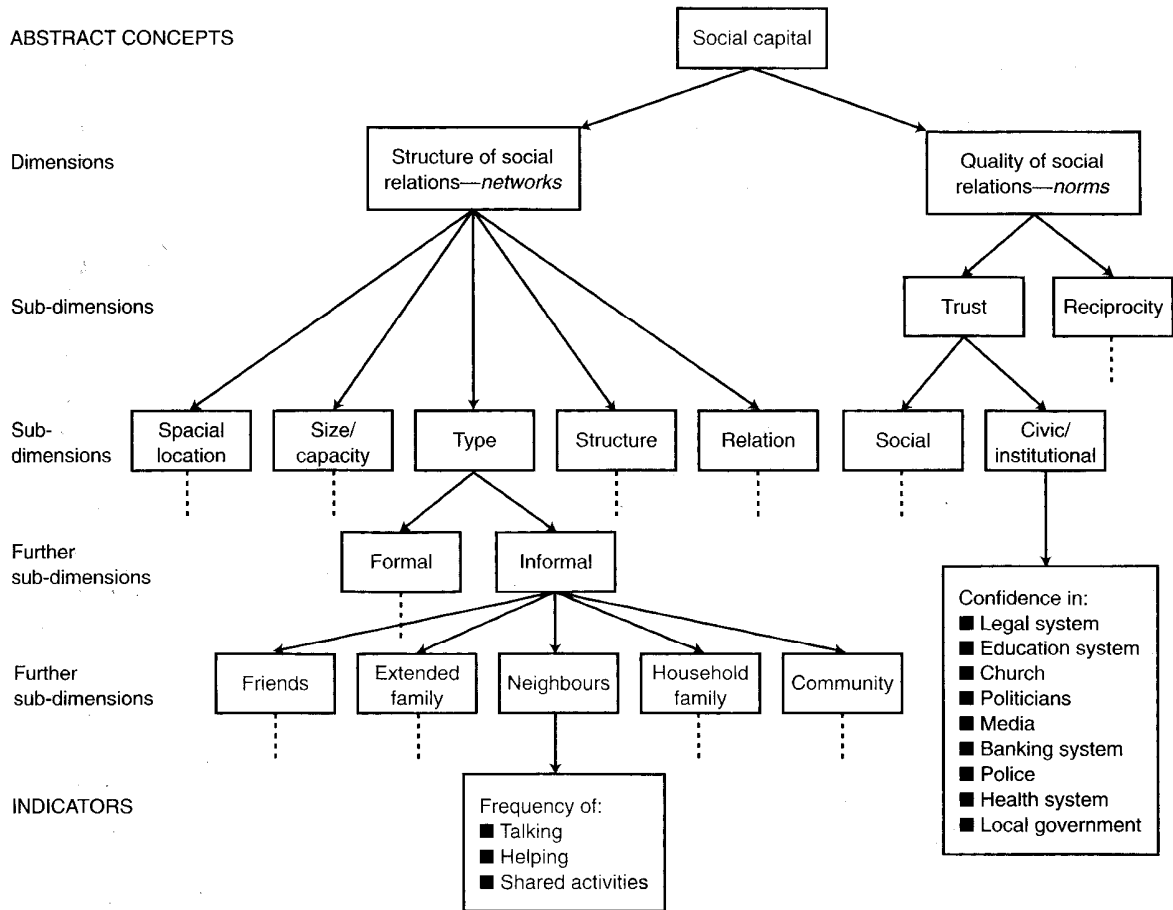
Utviklingsnivå	Selv som erkjent (objekt)					Selv som erkjennes (subjekt)		
	Organiserende prinsipp	Fysisk selv	Aktivt selv	Sosialt selv	Psykologisk selv	Kontinuitet	Særpreget	Agens
Sen ungdom	Systematiske oppfatninger og planer	Fysiske egenskaper som reflekterer viljede valg, eller personlige og moralske standarder	Aktive egenskaper som reflekterer valg, personlige og moralske standarder	Moral eller personlige valg som har med sosiale relasjoner og sosial-personlige kjennetegn å gjøre	Systemer av oppfatninger, personlig filosofi, selvets egne tankeprosesser	Relasjoner mellom fortid, nåtid og framtid	Unike subjektive opplevelser og tolkninger av hendelser	Personlige og moralske vurderinger påvirker selvet
Tidlig ungdom	Mellompersonlige implikasjoner	Fysiske egenskaper som påvirker sosial tiltrekning og sosiale samspill	Aktive egenskaper som påvirker sosial tiltrekning og sosiale samspill	Sosial-personlige kjennetegn	Sosial sensitivitet, kommunikativ kompetanse og andre psykologirelaterte ferdigheter	Pågående anerkjennelse av selv fra andre	Unike kombinasjoner av psykologiske og fysiske egenskaper	Kommunikasjon og gjensidige samspill påvirker selvet
Middels og sen barndom	Sammenlignende vurderinger	Mestringsrelaterte fysiske egenskaper	Evner i forhold til andre, selv eller normative standarder	Evner eller handlinger vurdert i lys av andres reaksjoner	Kunnskap, kognitive evner og evnerelaterte emosjoner	Varige kognitive og aktive evner og uforanderlige selvkjennetegn	Sammenligninger mellom selv og andre langs isolerte dimensjoner	Anstrengelser, ønsker og talenter påvirker selvet
Tidlig barndom	Identifisering av kategorier	Kroppslige egenskaper og materielle eiendeler	Typisk atferd	Fakta om medlemskap i spesielle sosiale relasjoner eller grupper	Nåværende stemninger, følelser, preferanser og aversjoner	Identifisering av kategorier	Identifisering av kategorier	Ytre, ukontrollerbare faktorer bestemmer selvet

Modellen for utvikling av selvforståelse omfatter fire former for selv som erkjent (fysisk, aktivt, sosialt og psykologisk) og tre aspekter ved selvet som kjent (kontinuitet, særpreget og agens) på fire aldersnivåer: i tidlig barndom, middels og sen barndom, tidlig ungdom og sen ungdom

Modellen er hentet fra Tetzchner (2001), og er konstruert av Damon og Hart. Modellen omhandler dannelsen av selvet i utviklingsfasen. Modellen er brukt for å vise at selvoppfatning er en kontinuerlig prosess som varer fram til sen ungdom, og kan bli påvirket av traumer som seksuelle overgrep.

Vedlegg 4

Descending the ladder of abstraction: social capital

Modellen viser de Vaus' fremstilling av sosial kapital, visualisert fra metanivå og ned til det konkrete.

Modellen danner bakgrunn for vår operasjonalisering av begrepet sosial kapital.

Vedlegg 5

SPØRRESKJEMA

Januar 2006

1. Alder

Jeg er en kvinne i aldersgruppen;

- 20-29 år   30-39 år   40-49 år   50-59 år   60 år eller eldre

1a) Bosituasjon

Jeg bor for tiden;

- Alene
Med samboer/ektefelle
Alene med barn
Kollektiv/med venner
Institusjon
Annet

1b) Skole/utdanning

Jeg har;

- Fullført grunnskole
Fullført videregående skole
Høyere utdanning tilsvarende 3 år på høyskole/universitet
Annet

1c) Arbeidsforhold

Jeg er nå;

- I fast inntektsbringende arbeid, omsorgspermisjon, eller student
Trygdet
Arbeidssøkende
Annet

2

I oppveksten hadde jeg god støtte i en eller flere voksenpersoner, for eksempel innenfor familien, på skolen eller andre steder.

- Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

3

Jeg opplevde å bli tatt vare på, og trodd, da overgrepene ble avdekket

Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

Overgrepene ble ikke avdekket

4

Jeg ble utsatt for seksuelle overgrep,

1 gang   Gjentatte ganger   Husker ikke/vet ikke

5

På skolen hadde jeg en lærer som skjønnte hvordan jeg hadde det

Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

6

Kreative aktiviteter, som for eksempel maling, musikk, skriving, teater etc.

var viktige for meg etter overgrepene

Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

7

Jeg er åpen til andre utenfor Støttesentret, om at jeg har vært utsatt for seksuelle overgrep

Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

8

Jeg vet at jeg er uten skyld for at overgrepene mot meg fant sted

Svært enig   Enig   Verken enig eller uenig   Uenig   Helt uenig

9

Jeg skammer meg ikke over overgrepene jeg har vært utsatt for

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

10

Jeg er et verdifullt menneske

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

11

Jeg trives med utseendet mitt

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

12

Jeg trives med kroppen min

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

13

Jeg føler at jeg har mye å gi i et vennskapsforhold

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

14

Jeg føler at jeg har mye å gi i et kjærlighetsforhold

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

15

Jeg har alltid hatt lett for å få venner

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

16

Jeg har en eller flere venner utenfor Støttesenteret, som jeg kan snakke med om alt

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

Hvis du har svart; ”svært enig” eller ”enig”, kan du gå til spørsmål 16a), hvis ikke gå til spørsmål 17.

16a)

Jeg har snakket med en slik venn en eller flere ganger i løpet av den siste måneden

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

17

Jeg er en aktiv deltaker i sportsklubb eller annen lignende sosial virksomhet (feks syklubb, ulike hobbykurs etc) med regelmessige treff

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

18

Jeg er en aktiv deltaker i- og eller har verv i ulike styrer innenfor feks politikk, borettslag, fagforeninger eller lignende, med regelmessig møtevirksomhet

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

19

Jeg føler det er greit å ta kontakt med offentlige instanser dersom jeg skulle ha behov for det, for eksempel; bank, lege, politi, a-etat, trygdeetat eller sosialkontor

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

Skulle det oppstå uklarheter eller spørsmål vedrørende spørreskjemaet, ta kontakt på e-post ; tonjelovang@hotmail.com eller bitte.klingenberg@student.uv.uio.no

Tusen takk for at du tok deg tid til å besvare dette skjemaet.

Vedlegg 6

OM SPØRRESKJEMAET OG VÅR UNDERSØKELSE;

et masteroppgaveprosjekt på Institutt for spesialpedagogikk, våren 2006.

Brev til våre informanter; dette arket kan du beholde.

Vi er to studenter ved Institutt for spesialpedagogikk (ISP) ved Universitetet i Oslo. Vi har begge fordypningen "psykososiale vansker", der seksuelle overgrep på barn er et av emnene.

Påvirkningen i barndom og oppvekst er med på å forme oss som mennesker i voksen alder. Noen av dem som blir utsatt for seksuelle overgrep som barn, blir varig invalidisert. Andre ser ut til å ha en relativt god fungering som voksne. Hvilke faktorer som kan ha vært med på å bidra til denne fungeringen er det vi er interessert i å utforske i vår masteroppgave.

Anonyme informanter

Denne undersøkelsen er landsomfattende, og alle de støttesentrene som har e-post adresse har fått tilbudet om å delta. Vi håper å få så mange informanter som mulig. Vi ønsker oss kvinner over 20 år som informanter. Vi garanterer fullstendig anonymitet. Å svare på denne undersøkelsen er frivillig. Vi håper du ikke opplever noe press, eller ubehag, ved å svare på skjemaet. Dersom du ikke er sikker på om du vil besvare spørsmålene skal du selvfølgelig la det være.

Skulle du ha spørsmål eller reaksjoner på påstandene i skjemaet, eller i forbindelse med vår masteroppgave, er du velkommen til å ta kontakt med oss, via e-postadressene nederst på arket. Du kan også ta kontakt med faglig ansvarlig ved ISP; Peer Møller Sørensen.

Pb 1140 Blindern, 0318 Oslo.

Påstandene i skjemaet er formulert på en slik måte at du skal svare med et kryss i rubrikker som varierer fra svært enig, til helt uenig. For eksempel;

Jeg er glad for å være med på å spre informasjon

Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig
☐	☐	☐	☐	☐

Du krysser av for det du føler deg mest bekvem med. Vi er takknemlig for å få din hjelp til vår masteroppgave ☺. Den ferdige oppgaven vil bli lagt ut på nettet, etter sensur. Er du interessert, ta kontakt med oss eller kontaktpersonen på støttesentret.

Med vennlig hilsen

Ann Margrith Klingenberg
amklinge@student.uv.uio.no

Tonje Lovang
tonjelovang@hotmail.com